

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
Humanitarinių mokslų fakultetas
Lietuvių kalbos katedra

UDK 808.82-3(075)
Bu403

Skiriu savo vaikams –
Audriui, Daumantui, Mantautei, Eimantui.

Sparnuotieji žodžiai



Alvydas Butkus

Recenzavo
Stefanas Lanza (*Stefano M. Lanza*)
Giedrius Tamaševičius

ÆSTI
Kaunas 2009

ISBN 978-9986-884-21-7

© Alvydas Butkus, 2009
© Daiva Šulgaitė (titulinis), 2009
© Leidykla „Æsti“, 2009

TURINYS

PRATARMĖ 16

ŽODYNAS 17

Absurdo teatras 17

Achilo kulnas 17

Achilo saugyslė 17

Adomo kostiumas 18

Adomo obuolys 18

Akis už akį, dantis už dantį 18

Akys (Veidas) yra sielos veidrodis 19

Aklas aklą netoli tenuves 20

Aksominė revoliucija 20

Alfa ir omega 20

Alma mater 20

Amerikietiška svajonė 20

Amžinas žydas 21

Amžinasis variklis 21

Amžinoji ugnis 21

Antrasis aš 22

Antroji (Kita) medalio pusė 23

Apdrabstyti (Apipilti) purvais 23

Apie mirusius gerai arba nieko 23

Aplaužyti ragus 23

Apsaugok, Dieve, nuo draugų,

o nuo priešų aš ir pats apsisaugosiu 23

Apskritas stalas 24

Armagedonas 24

Asmens kultas 24

Ašarų pakalnė 25

Atėjau, pamačiau, nugalėjau 25

Atpirkimo ožys 26

Atstok, šėtone! 26

Atšilimas 26

Atverti akis 27

Atvira visuomenė 27

Atviras laiškas 28

Audra vandens stiklinėje 28

Augėjo arklidės 28

Auksaburnis 29

Auksinis jaunimas 29

Aukso amžius 29

Aukso kalnus žadėti 30

Aukso karštligė 30

Aukso veršis 30

Aukso vidurys 31

Aukso žodžiai 31

Bakalauras 31

Balius baigtas 31

Balsas tyruose 32

Balsuoti kojomis 32

Balta dėmė 32

Baltasis siūlais siūta 32

Baltazaro puota 32

Baltieji rūmai 33

Baltoji dėžė 33

Baltramiejaus naktis 33

Balzako amžius 34

Barstyti galvą pelenais 34

Be komentarų 34

Be pykčio ir šališkumo 35

Belaukiant Godo 35

Berti druską ant žaizdos 35

Bijok danajų, dovanas nešančių! 35

Bjaurusis ančiukas 36
Blogio šaknis 36
Bulvarinė literatūra 36
Bulvarinė spauda 36
Buridano asilas 37
Burtai mesti 17
Būti ar nebūti 37
Būti po padu 37
Cerberis 38
Cezario pjūvis 38
Cezaris nėra aukščiau už gramatikus 39
Chamas 39
Chuliganas 40
Civilizacijų konfliktas 40
Daiktas savyje 41
Dainuojančioji revoliucija 41
Damoklo kardas 41
Dangaus mana 42
Daug triukšmo dėl nieko 42
Dauningstrytas 42
Dėdė Semas 42
Dėl skonio nesiginčijama 43
Dešinioji ranka 43
Didybės daugiskaita 43
Didybės manija 44
Didysis brolis 44
Didysis kombinatorius 44
Dievas davė, Dievas ir atėmė 44
Dievas iš mašinos 45
Dievo avinėlis 45
Dievo pirštas 45
Dievo rykštė 46
Dovanotam arkliui į dantis nežiūri 46
Drakoniški įstatymai 46

Draugą pažinsi nelaimėje 47
Drumsti vandenį 47
Duona kasdieninė 48
Duonos ir reginių 48
Duoti toną 48
Dviem ponams netarnausi 48
Eiti per ugnį ir vandenį 49
Erškėčių vainikas 49
Esu, kas esu 49
Esu žmogus, ir visa, kas žmogiška, man nesvetima 49
Ezopo kalba 49
Faktų kalba 50
Faras (Faraonas) 50
Figaro šen, Figaro ten 51
Figos lapelis 51
Gamta nepakenčia tuštumos 51
Gamtos šauksmas 52
Gauti su motinos pienu 52
Geležinė ledi 52
Geležinė uždanga 52
Geltonoji literatūra 53
Geltonoji spauda 53
Geriau vėliau negu niekad 54
Geriausia gynyba yra puolimas 54
Gero vėjo! 55
Gyvasis lavonas 55
Gyvenimas po gyvenimo 55
Gyvenimo kelias 55
Gyventi kaip ant parako statinės 56
Gyventi, vadinasį, mąstyti 56
Gyvybės siūlas 56
Gordijaus mazgas 56
Greičiau, aukščiau, stipriau 57
Gulbės giesmė 57

Herostrato šlovė 58
Homeriškas juokas 58
Homo soveticus 58
I tą pačią upę dukart neįbrisi 59
Idėja fiks 59
Ieškok moters 59
Ieškoti kaip su žiburiu 59
Ievos kostiumas 60
Ilga ranka 60
Įnešti savo indėlį 61
Įprotis – antroji prigimtis 61
Ir sienos turi ausis 61
Ir tu, Brutai! 62
Yra trys melo rūšys: melas,
akiplėšiškas melas ir statistika 62
Yra žmogus – yra problema,
nėra žmogaus – nėra problemos 63
Istorija yra gyvenimo mokytoja 63
Iš Dievo malonės 63
Iš nieko niekas neatsiranda 64
Išėiginė diena 64
Išeiti (Išnešti) kojomis į priekį 64
Išgerti taurę iki dugno 64
Išleisti džina iš butelio 64
Išmušti iš balno 64
Išmušti pagrindą iš po kojų 65
Išradinėti dviratį 65
Išvaizda apgaulinga 65
Įtaisyti ragus 65
Jaunystės nuodėmės 66
Jėga – vienybėje 66
Jeį Dievo nebūtų, jį reikėtų išgalvoti 66
Jeį nori taikos, ruoškis karui 66
Judo bučinys (pabučiavimas) 67

Judo sidabriniai (grašiai) 67
Juo blogiau, juo geriau 67
Juoda katė 68
Juodasis humoras 68
Juodoji dėžė 68
Juodoji našlė 69
Juodoji rinka 69
Kabėti ant plauko 69
Kai šuo apkandžioja žmogų, – jokia naujiena.
Naujiena, kai žmogus apkandžioja šunį 69
Kaip buliui raudonas skuduras 69
Kaip danguje, taip ir žemėje 69
Kaip durnaropių (drignių) prisirijęs 70
Kaip feniksas iš pelenų 70
Kaip iš gausybės rago 70
Kaip voverė rate 71
Kairė nežino, ką daro dešinė 71
Kaišioti pagalius į ratus 71
Kančių keliai 71
Karalaitė ant žirnio 71
Karalius mirė, tegyvuoja karalius! 71
Karalius nuogas 72
Karštais (Šiltais) pėdsakais 72
Kartybių taurė 72
Kas ciesoriaus, ciesoriui, kas Dievo – Dievui 72
Kas kalaviją pakelia, nuo kalavijo ir žūva 73
Kas leidžiama Jupiteriui, neleidžiama jaučiui 73
Kas ne su mumis, tas prieš mus 74
Kas nedirba, tas nevalgo 74
Kas nemaitina savos armijos, maitina svetimą 74
Kas patikrins pačius tikrintojus? 74
Kas tu esi, aš buvau; kas dabar esu, ir tu būsi 75
Kelrodė žvaigždė 75
Ketvirtoji valdžia 75

Kiek žmonių, tiek nuomonių 75
Kiekviena nelaiminga šeima yra nelaiminga savaip 75
Kiekviena valdžia – nuo Dievo 76
Kiekvienam – savo 76
Kiekvienas turi [nešti] savo kryžių 77
Kinų raštas 77
Kinų siena 77
Kišti galvą į smėlį 78
Kišti nosį [kur nereikia] 78
Kito akyje krislą įžiūri, o savojoje rąsto nemato 78
Klientas visada teisus 78
Klysti žmogiška 79
Kokia musė įkando? 79
Kol kvėpuoju, tikiuosi 79
Komentarai nereikalingi 79
Kova dėl būvio 80
Kovoti su vėjo malūnais 80
Kremlius 80
Kryžiaus keliai 81
Krokodilo ašaros 81
Kur gerai, ten tėvynė 81
Kvailių skaičius yra begalinis 82
Laikas – pinigai 82
Laikyti gyvatę užantyje 82
Laikraštinė antis 83
Laimės kūdikis 83
Laisvė, lygybė, brolybė 83
Langas į Europą 83
Laukiniai Vakarai 84
Laureatas 84
Laužyti ietis 84
Liaudies balsas – dievo balsas 85
Likti prie suskilusios geldos 85
Linčo teismas 85
Liūto dalis 86

Mamytės sūnelis 86
Mano liežuvis – mano priešas 86
Mano namai – mano tvirtovė 87
Mano svajonių mergaitė 87
Marijos žemė 87
Marionetinė vyriausybė 88
Maskvos ranka 88
Mąstau, vadinasi esu 88
Medaus mėnuo 89
Meilė yra akla 89
Meilė iš pirmo žvilgsnio 89
Meilė viską nugali 90
Meilės trikampis 90
Mėlynas kraujas 90
Mesti kozirį 91
Mesti pirštinę 91
Meškos paslauga 91
Mėtyti akmenis į daržą 91
Miegančioji gražuolė 92
Miegoti ant laurų 92
Miestui ir pasauliui 92
Mirtina nuodėmė 92
Mirusios sielos 93
Molotovo kokteilis 93
Muilo opera 93
Naujieji rusai 94
Ne ta koja išlipti [iš lovos] 94
Neaiškūs Viešpaties keliai 94
Nekask duobės kitam, nes pats įkrisi 94
Nepalikti akmens ant akmens 94
Nerašytas įstatymas 95
Nervų karas 95
Nesantaikos obuolys 95
Nešvarus karas 96

Neviernas Tamošius 96
Nevyk Dievo į medį [nes paskui
ir su pyragais neišprašysi]! 96
Nežino, ką daro 97
Nežinoma žemė 97
Nežinomasis kareivis 97
Niekada nesakyk niekada! 98
Niekas nenorėjo mirti 98
Nugalėtojai neteisiami 98
Nukabinti (Nuleisti) nosį 99
Nulinis variantas 99
Nuo [savo] likimo nepabėgsi 100
Nuo ko susirgai, tuo ir gydykis 100
Nuoga tiesa 100
Nuplauti gėdą 100
Nusiplauti rankas 101
Nutraukti gyvybę 101
O laikai, o papročiai! 101
O šventas naivume! 101
Odekolonas 101
Olimpinė ramybė 102
Pakelti pirštinę 102
Paklydusi avelė 102
Palikti už borto 103
Pandoros skrynčia 103
Paniška baimė 103
Pasakyta – padaryta 104
Pasaulio bamba 104
Pasiraitoti rankoves 104
Paskutinė vakarienė 104
Paskutinis mohikanas 105
Paskutinis žodis 105
Patrankų mėsa 105
Pats velnias koją (sprandą) nusilauš 105

Paukščių kalba 106
Paukščių pienas 106
Paukščių takas 106
Pažadėtoji žemė 107
Pažink save 107
Penktoji kolona 107
Per kančias į žvaigždes 108
Permainų vėjai 108
Peržengti Rubikoną 109
Pikta akis 109
Pilietinė drąsa 109
Pilkasis kardinolas 109
Pilti alyvos į ugnį 110
Pinigai nesmirda 110
Pirkti katę maiše 111
Pirmiausia paimsim valdžią, o paskui pažiūrėsime 111
Pirmoji šalies dama 111
Piro pergalė 112
Platoniška meilė 112
Pleištas pleišta varo 113
Plius minus 113
Po mūsų (manęs) nors ir tvanas 113
Politinė prostitutė 113
Politinis lavonas 114
Popierius viską pakenčia 114
Prarastoji karta 114
Prarastos iliuzijos 114
Prasti (Blogi) popieriai 115
Priešas nesnaudžia 115
Pro medžius miško nemato 115
Prokrusto lova 115
Protėvių šauksmas 116
Protų nutekėjimas 116
Prozit! 116

Puoštis svetimomis plunksnomis 116
Puota maro metu 117
Raganų medžioklė 117
Ranka ranką plauna 118
Rasti iešmininką 118
Realioji politika 118
Reikia valgyti, kad gyventum,
o ne gyventi, kad valgytum 119
Retas paukštis 119
Revoliucija ryja savo vaikus 120
Riesti nosį 120
Rubenso moteris 120
Rūgščios (Žalios) vynuogės 121
Rusijos protu nesuprasi 121
Rūstybės kekės 121
Saliamoniškas sprendimas 122
Saugoti kaip savo akį 122
Savam krašte pranašu nebūsi 122
Sąžinės kaliniai 123
Sėskim ir pakalbėkim! 123
Siamo dvyniai 123
Sielos šauksmas 124
Sizifo darbas 124
Skaldyk ir valdyk! 125
Skinti laurus 125
Skrajojantis olandas 126
Smūgis į nugarą 126
Snobas 126
Sparnuoti žodžiai 127
Spindesys ir skurdas 127
Statyti ant smėlio 127
Statyti oro pilis 128
Stokholmo sindromas 128
Su vandeniu išpilti ir vaiką 128

Sūnus palaidūnas 129
Svarbu ne pergalė, o dalyvavimas 129
Sveikame kūne sveika siela 129
Svieta lygintojas 130
Svieta perėjūnas 130
Šagrenės oda 130
Šalin rankas! 130
Šaltasis karas 131
Šešėlinis kabinetas 131
Šokti pagal kieno nors dūdelę 131
Štai kur šuo pakastas 132
Šventa karvė 132
Šviesa tunelio gale 132
Tadas Blinda 133
Taikus sambūvis 133
Taip praeina pasaulio šlovė 133
Tantalo kančios 134
Tarp dangaus ir žemės 134
Tarp ginklų mūzos tyli 135
Tarp kūjo ir priekalo 135
Tarp Scilės ir Charibdės 135
Tas saldus žodis – laisvė 135
Tebūnie išklaudyta ir antroji pusė 136
Tik neliesk mano apskritimų! 136
Tikėjimas kalnus verčia 136
Tikslas pateisina priemones 136
Titaniškos pastangos 138
Trisdešimt sidabrinių 138
Trojos arklys 138
Tuštybės mugė 139
Ugnimi ir kalaviju 139
Užburtas ratas 140
Uždraustas (Užgintas) vaisius 140
Užkasti talentą 141

Vaivorykštinė vyriausybė	141
Valdžios koridoriai	141
Valstybė – tai aš!	141
Valstybė valstybėje	142
Vartotojiška visuomenė	142
Vedžioti už nosies	143
Vertybių perkainojimas	143
Vėzdo politika	143
Vieta po saule	143
Vilkas avies kailiu	144
Viltis miršta paskutinė	144
Visi yra lygūs, bet kai kurie yra lygesni už kitus	145
Viskam savo laikas	145
Viskas arba nieko	145
Visų karas su visais	145
Visuomenės nuomonė	146
Žaibiškas karas	146
Žinau, kad nieko nežinau	147
Žmogiškasis faktorius	147
Žmogus futliare	147
Žmogus gyvas ne vien duona	147
Žmogus žmogui – vilkas	148
Žuvis genda nuo galvos	148

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ 149

SUTRUMPINIMAI 153

ILIUSTRACIJŲ INTERNETINIAI ŠALTINIAI 154

LITERATŪRA 157

PRATARMĖ

Parašyti tokią knygą paskatino noras pasiūlyti visuomenei, ypač moksleiviams ir studentams, parankų informacinį šaltinį literatūrinės kilmės tarptautinei frazeologijai pažinti. Knyga taip pat pravers kiekvienam, sumaniusiam pagilinti savo humanitarines žinias.

Šie posakiai yra europinės civilizacijos paveldas; nemažai jų atėję iš Antikos, o kai kurių šaknys siekia bendrąją indoeuropietišką praeitį, senovės Egipto, Mesopotamijos kultūras. Svarią dalį sudaro posakiai, kurių šaltinis yra Biblija. Dar vienas sluoksnis susiformavo ir įsigalėjo vėlesniais laikais, įskaitant ir dabartinius.

Kadangi panašaus pobūdžio leidiniuose kitomis kalbomis yra netikslumų, prieštaravimų ar nutylėjimų, knygoje, kiek tai buvo įmanoma, stengtasi nurodyti ne tik posakių autorius, bet ir pirminius šaltinius. Paiešką lengvino tai, kad nemažai šaltinių jau yra skelbiama internete, įskaitant Antikos autorių darbus ir Bibliją.

Sparnuotieji posakiai pateikti abėcėlės tvarka, antraštiniu žodžiu laikomas pirmasis lietuviškos frazės žodis. Alternatyvūs žodžiai nurodyti paprastuosiuose skliaustuose, papildomi – laužtiniuose.

Į knygą įdėta ir viena kita vienažodė plačiai vartojama toponiminės, antroponiminės ir pan. kilmės metafora ar terminas – *Armagedonas*, *chamas*, *chuliganas* ir kt. Iš viso žodyne yra 418 lizdų.

Už vertingas pastabas, pagalbą bei patarimus autorius nuoširdžiai dėkoja recenzentams Vytauto Didžiojo universiteto dėstytojui Stefanui Lanzai ir Lietuvių kalbos instituto mokslo darbuotojui Giedriui Tamaševičiui; už talką sudarant asmenvardžių rodyklę – VDU Letonikos centro bendradarbėms Laurai Geržotaitei ir Gintarei Vaitonytei.

ŽODYNAS

Absurdo teatras (pranc. *Théâtre de l'Absurde*, angl. *The Theatre of the Absurd*) apie nevykusią, neaiškia, absurdišką situaciją. Posakis imtas iš dramaturgijos. Jo autorius – vengrų kilmės anglų literatas ir žurnalistas M. Eslinas (*Martin Julius Esslin*, 1918–2002), išleidęs tokiu pavadinimu knygą (1962). Absurdo drama yra žanras, atsiradęs XX a. Jo pradininkai – prancūzų dramaturgai E. Jonesku (*Eugen Ionescu*, 1909–1994) ir S. Beketas (*Samuel Beckett*, 1906–1989). Absurdo dramos neturi aiškaus siužeto, nuoseklaus veiksmo, charakterių, konflikto.

Achilo kulnas (lot. *Talus Achillis*) silpnoji, pažeidžiamoji vieta, pagrindinis trūkumas. Achilas buvęs vienas iš Trojos karo didvyrių, kovojęs danajų (graikų) pusėje.

Pasak gr. mito, Achilo tėvai buvę Pelėjas, Tesalijos valdovas, ir Tetidė, jūrų nimfa. Norėdama padaryti Achilą nepažeidžiamą, Tetidė dar kūdikį jį išmaudė Stikse, požemio pasaulio upėje, skiriančioje gyvųjų ir mirusiųjų pasaulius. Vie nintelė nesuvilgyta vieta likęs kulnas, už kurio maudydama Tetidė laikiusi Achilą.

Achilas žuvęs nuo Trojos karalaičio Pario strėlės (kitur – ieties), pataikiusios į pažeidžiamąjį kulną.



Tetidė nardina Achilą į Stiksą. Skulpt. T. Benksas (*Thomas Banks*, 1735–1805).

Achilo saugyslė (lot. *Chorda Achillis*) kulną ir blaudzdos raumenį jungianti saugyslė. Termino autorius – olandų

anatomas F. Verhejenas (*Philip Verheyen*, 1648–1711), pavartojęs jį knygoje „Žmogaus kūno anatomija“ (*Corporis Humani Anatomia*, 1693) su pastaba, kad tai esąs liaudiškas pavadinimas (*quae vulgo dicitur*), vadinasi, vartotas dar iki tol. Dėl termino kilmės plg. *Achilo kulnas*.



F. Verhejeno portretas (fragm.)

Adomo kostiumas vyro nuogumas. *Vilkėti Adomo kostiumu* reiškia *būti nuogam*. Posakis kilo iš biblinės legendos apie pirmuosius žmones Adomą ir Ievą, kurie „/.../ buvo nuogi, žmogus ir jo žmona, tačiau jie neįtardė jokios gėdos“ (Pr 2, 25). Žr. taip pat *Ievos kostiumas*.

Adomo obuolys (lot. *Pomum Adami*) išsišovusi vyrų skydinės kremzlės dalis kaklo priekyje. Pasak legendos, pirmiesiems bibliniams žmonėms – Adomui ir Ievai – Rojuje buvo uždrausta ragauti vaisių (spėjama, kad obuolių) nuo Pažinimo medžio. Ievą sugundęs paragauti žaltys, o paragavusi obuolio, Ieva pasiūlė tai padaryti ir Adomui. Tas atsikandęs ir jau buvo benuryjys, tačiau pastebėjęs Dievas, ir Adomui iš netikėtumo kąsnis įstrigęs gerklėje visiems laikams.

Iš tikrųjų tai yra vėlesnė biblinio siužeto interpretacija, nes Senajame Testamente Dievas užkalbinęs Adomą tada, kai šis obuolį jau buvo suvalgęs ir spėjęs su Ieva pasidaryti figmedžio lapų aprišalus suvoktam nuogumui prisidengti (plg. Pr 3, 1–8). Yra nuomonė, kad terminas atsiradęs Viduramžiais, netiksliai išvertus hebr. *tappūach ha ādām* ‘žemės obuolys’ (*Sabaliauskas*, 2001).

Akis už akį, dantis už dantį ekvivalentiška bausmė už nusikaltimą ar ekvivalentiškas žalos atlyginimas. Nuostata pirmą kartą užfiksuota Mesopotamijos, arba Babilonijos (dab. Ira-

kas ir Rytų Sirija), valdovo Hamurabio (valdė 1792–1750 pr. m. e.) kodekse: „Jei žmogus išplėšia kitam žmogui akį, jam pačiam bus išplėšta akis“ (Mesopotamija, 196, taip pat plg. 197, 200). Šis kodeksas iškaltas dantiraščių akmeninėje steloje ir buvo laikomas viešai, prieinamai visiems. Stelos viršų puošia bareljefas, vaizduojantis karalių Hamurabį (kairėje), priimančį iš Saulės dievo Šamašo (ar Marduko) įstatymų tekstus, kad paskelbtų juos savo žmonėms.



Hamurabio kodekso stelos viršutinė dalis

Šis įstatymų atsiradimo motyvas ir patys įstatymai maždaug po 500 m. (~1250 pr. m. e.) buvo perkelti į žydų Bibliją ir išplėtoti, aprašant Mozės bendravimą su savo dievu. Pasak Senojo Testamento, įstatymus Mozei susakęs Jahvė ant Sinajaus kalno drauge su dešimčia įsakymų, kad Mozė juos paskelbtų dykumoje laukiantiems žydams: „Jei besimušantys vyrai užgautų nėščią moterį ir ją ištiktų persileidimas, betgi kitokio sužalojimo nebūtų, kaltasis turės mokėti tiek, kiek iš jo reikalaus moters vyras teisėjų akivaizdoje. Tačiau jei sužalotų, tuomet atiduosi gyvybę už gyvybę, akį už akį, dantį už dantį, ranką už ranką, koją už koją, nudeginimą už nudeginimą, žaizdą už žaizdą, mėlynę už mėlynę“ (Iš 21, 22–25).

Akys (Veidas) yra sielos veidrodis (lot. *Oculi animi indices* ‘akys rodo sielą’) iš akių ar mimikos galima spręsti apie žmogaus būseną ar apskritai apie jo charakterį. Posakio autorius – romėnų gamtininkas Plinijus Vyresnysis (*Gaius Plinius Secundus*, 23–79), knygoje „Gamtos istorija“ (*Naturalis Historia*) rašęs: *in oculis animus habitat* ‘akyse gyvena siela’ (XI, 54, 14). Tačiau minties užuomina randama ir Cicerono raštuose (ad Atticum, XIV, 13b, 1).

Aklas aklą netoli tenuous apie blogą, nekompetentingą lyderį ir jo vadovaujamus žmones. Perfrazuotas Kristaus posakis, plg.: „Kiekvienas augalas, kurio nesodino mano dangiškasis Tėvas, bus išrautas. Palikite juos: jie akli aklujų vadovai. O jeigu aklas aklą ves, abu į duobę įkris“ (Mt 15, 13–14).

Aksominė revoliucija (ček. *Sametová revoluce*, angl. *Velvet revolution*) nesmurtinė, taiki visuomeninės santvarkos ar valdžios kaita. Terminas atsirado 1989 m., apibūdinant politines permainas Čekoslovakijoje, kai demokratiniu būdu valdžią iš kompartijos perėmė opozicija, o pati šalis nustojo buvusi TSRS satelite.

Alfa ir omega kokio nors reiškinio ar dalyko esmė, pagrindas. Posakis iš Naujojo Testamento: „Aš esu Alfa ir Omega“, – sako Viešpats Dievas, kuris yra, kuris buvo ir kuris ateis, Visagalis“ (Apr 1, 8; dar plg. Apr 1, 17). Alfa (*A*, α) ir omega (*\Omega*, ω) yra atitinkamai pirmoji ir paskutinioji graikiškosios abėcėlės raidės.

Alma mater (lot. ‘motina maitintoja’) aukštoji mokykla. Viduramžiais atsiradęs studentiškas universiteto pavadinimas. Turimas galvoje dvasinis penas, kurį universitetas duoda studentui.

Amerikietiška svajonė (angl. *American dream*) JAV piliečių vertybių visuma, veiklos orientyrai. Posakio autorius – amerikiečių rašytojas Dž. Adamsas (*James Truslow Adams*, 1878–1949). Knygoje „Amerikos epopėja“ (*The Epic of America*, 1931) jis rašė: „*Amerikietiška svajonė* – tai svajonė apie šalį, kurioje kiekvieno žmogaus gyvenimas bus geresnis, turtingesnis ir pilnavertis, kur kiekvienas turės galimybę gauti pagal tai, ką jis sugeba ar yra pasiekęs“ (404).

Amžinas žydas 1. apie nuolat vaikštinėjantį be aiškaus tikslo; **2.** apie mėgstantį daug keliauti arba dažnai keičiantį gyvenamąją vietą. Pasak legendos, atsiradusios vėlyvaisiais viduramžiais, amžinam klajojimui po pasaulį buvo pasmerktas žydas kurpius vardu Ahasveras, neleidęs Kristui, einančiam į Golgotą, atsipūsti paukšneje prie jo namų. Į varymą šalin Kristus esą atsakęs: „Aš nueinu, bet užtat tu turėsi vaikščioti tol, kol aš negrišiu“. Prakeiksmas būti amžinu praeiviui jam galiosias iki Kristaus antrojo atėjimo. Šios legendos motyvą yra panaudoję daugelis rašytojų ir poetų, tarp jų ir lietuvių nuotykinės literatūros rašytojas Justinas Pilyponis (1907–1947) romane „Amžinas žydas Kaune“ (1934); pavadinimu „Amžinas žydas“ eilėraščių rinkinį yra išleidęs (1931) poetas Bernardas Brazdžionis (1907–2002).

Amžinasis variklis (lot. *Perpetuum mobile*) hipotetinis mechanizmas, galintis veikti, neimdamas energijos iš aplinkos. Pirmieji bandymai sukonstruoti nesustojantį mechanizmą yra iš XII a., jų ypač pagausėjo vėlyvaisiais Viduramžiais ir Renesanse; tokie bandymai nesibaigia ir šiais laikais.

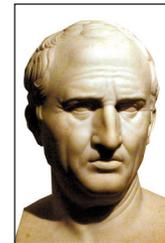
Amžinoji ugnis (angl. *Eternal flame*, rus. *Вечный огонь*) nuolat deganti ugnis prie memorialų žuvusiems kariams. Pirmą kartą ji buvo uždegta Paryžiuje prie Triumfo arkos 1920 m. lapkričio 11 d. Nežinomojo kareivio memoriale, pažymint kritusiuosius I pasauliniame kare. Amžinosios ugnies tradicija netrukus paplito ir kitose Europos šalyse.

Lietuvoje amžinoji ugnis uždegta 1934 m. Kaune prie paminklo Žuvusiems už Lietuvos laisvę (pastatytas 1921 m.), kai čia buvo palaidotas Nežinomasis kareivis (žr.).

Amžinosios ugnies pirmtakė buvo pagonybės laikais nuolat kurstoma šventoji ugnis. Graikijoje negestanti ugnis degė Apolono šventykloje Delfuose, sen. Romoje ją

kurstė vestalės židinio deivės Vestos šventykloje. Romai IV a. pradžioje priėmus krikščionybę, ankstesnės religijos šventyklas pradėta naikinti. Vestos šventykla, stovėjusi Romos forume, buvo sudeginta 391 m. Baltų kraštuose šventąją ugnį deginusios vaidilutės; kada buvo užgesinta paskutinioji šventoji ugnis Lietuvoje, nėra žinoma.

Antrasis aš (lot. *Alter ego*) **1.** giminiška siela, bendramintis, artimas draugas; **2.** slaptoji asmenybės dalis, be socialinės kaukės, dažnai kontrastuojanti su oficialiaja. Posakio autorius – romėnų rašytojas, oratorius ir valstybės veikėjas Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.), pavartojęs jį galininko linksniu: *me enim ipsum multo magis accuso, deinde te quasi me alterum et simul meae culpae socium quaero* ‘save kaltinu daug labiau, kviečiu tave tarsi save antrąjį kaip savo kaltės bendrininką’ (Ad Atticum, Liber III, 15, 7). XIX a. pradžioje posakis imtas vartoti, apibūdinant šizofrenijos simptomus, kurių vienas ryškiausių yra



Ciceronas

„antrojo aš“ aktualizavimas ir dėl to atsirandąs konfliktiškas asmenybės susidvejinimas. „Antrojo aš“ fenomenas imtas naudoti psichoanalizėje, taip pat literatūroje – chrestomatiniis pavyzdys yra škotų rašytojo R. Stivensono (*Robert Louis Stevenson*, 1850–1894) apsakymas „Daktaras Džekilas ir ponas Haidas“ (*The Strange Case of Dr. Jekyll and Mr. Hyde*, 1886), taip pat O. Vaildo (*Oscar Fingal O'Flahertie Wills Wilde*, 1854–1900) romanas „Doriano Grėjaus portretas“ (*The Picture of Dorian Gray*, 1891).

Pats asmenybės dvilypumo motyvas yra senas, mitologinis, iliustruojamas sakmėmis apie vilkolakius, turintis apibendrintą gėrio ir blogio kovos potekstę.

Antroji (Kita) medalio pusė sakoma, kai aptariamasis klausimas ar problema imama svarstyti kontrargumentais, t. y. kitu, priešingu požiūriu. Medalių kita pusė ppr. būna ne taip išdailinta, kaip aversas.

Apdrabstyti (Apipilti) purvais apšmeižti. Posakis kilęs senų laikų papročio užmėtyti pasmerktąjį akmenimis. Už mažesnę nusižengimą būdavo apmėtoma purvu (plg. **apjuodinti** ‘apšmeižti’).

Apie mirusius gerai arba nieko (lot. *De mortuis nil nisi bene (bonum)* ‘apie mirusius nieko, tik gera’). Sen. gr. filosofų biografo Diogeno Laercijaus (*Διογένης Λαέρτιος, Diogenes Laertius*, ~ III a.) užrašytas posakis, jo paties priskiriamas gr. filosofui, vienam iš septyneto išminčių spartiečiui Chilonui (*Χίλων, Chilo*, VI a. pr. m. e.), teigusiam „Nekalbėk pikto apie mirusį“.

Aplaužyti ragus sutramdyti ką ar sumažinti per didelį jo pasitikėjimą savimi. Posakis atsirado XV–XVII a. per universitetų pirmakursių („fuksų“) inauguracijos apeigas, kai „iš gyvulių reikėdavo padaryti žmones“. Naujokams uždėdavę ragus, įstatydavę iltis, o vyresnieji kolegos visaip iš jų šaipydavęsi ir juos žemindavę. Pabaigoje ragus nulauždavę, iltis išlupdavę, ir dekanas naujuosius studentus įtraukdavęs į sąrašus.

Apsaugok, Dieve, nuo draugų, o nuo priešų aš ir pats apsaugosiu. Sakoma, pabrėžiant draugų nepatikimumą, kai savo elgesiu ar žodžiais jie, patys to nenorėdami, gali pakenkti. Posakio autorystė skiriama prancūzų rašytojui ir filosofui Volterui (*Voltaire*, 1694–1778), nors jo kūryboje šios frazės nėra. Užuominos, kad Volteras būtų sakęs šiuos žodžius, nėra ir memuarinėje literatūroje apie jį. Panaši patarlė žinota italų tautosakoje dar gerokai iki Voltero.

Apskritas stalas (angl. *Round table*) sakoma apie diskusijas, kurių dalyviai turi vienodas teises reikšti savo nuomonę ir kurių tikslas pasiekti visuotinį susitarimą ar priėti bendras išvadas. Pasak legendos, tokį stalą sugalvojęs britų karalius Artūras (*King Arthur*, V–VI a.), kad prie jo nebūtų nei geresnių, nei blogesnių vietų ir visi puotoje dalyvaujantys riteriai jaustųsi lygiateisiai.

Armagedonas didelis, kruvinas mūšis. Naujajame Testamente (apreiškime Jonui) šiuo žodžiu vadinama vieta, kur įvyksias paskutinis mūšis tarp gėrio ir blogio: „Jos (demonų dvasios – A.B.) subūrė juos (viso pasaulio karalius – A.B.) į vietovę, kuri hebrajiškai vadinasi Harmagedonas“ (Apr 16, 16). Manoma, kad tai Megido kalnai Izraelyje, kurie Senajame Testamente traktuojami kaip pralaimėjimo vieta, plg.: „/.../ Egipto karalius faraonas Nekojas leidosi į žygį prieš Asirijos karalių Eufrato upės link. Karalius Jošijas išžygiavo užkirsti jam kelio, bet kai susidūrė su juo mūšyje prie Megido, buvo užmuštas“ (2 Kar 23, 29).

Asmens kultas (rus. *Культ личности*) perdėtas, egzaltuotas kokio nors vadovo garbinimas, jo sudievinimas. Posakis paplito po TSRS kompartijos pirmojo sekretoriaus N. Chruščiovo (*Никита Хрущев*, 1894–1971, TSKP CK pirmasis sekretorius 1953–1964) pranešimo TSKP XX suvažiavime 1956 m. vasarį. Pranešime, pavadintame „Apie asmens kultą ir jo padarinius“, buvo pasmerkti J. Stalino (*Иосиф Джугашвили-Сталин*, 1879–1953, TSKP CK generalinis sekretorius 1922–1953) vadovavimo šaliai metodai, sukritikuotas jo šlovinimas ir pavertimas vos ne „gyvuoju dievu“. Tačiau toles-



N. Chruščiovas

nė istorija parodė, kad Rusijoje šis kultas priklauso ne tiek nuo vadovo, kiek nuo pačios visuomenės – ji pati linkusi sukurti asmens kultą, jei tik vadovas yra autokratas. Kitose šalyse ryškus asmens kultas buvo Hitlerio Vokietijoje, Musolinio Italijoje, Maodzeduno Kinijoje, Kimirseno Šiaurės Korėjoje.

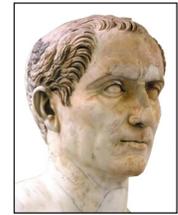
Ašarų pakalnė (lot. *Lacrimarum valle*, angl. *Valley of tears*)

1. žemiškasis vargus gyvenimas (priešingybė gyvenimui Rojuje). **2.** kuri nors vietovė, nuolat ištinkama nelaimių; **3.** (**Ašarų slėnis / klonis**) slėnis Golano aukštumose Izraelyje, pavadintas taip po įtemptų mūšių 1973 m. Izraelio-Sirijos kare. Perfrazuotas posakis iš XI a. krikščioniškos giesmės Marijai „Sveika, Karaliene“ (*Salve, Regina*): *Tavęs šaukiamės ištremtieji Ievos vaikai, Tavęs ilgimės, verkdami ir vaitodami šiame ašarų klonyje* (lot. *ad te clamamus exsules filii Evae, ad te suspiramus, gementes et flentes in hac lacrimarum valle*). Giesmės autoriumi laikomas popiežius Grigalius VII (*Ildebrando Aldobrandeschi di Soana*; *Gregorius VII*, ~1020–1085, popiežius nuo 1073). Kiti šaltiniai autoriumi nurodo vokiečių vienuolį Hermaną Luošį (*Hermannus Contractus / Augiensis*, 1013–1054).

Lietuviškai bene pirmąkart ši giesmė paskelbta 1595 m. M. Daukšos „Katekizme“ („Sveika, Karalyčia“), kur irgi vartojamas tikslus vertimas – *ašarų klonis*. Tačiau kiek ankstesnėje rankraštinėje Volfenbiutelio „Postilėje“ (1573), perfrazuojant šios giesmės žodžius, vartojama sąvoka *ašarų pakalnė*, plg.: *.../ kada buva ištremti a (=ir) išvaryti iš linksmybės rajaus [i] pakalnę verksma a (=ir) ašarų šia svieta* (*Wolfenb.* 154, 29–32). M. S. Slavočinskio (~1620 – ~1660) giesmyne (1646) ši sąvoka praleista visai (*Slavočinskis*, 80).

Atėjau, pamačiau, nugalėjau (lot. *Veni, vidi, vici*) Sakoma apie greitą svarbią pergalę. Šiais žodžiais Julijus Cezaris

(*Gaius Iulius Caesar*, 100–44 pr. m. e., valdė 49–44 pr. m. e.) laiške Romos senatui lakoniškai apibūdinęs savo pergalę prieš Ponto valdovą Farnaką 47 m. pr. m. e. Šį epizodą mini sen. gr. istorikas Plutarčas (*Πλούταρχος, Plutarchus*, ~46–120) knygoje „Paralelinės biografijos“ (*Βίοι Παράλληλοι, Καίσαρ*, 50) ir romėnų istorikas Svetonijus (*Gaius Suetonius Tranquillus*, ~69/75 – po 130) (*Divus Iulius*, 37).



J. Cezaris

Atpirkimo ožys niekuo dėtas žmogus, kuriam užkraunama atsakomybė už kitų padarytus nusižengimus ar nuosėmes. Sen. žydų nuodėmių atsikratymo ritualas, panaudojant ožį, aprašytas Senajame Testamente: „Tada Aaronas uždės gyvajam ožiui ant galvos abi rankas, išpažins virš jo visas izraelitų kaltes ir visus jų nusižengimus, visas jų nuodėmes sudėdamas ožiui ant galvos. O ožį per tam tikslui paskirtą žmogų išsiųs į dykumą. Taip ožys išneš ant savęs visas jų kaltes į tyrus“ (Kun 16, 21–22).

Atstok, šėtone! (lot. *Vade retro, satana!*) sakoma, kai kas nors įkyriai skatina kokiam neteisėtam darbui ar poelgiui, ppr. susijusiam su nauda ar malonumais; žodinis amuletas. Posakio autorius – Kristus, pasakęs taip jį provokuojančiam šėtonui (Mt 4, 10). Vėliau jis taip atrėžęs ir Petruį, bandančiam atkalbėti jį nuo ėjimo Jeruzalėn, nes Kristus prieš tai buvo pasakęs mokiniams, kad ten jo laukia kančios ir mirtis (Mt 16, 23; Mk 8, 33). Posakis vartojamas ir egzorcistų užkalbėjimuose (raštu pirmąkart fiksuotas viename XIV a. Volfenbiutelio rankraštyje).

Atšilimas (rus. *Хрущёвская оттепель* ‘chruščiovinis atodrėkis, atlydys’, angl. *Khrushchev's Thaw* ‘t. p.’) pirmieji

5-7 metai Tarybų Sąjungoje po J. Stalino mirties (1953), arba N. Chruščiovo valdymo pirmoji pusė, kai buvo viešai pasmerktas stalinizmas (1956 m. vasarį), paleista dauguma politinių kalinių, tremtiniams buvo pradėta leisti grįžti į tėvynę, liberalesnė tapo tarybinė spauda ir literatūra. Tokiu pavadinimu 1954 m. balandį išėjo rusų publicisto I. Erenburgo (*Илья Эренбург*, 1891–1967) apysaka.



I. Erenburgas

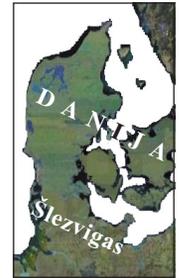
Atverti akis paaiškinti ką nors taip, kad klausytojui pasikeistų nuomonė ar įsitikinimai. Iš pasakojimų apie Kristų, kaip jis dviem Jericho neregiam, jų paprašytas „atverti akis“, padarė juos ir reginčius, ir savo sekėjais (Mt 20, 32–34). Morkaus ir Luko evangelijose šiame epizode dalyvauja vienas neregys (Mk 10, 51–52; Lk 18, 41–43).

Atvira visuomenė (angl. *Open society*) neksenofobiška demokratinė visuomenė, laisva nuo rasinio, religinio, politinio, kultūrinio ir pan. antagonizmo ar ribotumo. Posakio autoriumi laikomas prancūzų filosofas H. Bergsonas (*Henri-Louis Bergson*, 1859–1941), pavartojęs jį kaip priešpriešą terminui *uždara visuomenė* knygoje „Du moralės ir religijos šaltiniai“ (*Les deux sources de la morale et de la religion*, 1932). Terminą išpopuliarino filosofas K. Poperis (*Karl Raimund Popper*, 1902–1994) knygoje „Atvira visuomenė ir jos priešai“ (*The Open Society and Its Enemies*, 1945).



H. Bergsonas

Atviras laiškas (angl. *Open letter*) viešai skelbiamas laiškas ar kreipimasis, kurio turinys skirtas ne tik konkrečiam adresatui, bet ir visuomenei, kad toji taptų laiško autoriaus šalininke. Pirmąkart „atvirą laišką“ 1846 m. birželį paskelbęs Danijos karalius Kristijonas VIII (*Christian VIII*, 1786–1848, valdė 1839–1848), kuriame „viso pasaulio akivaizdoje“ pareiškė Danijos istorines pretenzijas į Šlezvigą (pietinę Jutlandijos pusiasalio dalį). Pati tokio laiško forma yra kur kas senesnė – tipiškais atvirais laiškais galima laikyti apaštalius laiškus Naujajame Testamente.



Jutlandijos pusiasalis

Audra vandens stiklinėje (pranc. *C'est line tempete dans un veired'eau*) neadekvačiai didelė reakcija į ką nors; daug triukšmo dėl smulkmenų. Posakio autorius – prancūzų rašytojas ir filosofas Š. Monteskjė (*Charles Louis de Montesquieu*, 1689–1755), apibūdinęs taip politinį konfliktą, kilusį nykštukinėje San Marino valstybėlėje.



Š. Monteskjė

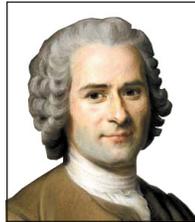
Gali būti perfrazuotas Cicerono posakis *excitare fluctus in simpulo* ‘kelti bangas samtyje’ (De Legibus III, 16, 36). Dar plg. **Daug triukšmo dėl nieko.**

Augėjo arklidės didžiulė netvarka, užleisti nesutvarkyti darbai ar patalpos. Gr. mite apie Heraklį Epėjos karalius Augėjas garsėjo metų metais nevalydomis savo arklidėmis. Vienas iš Heraklio žygių buvęs Augėjo arklidžių išmėžimas. Heraklis apsiėmęs tai padaryti per vieną dieną. Jis nukreipęs į arklides netoliese tekėjusias dvi upes ir jų srove išplovęs visą mėšlą. Tačiau Augėjas netesėjo Herakliui duoto pažado atsilygti už darbą dešimtadaliu savo gau-

sios bandos, todėl tarp jų kilusi nesantaika, kuri po poros metų baigėsi judviejų kova. Heraklis Augėją įveikęs ir pergalės proga surengęs pirmąsias olimpinės žaidynes.

Auksaburnis apie labai iškalbingą žmogų. Epitetas paimtas iš vyskupo Šv. Jono Auksaburnio (*John Chrysostom*, 345–407) pavardžio, kuris jam suteiktas VI a., pabrėžiant jo buvusią oratorystę.

Auksinis jaunimas (pranc. *Jeunesse dorée*) išlepęs pramogaujantis pasiturintis didmiesčių jaunimas. Prancūzų rašytojas ir filosofas Ž. Ž. Ruso (*Jean-Jacques Rousseau*, 1712–1778) romane „Julija, arba Naujoji Eloiza“ (*Julie, ou la nouvelle Héloïse*, 1761) rašęs apie *homines doctos* ‘paaukuotus žmones’, t. y. apie kilmingus ir turtingus ponus, vilkinčius auksu siuvinėtas liemenes. Prancūzijos revoliucijos metu (1789–1794) šis terminas pradėtas taikyti jaunuomenei, kuri po M. Robespjero diktatūros nuvertimo 1794 m. liepą aktyviai dalyvavo, susidorojant su jo šalininkais kairiaisiais jakobiniais. Auksiniu jaunimu juos praminę patys jakobinai.



Ž. Ž. Ruso portretas (fragm.). Dail. M. de La Turas (*Maurice Quentin de La Tour* (1704–1788).

Aukso amžius 1. tautos ar visuomenės taikos, harmonijos ir visuotinio klestėjimo laikotarpis; **2.** kūrybingiausias ar sėkmingiausias žmogaus gyvenimo tarpsnis. Posakis kilo iš sen. gr. poeto Hesiodo (*Ἡσίοδος, Hesiodus*, VIII–VII a. pr. m. e.) poemoje „Darbai ir dienos“ pasakojimo apie dievų sukurtą auksinę žmonių kartą, kuri gyvenusį kaip dievai, nepažinojusi nei sielvarto, nei vargų, nei neapykantos, derlingoji žemė juos maitinusi gausiais savo vaisiais, o atėjus laikui, žmonės „mirdavo tarsi užmigę saldžiai“ (*Hesiodas*, 109–119).

Aukso kalnus žadėti (lot. *Montes auri polliceri*) vilioti ką nerealiais pažadais; daug žadėti, bet netesėti. Posakio autorius – romėnų dramaturgas Terencijus (*Publius Terentius Afer*, ~195–~159 pr. m. e.), pavartojęs jį komedijoje „Formijonas“ (*Phormio*, I, 68).

Aukso karštligė (angl. *The Gold Rush*) politinės ir ekonominės situacijos sukeltas ažiotažas greitai praturtėti. Posakis atsirado XIX a. viduryje, kai JAV, karo keliu atplėšusios nuo Meksikos Kaliforniją (1847), netrukus ten rado aukso. Į Kaliforniją tada patraukė minios avantiūristų, kriminalinio sluoksnio atstovų ir šiaip naivuolių, besitikinčių greitai pralobti. Nauja aukso karštligės banga kilo, kai JAV nupirko iš Rusijos Aliaską (1867) ir rado ten didžiulius aukso klodus. Posakį išpopuliarino tokio pat pavadinimo Č. Čaplino (*Charlie Chaplin*, 1889–1977) kino filmas (1925), parodijuojantis minėtuosius aukso ieškotojus Aliaskoje.



Reklamė skrajutė (1849)

Aukso veršis (lot. *Bos aureus*) turtas kaip stabas, kaip didžiausia vertybė. Garbinti aukso veršį reiškia nusigręžti nuo tikrųjų, ppr. dvasinių, vertybių. Posakis kilo iš Senojo Testamento pasakojimų apie žydų klajones, ištrūkus iš Egipto. Nesulaukdamas nuo Sinajaus kalno grįžtančio Mozės, kur jis bendravęs su Jahve, žydai kreipėsi į jo brolių Aaroną, prašydami padirbti jiems dievą, kuris juos vestų toliau. „Aaronas jiems tarė: ‘Nuimkite aukso auskarus, kuriuos nešioja įkabintus į ausis jūsų žmonos, sūnūs bei dukterys, ir atneškite juos man’ . /.../ Jis, paėmęs jiems iš rankų auksą, suliejo į veršio panašumą, paskum raižymo

įrankiu padarė iš jo lietinį veršį. Tada jie sušuko: ‘Izraeli, šis yra tavo Dievas, kuris išvedė tave iš Egipto žemės!’“ (Iš 32, 1–4). Grįžęs Mozė aukso veršį įtūžęs „įmetė į ugnį. Sutrynęs į dulkes, išbarstė į vandenį ir pagirdė juo izraeliečius“ (Iš 32, 20).

Aukso vidurys (lot. *Aurea mediocritas*) optimalus, subalansuotas, neutralus elgesys ar pažiūra, kraštutinumų priešingybė. Žodžiai iš romėnų poeto Horacijaus (*Quintus Horatius Flaccus*, 65–8 pr. m. e.) „Odžių“ (II, X, 5).

Aukso žodžiai (lot. *Aurea dicta* ‘aukso posakis’) vertinga, laiku pasakyta mintis ar patarimas. Posakio autorius – romėnų poetas Lukrecijus Karas (*Titus Lucretius Carus*, ~99–55 pr. m. e.), pavartojęs juos poemoje „Apie daiktų prigimtį“ (*De rerum natura*, Liber III, 12).

Bakalauras žemiausias aukštojo mokslo laipsnis. Pavadinimas žinomas jau nuo XIII a. Manoma, kad jis kilęs iš Viduramžių papročio vainikuoti naujuosius, ką tik egzaminus išlaikiusius gydytojus uogų (lot. *bacha*) pilnomis laurų (lot. *laurus*) šakelėmis. Pasak kitos versijos, žodis kilęs iš prancūzų *bas cavalier* ‘žemasis riteris’; taip vienu metu vadinę prancūzų riterių ginklanešius.

Balius baigtas (rus. *Кончен бал*) apie kokio nors malonaus renginio, įvykio, kampanijos ar laikotarpio pabaigą. Posakio autorius – rusų poetas A. Iličevskis (*Алексей Иличевский*, 1798–1837), pavartojęs jį eilėraštyje „Trys neregiai“ (*Три слепца*, 1826) – jais poetas vadina Fortūną (laimę, sėkmę), Kupidoną ar Amūrą (meilę, džiaugsmus) ir Mirtį. Eilėraštyje gyvenimas palyginamas su puotų sale, kurios duris atverianti Fortūna, Amūras vadovaujamas šokiams, o galop atėjusi Mirtis šią puotą nutraukianti:

*/.../ Жизнь наша пир: с приветной лаской / Фортуна
отворяет зал, / Амур распоряжает пляской, /
Приходит смерть, и кончен бал. Yra nuomonė, kad šį
eilėraščių A. Iličevskis išvertęs iš prancūzų poeto B. Imber-
to (*Barthélemy Imbert*, 1747–1790) kūrybos.*

Balsas tyruose perspėjimas, prašymas, siūlymas ir pan., liekantis be atgarsio. Žodžiai iš Naujojo Testamento: „O jis buvo tasai, apie kurį pranašas Izaijas yra pasakęs: *Tyruose šaukiančiojo balsas: Taisykite Viešpačiui kelią!*“ (Mt 3, 3; Lk 3, 4).

Balsuoti kojomis protestuojant palikti salę ir nedalyvauti balsavime. Posakis atsirado senovės Romoje: balsavimo metu kitokią nuomonę turintrys senatoriai pereidavę į priešingą salės pusę. Balsavimo rezultatą nusverdavo gausesnė pusė.

Balta dėmė tai, kas nežinoma, dar netyrinėta. Terminas atėjęs iš kartografijos – senovėje žemėlapiuose baltai žymėdavo nežinomas ar mažai tyrinėtas pasaulio vietas.

Baltais siūlais siūta apie neįtikinamus teiginius, netvirtus argumentus, nevykusiai paslėptą dalyką. Posakis žinomas daugeliui tautų; jis galėjo atsirasti iš siuvimo technologijos, kada siuvamojo drabužio sukirptos dalys laikinai sudaigstomos baltais siūlais.

Baltazaro puota atsivavimas linksmybėms, kai aplinkui suirutė ar išorinė grėsmė. Senajame Testamente aprašyta Babilono valdovo sūnaus Baltazaro (Belšazaro, Belšacaros) puota persų apsuptame Babilone, kurios metu buvo išniekintos žydų šventenybės bei pamintas monoteizmas. Mat puotauta iš auksinių indų, kuriuos Baltazaro pirmtakai pagrobė iš Jeruzalės šventyklos; „/.../ karalius ir jo didžiūnai, jo žmonos ir sugulovės gėrė iš jų. Jie gėrė vyną ir šlovino dievus, padarytus iš aukso ir sidabro, žalvario,

geležies, medžio ir akmens“. Puotos metu nematoma ranka ant sienos užrašiusi žodžius: „Mene, mene, tekkel, parsin“. Atvesdintas pranašas Danielius tuos žodžius išaiškines taip: „‘MENE’ – Dievas suskaičiavo tavo karalystės (dianas) ir privedė ją prie galo; ‘TEKEL’ – tu buvai pasvertas svarstyklėmis ir buvai rastas lengvas; ‘PERES’ – tavo karalystė yra padalyta ir atiduota medams ir persams“. Tą pačią naktį persai užėmė miestą, ir Baltazaras buvęs nužudytas (Dan 5).

Baltieji rūmai (angl. *The White House*) **1.** JAV prezidentūros pastatų kompleksas Vašingtone. **2. prk.** JAV prezidento administracija. Baltos spalvos rūmai pastatyti 1792–1800 m. ir tapo JAV prezidentų rezidencija, pradedant antruoju JAV prezidentu Džonu Adamsu (*John Adams*, 1735–1826, prez. 1797–1801).



Baltieji rūmai

Baltoji dėžė vartotojo savarankiškai surinktas asmeninis kompiuteris ar koks kitas elektroninis įrenginys, panaudojant įvairių gamintojų atskirai siūlomus bei parduodamus jo komponentus. Baltosios dėžės sandara vartotojui yra žinoma. Dar plg. **Juodoji dėžė**.

Baltramiejaus naktis negailėstingas, smurtinis susidorojimas su priešininkais. 1572 m. rugpjūčio 24 d., naktį į Šv. Baltramiejaus dieną prancūzų katalikai Paryžiuje sukėlė hugenotų (prancūzų protestantų kalvinistų) skerdynes ir nužudė apie 3000 žmonių, negailėdami nei moterų, nei vaikų. Žudynės tęsėsi ir vėliau, netrukus jos persimetė į kitus Prancūzijos miestus – Tulūzą, Bordo, Lioną, Orleaną – ir truko iki spalio mėn. Tikslus nužudytųjų skaičius nežinomas – iš viso nurodoma iki 100 000.

Balzako amžius sakoma apie brandų moters amžių (nuo 30 iki 50 m.), kuriam būdingas suaktyvėjęs seksualumas. Posakis radosi po to, kai prancūzų rašytojas O. de Balzakas (*Honoré de Balzac*, 1799–1850) išleido romaną „Trisdešimties metų moteris“ (*La Femme de trente ans*, 1829–1842), kurio herojei vikontei de Bosean būdinga nepriklausomybė, savarankiškas vertinimas ir jausmų reiškimo laisvė.



O. de Balzakas. L. Bisno (*Louis-Auguste Bisson*, 1814–1876) dagerotipija (1842).

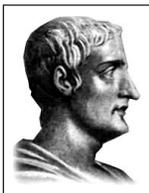
Barstyti galvą pelenais atgailauti. Seniau galvos barstymas pelenais daugelyje tautų buvęs atgailos, sielvarto ar gedėjimo ritualas. Senajame Testamente šis motyvas yra Tamaros ir Jobo istorijose (2 Sam 13, 19; Job 42, 6).

Be komentarų (angl. *No comment*) **1.** sakoma atsisakant ką komentuoti; **2.** sakoma kuo nors piktinantis; atitinka lie. *be žodžių*. Posakis paplito po to, kai Didžiosios Britanijos ekspremjeras V. Čerčilis (*Winston Leonard Spencer Churchill*, 1874–1965, prem. 1940–1945, 1951–1955), išėjęs iš Baltųjų rūmų po pokalbio su JAV prezidentu H. Trumenu (*Harry S. Trumann*, 1884–1972, prez. 1945–1953), taip atšovęs interviu prašiusiems žurnalistams. Pats Čerčilis sakėsi šią frazę nusiklausęs nuo amerikiečių valstybės veikėjo ir diplomato S. Velso (*Sumner Welles*, 1892–1961) ir prisipažinęs ją labai mėgstą: *“No comment” is a splendid expression. I am using it again and again* („Be komentarų“ yra puiki frazė. Aš ją nuolat vartuju“).



V. Čerčilis

Be pykčio ir šališkumo (lot. *Sine ira et studio*) objektyviai, be išankstinės nuostatos. Posakio autorius – romėnų istorikas Tacitas (*Publius Cornelius Tacitus*, 58–117). Savo veikale „Analai“ jis skaitytojui istoriją žada pasakoti *be pykčio ir šališkumo* (*Annales, Liber I*).



Tacitas

Belaukiant Godo (pranc. *En attendant Godot*) sakoma, apibūdinant pasyvumą, lūkuriavimą, delsimą vietoj aktyvių veiksmų. Posakis iš airių dramaturgo S. Beketo (*Samuel Beckett*, 1906–1989) to paties pavadinimo pjesės (1952), kurioje du valkatos leidžia laiką, laukdami kažkokio Godo, taip ir nepasirodančio scenoje.

Berti druską ant žaizdos priminti skausmingus praeities išgyvenimus ar nelaimes. Senovėje druskos bėrimas ant žaizdos buvo vienas iš kankinimo ar tardymo būdų.

Bijok danajų, dovanas nešančių! (lot. *Timeo Danaos et dona ferentes* ‘bijau danajų, net dovanas nešančių’) perspėjimas apie galimą priešų klastą, veidmainiškai dangstomą dovanomis. Perfrazuotas posakis iš romėnų poeto Vergilijaus (*Publius Vergilius Maro*, 70–19 pr. m. e.) poemos „Eneida“, kur šiuos žodžius trojėnams sako žynys Laokoontas, stengdamasis atkalbėti juos nuo minties įsitempti į miestą graikų (danajų) jiems neva dovanotą medinį arklį (Eneida, II, 49); už tokį elgesį danajų globėja deivė Atėnė užsiundė ant



Laokoontas. Skulpt. Agesandras, Atanodoras ir Polidoras (I a. pr. m. e.).

Laokoonto dvi didžiules jūros gyvates, kurios pasmaugusios jį patį ir du jo sūnus (Eneida, II, 199–215). Dar žr. *Trojos arklys*.

Bjaurusis ančiukas 1. išskirtinis, negražus, nemėgstamas asmuo kolektyve ar šeimoje; **2.** bręstantis paauglys. Posakis iš to paties pavadinimo danų rašytojo H. K. Anderseno (*Hans Christian Andersen*, 1805–1875) pasakos apie naminės anties išperėtą gulbiuką, kurio išvaizda visi kiemo paukščiai bodėjosi, jį niekino, net išgujo iš kiemo. Vienuoje gulbiukas išaugo į gražią gulbę ir savo nuostabai buvo priimtas į šių karališkų paukščių būrį.



H. K. Andersen

Blogio šaknis kokių nors ydų, negerovių, blogo elgesio priežastis ar šaltinis. Posakis perfrazuotas iš Biblijos, pgl.: „Savęs klausiate: ‘Kaip mes galime labiausiai priblokšti?’ ir: ‘Jame glūdi nelaimės šaknys!’“ (Job 19, 28); „Visų blogybių šaknis yra godulystė“ (1 Tim 6, 10). Lietuvių publicistikoje pasitaiko ir šio posakio parafrazė „Išrauti blogi su šaknimis“.

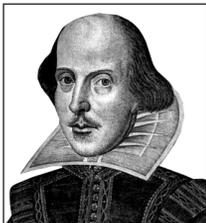
Bulvarinė literatūra žr. *Bulvarinė spauda*

Bulvarinė spauda pramoginiai lengvo turinio periodiniai leidiniai, skelbiantys įvairių reklamą gandus, prasimanymus, skandalus, informaciją iš privataus garsenybių gyvenimo ir pan. Pavadinimas atsirado XIX a. viduryje Prancūzijoje, kai Paryžiaus bulvaruose imta pardavinėti satyrinį savaitraštį *Le Figaro* (1826), laikraštį *Le Matin* ir kt. Panašaus turinio knygos pagal analogiją pradėtos vadinti *bulvarine literatūra*. Dar žr. *Geltonoji spauda*.

Buridano asilas (lot. *Asinus Buridani inter duo prata* ‘Buridano asilas tarp dviejų pievų’) žmogus, niekaip nepasirenkantis viena iš dviejų. Pasakojama, kad XIV a. prancūzų filosofas Ž. Buridanus (*Jean Buridan*, 1300–1358), iliustruodamas, jog nesą pasirinkimo laisvės, kaip pavyzdį paminėjo asilą tarp dviejų pievų: esą šis nudvėsiąs badu, nes niekaip nenuspręsiąs, į kurią eiti ėsti.

Burtai mesti (lot. *Iacta alea est* ‘kauliukas mestas’) apie galutinį sprendimą arba pradėtus ir nebeatšaukiamus veiksmus. Posakio autorius – romėnų istorikas Svetonijus (*Gaius Suetonius Tranquillus*, ~69/75 – po 130), pavartojęs jį J. Cezario biografijoje, aprašydamas Cezario sprendimą nepaisyti Romos senato draudimo peržengti Rubikoną ir žygiuoti į Romą (*Divus Iulius*, 33).

Būti ar nebūti (angl. *To be, or not to be: that is the question* ‘būti ar nebūti – štai klausimas’) apie kritinį momentą, kai reikia dėl ko nors apsispręsti, priimti lemtingą sprendimą. Frazė iš princ Hamleto monologo anglų poeto ir dramaturgo V. Šekspyro (*William Shakespeare*, 1564–1616) tragedijoje „Hamletas“ (1600). Neretai perfrazuojama, ppr. remiantis fonetiniu panašumu, plg. rus. *быть или не быть* ‘būti ar nebūti’ ir *бить или не бить* ‘mušti ar nemušti’; Lietuvoje Sąjūdžio laikais (1988–1990) buvo populiarus posakis *būti ar pūti*, apeliuojantis į Lietuvos atsiskyrimą nuo TSRS ar pasilikimą joje.



V. Šekspyro portretas. (fragm.). Dail. M. Drūšautas (*Martin Droeshout*, 1601–1650).

Būti po padu būti nesavarankiškam, akiai klausyti kito asmens, ppr. situoktinio. Posakis kilęs iš daugeliui tautų pažįstamo vestuvinio prietaro: kas iš jaunavedžių pirmas

užmins kitam ant kojos, to būsianti viršenybė šeimyniuose santykiuose. Rytų tautosose dar buvęs paprotys, kai nugalėtasis valdovas atsigula kniūbsčias priešais nugalėtoją, kad šis uždėtų ant jo savo koją.

Cerberis uolus, budrus ir/ar piktas sargas. Gr. mituose Cerberis yra trigalvis šuo, saugantis įėjimą į mirusiųjų požemio karalystę. Paprastai lengvai įleidžia, tačiau stropiai sergi, kad niekas iš jos nebeišeitų. Cerberį iš požemių buvo atitempęs Heraklis parodyti Euristėjui (12-asis Heraklio žygis) ir vėl nugabenęs atgal. Cerberį savo muzika buvo užmigdęs Orfėjas, keliaudamas į mirusiųjų pasaulį susigrąžinti mylimosios Euridikės.

Cezario pjūvis (lot. *Sectio caesarea*) gimdymo būdas, kai vaisius išimamas operacijos keliu. Manoma, kad operacijos pavadinimas kilęs nuo Romos imperijos laikais veikusio įstatymo *lex regia* (‘karališkasis įstatymas’), reikalavusio, kad vaisius būtų išimtas iš iščių mirus gimdyvei, jei reikia jį gelbėti. Šio įstatymo autoriumi laikomas sabinių ir Romos valdovas Numa Pompilijus (*Numa Pompilius*, 716–673 pr. m. e.). Įstatymo formuluotė buvusi tokia: *Negat lex regia, mulierem, quae praegnans mortua sit, humari, antequam partus ei excidatur; qui contra fecerit, spem animantis cum grauida peremisse uidetur* ‘karališkasis įstatymas draudžia laidoti moterį, kuri mirė nėščia, prieš tai neišpjovus jos vaisiaus; kas elgiasi priešingai, atima viltį gyvam padarui’ (*Leges Regia*, II, 12).

Pasak romėnų istoriko Plinijaus Vyresniojo (*Gaius Plinius Secundus*, 23–79), Julijaus Cezario (*Gaius Iulius Caesar*, 100–44 pr. m. e., valdė 49–44 pr. m. e.) giminės pavardė kilusi iš to, kad vienas iš jo protėvių gimęs būtent tokiu būdu (lot. *caeso, caedere* ‘pjauti, pjauti’): *./.../ sicut Scipio Africanus prior natus primusque Caesarum a*

caeso matris utero dictus, qua de causa et Caesones appellati ‘šitaip gimęs pirmasis Scipionas Afrikietis (236–183 pr. m. e., romėnų karvedys, Hanibalo nugalėtojas – A. B.), taip pat pirmasis iš Cezarių buvo išpjautas iš motinos gimdos, dėl ko jie ir praminti Pjautiniais’ (*Plinius*, NH, lib. VII, 9). Vėliau, Cezario vardui tapus bendrinio valdovo pavadinimu (iš to ilgainiui kilo lie. skolinys *caesarius*, vok. *kaiser*; rus. *кесарь, царь*), terminas *lex regia* pakeistas į *lex caesarea* (plg dar rus. *кесаревое сечение*). Dėl fonetinio panašumo į istorinio Cezario asmenvardį šis operacijos būdas kartais klaidingai siejamas su pačiu J. Cezariu – esą šis išleidęs minėtąjį įstatymą.

Pirmoji sėkminga tokia operacija, atlikta gyvai gimdyvei, žinoma tik iš XVIII a. (1794 m.).

Cezaris nėra aukščiau už gramatikus (lot. *Caesar non supra grammaticos*) kad ir koks aukštas bebūtų pareigūnas, jis privalo paisyti specialistų nuomonės. Romėnų istorikas Kasijus Dio (*Lucius Cassius Dio Cocceianus*, ~155 ar ~163/164 – po 229) aprašė šio posakio atsiradimo istoriją. Kartą imperatorius Tiberijus (*Tiberius Caesar Augustus*, 42 pr. m. e. –37, valdė 14–37) savo įsake pavartojęs nelotynišką žodį. Netrukus jis ekspertų atsiprašęs dėl to žodžio – esą jam taip išsprūdė todėl, kad pats buvęs labai susierzinęs dėl įsako priežasties. Vienas iš adresatų, vardu Atėjus Kapitas (*Ateius Capito*), atsakęs, jog, nors iki šiol tokios frazės niekas nevartojo, nuo šiol ji tapsianti norma, nes taip pasakęs imperatorius. Bet kažkoks Marcelas (*Marcellus*) Tiberijui atsakęs taip: „Tu, Cezari, gali suteikti Romos pilietybę žmonėms, o ne žodžiams“ (*Cassius*, LVII, 17).

Chamas storžievis, ižūlus, neišauklėtas žmogus. Chamas (Hamas) buvo biblinio Nojaus vienas iš sūnų. Pasak Senojo Testamento, išsigelbėjęs nuo tvano, „Nojus, žemės arto-

jas, buvo pirmasis, kuris įsiveisė vynuogyną. Jis gėrė vyno, pasigėrė ir gulėjo nuogas savo palapinėje. Hamas /.../ pamatė savo tėvo nuogumą ir papasakojo savo dviem broliams lauke. Tuomet Šemas ir Jafetas paėmė drabužį, užsidėjo jį ant abiejų pečių ir, eidami atbulomis, uždengė savo tėvo nuogumą. Kadangi jų veidai buvo nugręžti į kitą pusę, nuogo savo tėvo jie nematė“ (Pr 9, 20–23).

Pamatyti tėvo ar motinos nuogumą judėjų paprotyste buvo didi nuodėmė. Išsiblaivęs ir sužinojęs apie Chamo poelgį, Nojus sūnų prakeikė ir pasmerkė vergauti broliams.

Chuliganas (angl. *Hooligan*) šiurkštus, destruktivus žmogus, viešosios tvarkos pažeidėjas, mušeika. Paprastai kildinama iš airiškos pavardės *Hooligan* ar *Houlihan*. XIX a. pabaigoje tokiu charakteriu ir elgesiu esą garsėjo Londono priemiestyje smuklę laikusio airio pavarde *Hooligan* šeima. Kiti šaltiniai nurodo K. Ruko (*Clarence Rook*, 1862–1915) knygą „Chuligano naktys“ (*The Hooligan Nights*, 1899). Rašytojas teigia, jog žodis kilęs iš londoniečio Patriko Huligano pavardės. Pastarasis buvęs smulkus sukčius, vagišius bei lėbautojas, už policininko nužudymą nuteistas iki gyvos galvos ir miręs kalėjime.

Kaip rodo žodžio pradžia, į lietuvių kalbą jis pateko iš rusų kalbos, kurioje skolinių *h* keičiamas į *ch* arba *g*.

Civilizacijų konfliktas (angl. *The Clash of Civilizations*) vakarų krikščioniškosios ir rytų musulmoniškosios kultūros priešprieša. Posakio autorius – amerikiečių politologas S. Hantingtonas (*Samuel Philips Huntington*, g. 1927), taip pavadinęs savo straipsnį žurnale *Foreign Affairs* (1993), kuriame jis teigia, jog pasaulis po Šaltojo karo yra susipriešinęs nebe ideologiniu, o konfesiniu ir vertybiniu pagrindu. Savo teo-



S. Hantingtonas

riją jis vėliau išplėtojo knygoje „Civilizacijų konfliktas ir pasaulio pertvarka“ (*The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, 1996).

Daiktas savyje (vok. *Das Ding in sich*) apie ką nors paslaptinę, neišaiškinamą. Posakio autorius – vokiečių filosofas I. Kantas (*Immanuel Kant*, 1724–1804), veikale „Grynojo proto kritika“ (*Kritik der reinen Vernunft*, 1781) tvirtinęs, kad žmogus gali pažinti tik daiktų savybes, o ne pačius daiktus, kurie dėl to lieka *daiktais savyje*.



I. Kantas

Dainuojančioji revoliucija nesmurtinė, taiki visuomeninės santvarkos ar valdžios kaita. Terminas atsirado XX a. 10 dešimtmečio pradžioje, apibūdinant 1988–1989 m. politines permainas Baltijos šalyse, kai bardų koncertai ir mitinguotojų dainavimas konsolidavo didžiąją visuomenės dalį siekti atkurti nepriklausomybę ir demokratinę valdymą.

Damoklo kardas nuolatinė didelė grėsmė. Gr. mite pasakojama, kad Sirakūzų valdovas Dionizas I Senasis, išklauses pataikūniškus savo dvariškio Damoklo žodžius, jog valdovas esąs laimingiausias žmogus pasaulyje, puotos metu pasodinęs Damoklą į savo sostą, prieš tai virš jo liepęs pakabinti ant arklio ašuto aštrų kardą, tuo parodydamas, kad valdovo gyvenimas visai nepavydėtinas, nes jam nuolat gresia pavojai.



Damoklo kardas. Dail. R. Vestalas (*Richard Westall*, 1765–1836).

Dangaus mana netikėtai ir be pastangų atsiradęs reikiamas maistas ar kitos gėrybės. Posakis iš Senojo Testamento pasakojimo apie Mozės po dykumą vedžiojamą žydų tautą. Išalkusią ir dėl to iš nepasitenkinimo burbančią minią žydų dievas Jahvė šešias dienas maitinęs iš dangaus krintančiomis putpelėmis (mėsa) ir mana (duona), kuri krisdavusi rytais ir pasirodydavusi nudžiūvus rasai kaip „kažkas smulkaus, panašaus į grūdelius – taip smulkaus tarsi šerkšnas ant žemės“ (Iš 16, 14). „Izraelio namai pavadino tą duoną mana. Ji buvo panaši į koriandro sėklą, balta, o jos skonis buvo panašus į meduolių skonį“ (Iš 16, 31). Biblijos vertėjai žodį *mana* kildina iš žydų klausimo Mozei *man hu?* (hebr. ‘kas tai yra?’).

Daug triukšmo dėl nieko (angl. *Much ado about nothing*) apie emocingą ar dramatiizuotą nereikšmingos situacijos vertinimą. Posakio autorius – anglų poetas ir dramaturgas V. Šekspyras (*William Shakespeare*, 1564–1616) tokiu pavadinimu parašęs komediją (1600).

Dauningstrytas (angl. *Downing street*) **1.** gatvė Londone, kurioje yra Didžiosios Britanijos premjero rezidencija ir Užsienio reikalų ministerija; **2. prk.** Didžiosios Britanijos vyriausybė arba URM.

Dėdė Semas (angl. *Uncle Sam*) JAV personifikacija, jų simbolis. Pavadinimas siejamas su verslininko Samuelio Vilsono (*Samuel Wilson*, 1766–1854) vardu. JAV antrojo karo su Didžiąja Britanija metu (1812–1814) S. Vilsonas tiekęs amerikiečių armijai mėsą valdiškose statinėse, ant kurių buvo santrumpa U.S. (*United States* ‘Jungtinės Valstijos’).



S. Vilsonas

Šią santrumpą kareiviai juokais iššifravę kaip tiekėjo inicialus: *Uncle Sam* ‘dėdė Semas’.

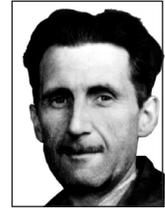
Dėl skonio nesiginčijama (lot. *De gustibus non est disputandum*) siūlymas nutraukti ginčą, jei argumentuojama estetiškai, subjektyviais vertinimais. Posakis atėjo iš Viduramžių scholastų darbų.

Dešinioji ranka pagrindinis ar patikimiausias padėjėjas. Iš senovės atėjusi nuomonė, kad dešinė pusė yra „teisingoji“, „geroji“, „nuo Dievo“, o kairė – „neteisingoji“, „negeroji“, „nuo velnio“. Sėdėti valdovui iš dešinės būdavo labai garbinga; apie Kristų rašoma, kad „ižengęs į dangų, jis sėdi Dievo dešinėje, o jam yra pavaldūs angelai, ir valdžios, ir galybės“ (1 Pt 3, 22). Dešinės rankos ar pusės motyvas Biblijoje yra dažnas, plg. „Koks tu esi galingas! Stipri yra tavo ranka, visa pasiekianti tavo dešinė!“ (Ps 89, 14); „net ten mane vestų tavo ranka ir tvirtai laikytų tavo dešinė“ (Ps 139, 10).

Didybės daugiskaita (lot. *Pluralis maiestatis*) įvardžio *mes* vartojimas vietoje *aš*. Tokia vatoseną buvo būdinga karaliams, imperatoriams (todėl dar vadinama *karališkuoju „mes“*); šią daugiskaitą vartojo ir bažnyčios hierarchai, universitetų rektoriai. Vartoseną kilo iš to, kad karaliai atstovavę visai tautai, be to, ne tik savo, bet ir aneksuotųjų kraštų, plg.: *Iš Dievo malonės Mes, Aleksandras Antrasis, visos Rusijos caras ir valdovas, Lenkijos karalius, Suomijos didysis kunigaikštis...* Daugiskaitą caras Nikolajus II vartojo ir atsisakydamas sosto 1917 m. vasarį: *Sutikdami su Imperijos Dūma, Mes nusprendėme atsisakyti Rusijos Imperijos sosto ir sudėti aukščiausiosios valdžios įgaliojimus*. Šią daugiskaitą reikia skirti nuo autorinės (lot. *Pluralis auctoris*) ar kuklumo daugiskaitos (lot. *Pluralis modestiae*), vartojamos mokslo darbuose.

Didybės manija (lot. *Mania grandiosa*; kitaip – megalomanija) patologiškas pasitikėjimas savimi, savęs perversinimas, savo gabumų, pasiekimų ar savo kilmės aukštinimas, su-reikšminimas, komplikuojantis santykius su aplinkiniais. Gali būti vienas iš šizofrenijos ar paranojos požymių.

Didysis brolis (angl. *Big Brother*) totalitarinės valstybės valdžios klanas ar valdančioji nacija. Pavadinimas paimtas iš Dž. Orvelo (tikroji pavardė – E. Bleiras) (*George Orwell; Eric Arthur Blair*, 1903–1950) antiutopinio romano „1984“ (*Nineteen Eighty-Four*, 1949), kuriame vaizduojama totalitarinė valstybė Okeanija, valdoma mįslingojo Didžiojo Brolio, primenantį hitlerinę Vokietiją ar stalininę Rusiją. Iš to romano paplito ir frazė „Didysis brolis stebi tave“ (*Big Brother is watching you*).



Dž. Orvelas

Didysis kombinatorius (rus. *Великий комбинатор*) veiklus, energingas sukčius. Posakis iš rusų rašytojų Ilfo ir Petrovo (*Илья Ильф*, 1897–1937, *Евгений Петров*, 1903–1942) romano „Dvylika kėdžių“ (*Двенадцать стульев*, 1927) VII skyriaus pavadinimo. Šiuo epitetu pavadintas pagrindinis romano herojus Ostapas Bendersis, apsuksrus, išradingas ir nepailstantis lobbis, paslėpto vienoje iš buvusio 12 komplekto kėdžių, ieškotojas.



Ilfas ir Petrovas

Dievas davė, Dievas ir atėmė apie nuolankų susitaikymą su praradimu (ppr. to, kas buvo lengvai, be asmeninių pastangų įsigyta). Posakis iš Senojo Testamento Jobo knygos.

Tikrindamas Jobo tikėjimo tvirtumą, Dievas siuntęs jam sunkius išbandymus, tarp jų ir viso turto netektį. Į tai Jobas atsakęs: „Nuogas išėjau iš motinos iščių, nuogas ten sugrįšiu; Viešpats davė, Viešpats ir atėmė! Tebūna pašlovintas Viešpaties vardas!” (Job 1, 21).

Dievas iš mašinos (lot. *Deus ex machina*) atsitiktinis asmuo ar netikėtos aplinkybės, greitai pašalinusios beviltišką situaciją ar išsprendusios neišsprendžiamą problemą. Posakis atėjo iš antikinio teatro, kur supainiotą intrigą spektaklio pabaigoje išspręsdavęs į sceną mechanizmais nuleistas dievas.

Dievo avinėlis (lot. *Agnus Dei*) **1.** vienas iš Kristaus epitetų; **2.** katalikų mišių dalis; tokia malda; **3. iron.** romaus, tylaus būdo žmogus. Posakis iš Jono evangelijos – taip Jonas Krikštytojas kelis kartus pavadinęs Kristų: „Rytojaus dieną, matydamas ateinantį Jėzų, Jonas prabilo: ‘Štai Dievo Avinėlis, kuris naikina pasaulio nuodėmę!’“ (Jn 1, 29; dar plg. 1, 36). Šie žodžiai buvo užuomina, jog Kristus yra Dievo numatyta auka žmonių nuodėmėms išpirkti. Šis epitetą dar vartojamas Apreiškime Jonui (Apr 6, 9; 21, 23).

Žydų paprotynė ėriukai būdavo aukojami Jahvei prieš Velykas (Paschą), atsidėkojant už pirmagimių išsaugojimą vaduojantis iš Egipto nelaisvės. Mat paskutinė Jahvės bausmė Egiptui buvusi pirmagimių numarinimas; o kad Jahvė naktį netyčia nenumarinų žydų naujagimių, jų namų duris jis įsakęs paženklinti ritualinio ėriuko krauju (Iš 12, 1–13).

Dievo pirštas (angl. *Finger of God*, rus. *Перст божий*) lemtes ar kokio įvykio priežasties aiškinimas Dievo valia. Posakis žinomas iš Senojo Testamento epizodo, kuriame žydų dievas Jahvė per Mozę ir Aaroną varžosi su egiptiečių žyniais, siųsdamas Egiptui trečiąją bausmę, šitaip versdamas faraoną leisti Mozei išvesti žydus iš Egipto: „Aaro-

nas ištiesė savo ranką su lazda ir sudavė į žemės dulkes. Uodai apniko žmones ir gyvulius. Žemės dulkės visame Egipto krašte pavirto uodais. Kerėtojai panašiai bandė savo kerais padaryti uodų, bet neįstengė. O uodai knibždėjo ant žmonių ir gyvulių. Kerėtojai sakė faraonui: ‘Tai Dievo pirštas!’“ (Iš 8, 13–15). Šią sąvoką vartoja ir Kristus: „Bet jei aš išveju demonus Dievo pirštu, tai tikrai pas jus atėjo Dievo karalystė“ (Lk 11, 20). Dar plg. Iš 31, 18.

Pats posakis daug senesnis – jis randamas egiptiečių religinės magijos aprašuose.

Dievo rykštė nelaimės priežasties aiškinimas Dievo bausme. Rykštė senovėje buvo įprastas kūno bausmės įrankis, plg. lie. *duoti (įkrėsti) rykščiu*. Abstrakčia *bausmės* reikšme žodis *rykštė* vartojamas jau Senajame Testamente – rykštėmis vadintos Jahvės 10 bausmių Egiptui, verčiant faraoną leisti žydams iškelti (Iš 7-12); dar plg.: „Jų namai yra saugūs, be baimės; Dievo rykštė jų neištinka“ (Job 21, 9); „Jie šaukėsi savo Dievo, ir jis ištikio visą Egipto žemę baisiomis rykštėmis“ (Jdt 5, 12).

Dovanotam arkliui į dantis nežiūri (lot. *Noli equi dentes inspicere donat*) dėl dovanos vertės ar kokybės nemandagu diskutuoti. Iš arklio dantų nudilimo sprendžiama apie jo amžių, todėl perkant arklį dažnai apžiūrimi ir jo dantys. Posakio autorystė skiriama teologui Šv. Jeronimui (*Eusebius Sophronius Hieronymus*, 347–420).

Drakoniški įstatymai pernelyg griežti įstatymai ar tvarka. Pavadinimas kilęs iš sen. gr. teisininko Drakono (*Δράκων*, VII a. pr. m. e.) vardo. 621 m. pr. m. e. Drakonas buvo išrinktas vienu iš 9 Atėnų archontų (valdytojų) ir surašė pirmąjį teisinį kodeksą. Jame buvo numatytos mirties bausmės ne tik žmogžudžiams, bet ir vagims bei tinginiams. Įstatymai buvę tokie griežti, kad amžininkai ironizavę, jog

Drakonas juos rašęs krauju. 521 m. pr. m. e. atėniečiai ši kodeksą pakeitė į švelnesnį.

Neaišku, ar Drakonui nebuvo žinomas Mesopotamijos valdovo Hamurabio (valdė 1792–1750 pr. m. e.) kodeksas, kuriame už šmeižtą, melagystę, vagystę daugeliu atvejų irgi buvo numatyta mirties bausmė (plg. Mesopotamia, 2–3, 6–8).

Draugą pažinsi nelaimėje (lot. *Amicus certus in re incerta cernitur*). Posakis atėjo iš sen. gr. rašytojo Ezopo (*Αἰσώπης, Aesopus*, VI a. pr. m. e.) pasakėčios „Keleiviai ir lokys“ moralo. Pasakėčia apie tai, kaip du keliavę draugai, užklupti lokio, pasielgė skirtingai: vienas įlipo į medį, o antrasis, vos nepakliuvęs lokiui į nagus, apsimetė negyvas ir taip išsigelbėjęs – lokys jį tik apuostęs ir nuėjęs. Pirmasis išlipęs iš medžio ir paklausęs, ką anam į ausį šnibždėjęs lokys. „Nekeliauk su draugais, kurie pavojuose vieną palieka!“ – atkirtęs tasai (*Ezopas*, 377).

Lotyniškai posakį išpopuliarino romėnų rašytojas, oratorius ir valstybės veikėjas Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.), pavartojęs jį traktate „Lelijus apie draugystę“, kur šio posakio autorystę skiria poetui Enijui (*Quintus Ennius*, 239–169 pr. m. e.) (Laelius de Amicitia, 64).

Drumsti vandenį (rus. *Мутить воду*, angl. *To stir up trouble* ‘drumsti rūpesčius’) sąmoningai iškraipyti faktus, kiršinti, siekiant sau naudos. Pirminė reikšmė galėjusi būti ‘teršti’, plg. Senąjį Testamentą: „/.../ drumstei vandenį kojomis ir teršei savo upes“ (Ez 32, 2). Vėliau posakis metaforizavosi ir pačiam veiksmoždžiui *drumsti* suteikė perkeltinę reikšmę ‘trikdyti’. Gali būti perfrazuotas ir iš lot. posakio *Turbato melius capiuntur flumine pisces* ‘drumstame upelyje lengviau gaudyti žuvį’, t.y. savo šalininkų galima laimėti ir apgaulės būdu.

Duona kasdieninė apie ką nors gyvybiškai svarbų. Posakis iš Naujojo Testamento, iš Kristaus pateiktos naujoviškos maldos „Tėve mūsų“: „Kasdienės mūsų duonos duok mums šiandien“ (Mt 6, 11, Lk 11, 3).

Duonos ir reginių (lot. *Panem et circences*) prastuomenės, minios poreikių apibūdinimas; didesnių idealų neturėjimas. Posakis atėjęs iš romėnų poeto Juvenalio (*Decimus Iunius Iuvenalis*, ~ 50/65 – ~ 127) „Satyrų“; dešimtojoje jis apie Romą rašo taip: „Šiandien kukli jau jinai, tik dviejų dar dalykų geidauja – / duonos bei reginių!“ (X, 80–81).

Duoti toną lemti pokalbio temą ar nuostatą, padaryti įtaką kitų elgesiui, nuomonei. Posakis atėjęs iš muzikų terminijos – dirigentas prieš kūrinio atlikimą nurodo garso aukštį – toną.

Dviem ponams netarnausi apie veiklos sritis, kurių interesai ar tikslai prieštarauja vieni kitiems. Perfrazuota iš Naujojo Testamento, plg.: „Niekas negali tarnauti dviem šeiminkams: arba jis vieno nekęs, o kitą mylės, arba prie vieno bus prisirišęs, o kitą nieku vers. Negalite tarnauti Dievui ir Mamonai“ (Mt 6, 24). (*Mamona* čia apibendrintai reiškia turta.) Tarnystės dviem ponams siužetą panaudojo italų dramaturgas K. Goldonis (*Carlo Goldoni*, 1707–1793) komedijoje „Dviejų ponų tarnas“ (*Il servitore di due padroni*, 1745), kurioje tarnas Trufaldinas, norėdamas pasipelnyti, tarnauja dviem šeiminkams, jiems to nežinant.



K. Goldonio portretas (fragm.). Dail. A. Longi (*Alessandro Longhi*, 1733–1813).

Eiti per ugnį ir vandenį įveikti įvairiausius sunkumus ir kliūtis. Posakis atėjo iš Senojo Testamento, plg.: „Tu leidai, kad

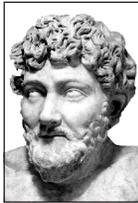
žmonės jotų mums ant sprando, – perėjome per ugnį ir vandenį, – bet tu išvedi mus į saugią vietą“ (Ps 66, 12); „Kai brisi per gilius vandenis, būsiu su tavimi, – upėse tu nepaskėsi. Kai eisi per ugnį, nesudegsi, – liepsnos tavęs nepraris, nes aš esu /.../ tavo Dievas, /.../ kuris tave gelbsi“ (Iz 43, 2–3).

Erškėčių vainikas kančia ar nuolatiniai sunkumai. Senovėje tokį dygliuotą vainiką, kaip pažeminimo ir gėdos simbolį, uždėdavę nuteistiesiems myriop. Erškėčių vainiku buvo vainikuotas ir Kristus prieš ėjimą į Golgotos kalną, mirties baismės vietą.

Esu, kas esu (lot. *Sum quod sum*) sakoma, akcentuojant savo individualumą ir nenorą paisyti patarimų keistis. Posakio autorius – Šv. Augustinas (*Aurelius Augustinus*, 354–430), pasak kurio, tai buvę apaštalo Pauliaus žodžiai (Sermon 76).

Esu žmogus, ir visa, kas žmogiška, man nesvetima (lot. *Homo sum, humani nil a me alienum puto*) sakoma, pateisinant savo silpnybes. Posakio autorius – romėnų dramaturgas Terencijus (*Publius Terentius Afer*, ~195–159 pr. m. e.), pavartojęs jį personažo Chremeso lūpomis komedijoje „Savęs kankintojas“ (*Heauton Timorumenos*, I, 77).

Ezopo kalba (lot. *Aesopei logi*) alegorijomis, metaforomis, užuominomis pasakyta mintis. Sen. gr. rašytojas Ezopas (*Αἰσωπος*, *Aesopus*, VI a. pr. m. e.) yra seniausias žinomas pasakėčių autorius. Jo pasakėčios „Vilkas ir ėriukas“, „Vilkas avies kailiu“, „Lapė ir gervė“, „Lapė ir vynuogės“ ir kt. per literatūrą tapo folklorizuotos daugelyje tautų; Ezopu sekė, jį vertė ar plagijavo kiti pasakėčių kūrėjai, įskaitant romėnų rašytoją Fedrą (*Phaedrus*, 15 pr.



Ezopas. Romėnų skulptūra.

m. e.–50), rusų rašytoją I. Krylovą (*Иван Крылов*, 1768–1844) ir kt. Ezopo kalba Lietuvoje buvo ypač populiaru sovietmečiu, kai atviru tekstu pasakyta kritinė ar ideologiškai netinkama mintis buvo stropiai cenzūruojama, todėl rašytojai ją maskuodavę įvairiomis alegorijomis, aliuzijomis, palyginimais, užuominomis ir pan.

Termino autorius – romėnų filosofas, dramaturgas ir politikas Seneka Jaunasis (*Lucius Annaeus Seneca*, ~4 pr. m. e.–65) (Cons. ad Polyb., VIII).

Faktų kalba (pranc. *Les faits parlent* ‘faktai kalba’) faktais grįsti argumentai yra objektyvūs ir nepaneigiami. Posakio autorius – prancūzų rašytojas A. R. Lesažas (*Alain-René Lesage*, 1668–1747), pavartojęs jį romano *Histoire de Gil Blas de Santillane* X knygoje (1735; I sk.). Į anglų kalbą tai buvo išversta kaip *facts are stubborn things* ‘faktai – užsispyręs dalykas’; iš čia toks posakis patekęs ir į rusų kalbą: *факты – вещь упрямая*. Šį posakį amerikiečių rašytojas M. Tveinas (*Mark Twain*, 1835–1910) papildęs taip: *facts are stubborn things, but statistics are more pliable* ‘faktai – užsispyręs dalykas, tačiau statistika lankstesnė’.



A R..Lesażas

Faras (Faraonas) iron. policininkas. Metafora atėjusi iš XVIII–XIX a. Paryžiaus argo. Prancūzų policininkai faraonais pradėti pravardžiuoti dėl aukštų kepurių. Lietuvių kalboje ši metafora paplito per grožinę verstinę literatūrą, ko gero per V. Hugo kūrinis.

Faraonai, sen. Egipto valdovai, dėvėjo aukštas pailgas kepures kaip valdžios simbolį. Pats žodis *faraonas* Europoje paplito per lotynų kalbą, į kurią pateko iš sen. egiptiečių kalbos per hebrajų ir graikų kalbas. Tai dūrinys, kurio sandų reikšmė yra ‘namas’ + ‘didis’.

Figaro šen, Figaro ten apie judrų, apukrų, visur suspėjantį žmogų. Žodžiai iš italų kompozitoriaus Dž. Rosinio (*Gioachino Antonio Rossini*, 1792–1868) operos „Sevilijos kirpėjas“ (*Il barbiere di Siviglia*, 1816), kurioje pagrindinis personažas kirpėjas Figaro šiais žodžiais apibūdina pats save. Operos libreto autorius – Č. Sterbinis (*Cesare Sterbini*, 1784–1831), pagrindu paėmęs prancūzų muziko, dramaturgo P. de Bomaršė (*Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais*, 1732–1799) to paties pavadinimo komediją (*Le Barbier de Séville*, 1775).



Dž. Rosinis

Figos lapelis nepatikima, formali, lengvai pašalinama ko nors slapto, intymaus ar gėdingo priedanga. Pasak Senojo Testamento, paragavę vaisių nuo pažinimo medžio, Adomas su Ieva „suprato esą nuogi. Jie susiuvo figmedžio lapus ir pasidarė sau juosmens aprišalus“ (Pr 3, 7). Krikščioniškojoje ikonografijoje pirmieji žmonės vaizduojami prisidengę nuogybę figos šaka ar lapu.



Žmogaus nuopolis. Dail. Ticianas (*Tiziano Vecelli*, 1485–1576).

Gamta nepakenčia tuštumos (lot. *Natura abhorret vacuum*) neprižiūrimoje ar neapselėjamoje vietoje vis vien kas nors atsiranda. Posakio autoriumi laikomas Renesano laikų prancūzų rašytojas F. Rablė (*François Rabelais*, 1494–

F. Rablė



1553), idėjęs jį į „Girtų šnekas“ romane „Gargantua ir Pantagriuelis“ (*La vie de Gargantua et de Pantagruel*, 1532–1564), kur tuo posakiu personažas ragina tarną pripilti jam vyno į taure, nes toji jau tuščia (I, V).

Gamtos šauksmas (angl. *The Call of the Wild*) žr. **Protėvių šauksmas**.

Gauti su motinos pienu (lot. *Cum lacte nutricis suxisse* ‘su žindyvės pienu įsiurbė’) apie savybes ar pažiūras, gautas ankstyvoje vaikystėje. Posakio autorius – romėnų rašytojas, oratorius ir valstybės veikėjas Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.) (Tusc. III, 2). Posakį perfrazavęs Šv. Augustinas (*Aurelius Augustinus*, 354–430), knygoje „Išpažintys“ teigęs, jog Kristaus vardą jo širdis priėmusi dar su motinos pienu (*lacte matris*) (Conf. 3.4.8).

Geležinė ledi (rus. *Железная леди*, angl. *Iron lady*) griežta, valdinga, ryžtinga vadovė. Pirmoji taip buvo praminta Didžiosios Britanijos politikė M. Tečer (*Hilda Margaret Thatcher*, g. 1925), baronienė (1992), Britanijos Konservatorių partijos vadovė (nuo 1975), šalies ministrė pirmininkė (1979–1990). Šią pravarde 1976 m. jai davė rusų karinis laikraštis *Красная звезда* už aštrias kapitalizmą ir demokratiją ginančias kalbas bei komunistinio režimo kritiką. M. Tečer neužsigavo ir po savaitės pareiškė priimanti šį titulą.



M. Tečer

Geležinė uždanga (vok. *Eiserner Vorhang*, angl. *Iron curtain*, rus. *Железный занавес*) ideologinė ir fizinė riba, 1946–1989 m. skyrusi TSRS ir jos marionetines šalis nuo likusios Europos bei apskritai nuo Vakarų pasaulio. Geležinė gro-

tuota uždanga iš tikrųjų buvo naudojama Vokietijos teatruose, kad scenos gaisro atveju atitvertų ją nuo žiūrovų salės. Pati sąvoka randama žydų babiloniškajame Talmude (V a.), Sotos traktate, kur rašoma: „Net geležinė pertvara negali atskirti Izraelio (žmonių – A. B.) nuo jų dangiškojo tėvo“ (38 b). Spėjama, kad pirmą kartą kaip metafora terminas buvo pavartotas skandinavų literatūroje apie 1901 m. Jį vartojo ir H. Velsas (*Herbert George Wells*, 1866–1946) fantastiniame romane „Dievų maistas“ (*The Food of the Gods*, 1904), apibūdindamas priverstinę vienvėgę. Politikoje bene pirmoji jį pavartojusi E. Snouden (*Ethel Snowden*, 1880–1951) knygoje „Per bolševikinę Rusiją“ (*Through Bolshevik Russia*, 1920). Tačiau geležinę uždangą, nusileisiančią ant Europos po II pasaulinio karo, išpranašavęs nacių propagandos ministras J. Gebelsas (*Paul Joseph Goebbels*, 1897–1945) savo manifeste, paskelbtame savaitraštyje *Das Reich* 1945 m. vasarį. Sąvoka paplito tik po garsiosios V. Čerčilio (*Winston Leonard Spencer Churchill*, 1874–1965) kalbos 1946 m. kovo 5 d., kurioje jis pasakęs, jog „Nuo Ščecino prie Baltijos iki Tries-



J. Gebelsas

to prie Adrijos nusileidusi geležinė uždanga uždengė visą žemyną. Tokios senosios sostinės kaip Varšuva, Berlynas, Viena, Praha, Budapeštas, Belgradas, Bukareštas, Sofija ir kiti miestai bei jų žmonės yra atsidūrę Sovietų įtakoje“. Ši V. Čerčilio kalba laikoma Šaltojo karo pradžia.

Geltonoji literatūra (žr. *Geltonoji spauda*).

Geltonoji spauda (angl. *Yellow press*) periodiniai leidiniai, skelbiantys įvairius gandus, prasimanymus, skandalus, informaciją iš privataus garsenybių gyvenimo ir kt., kad

tokiu būdu padidintų savo tiražą. Pavadinimas kilo iš 1896 m. JAV populiarus komikso, kurio pagrindinis herojus buvo plikagalvis, kvailai besišypsantis atlėpaušis berniukas su geltonais naktiniais marškiniais (*The Yellow Kid*). Komikso piešiniuose jis vaizduojamas besitrainiojantis geto gatvėmis ir bendraujantis su panašiais į save veikėjais, dažniausiai irgi vaikais, bei primityviai komentuojantis aktualijas. „Geltonojo vaiko“ kalba – skurdus geto žargonas, ant jo naktinių būdavo užrašytos reklaminių tekstų parodijos. Komikso leidėjas buvo Dž. Puliceris (*Joseph Pulitzer*, 1847–1911), leidęs Niujorke dar ir laikraštį *The World*. Puliceriui perėjus dirbti pas laikraščių magnatą V. Herštą (*William Randolph Hearst*, 1863–1951) ir kartu ėmus leisti laikraštį *New York World*, konkurentai jį laikraščio turinį praminė *geltonąja žurnalistika*, o leidinius, spausdinančius tokios žurnalistikos kūrinius – *geltonąja spauda*. Vėliau terminas pradėtas taikyti ir panašaus turinio knygoms – jos pavadintos *geltonąja literatūra*. Dar žr. *Bulvarinė spauda*.

Geriau vėliau negu niekad (lot. *Potius sero quam nunquam*) suplanuoti geri darbai visada naudingi, net ir vėliau padaryti. Posakis iš romėnų istoriko T. Livijaus (*Titus Livius*, 59 pr. m. e.–17) veikalo „Nuo miesto įkūrimo“ (Ab urbe condita, Liber IV, 2).



T. Livijus

Geriausia gynyba yra puolimas (angl. *The best defence is a good offence* ‘geriausia gynyba yra vykęs puolimas’). Sakoma ppr. apie kontrargumentus ar kontrpuolimą (karyboje, sporte, dispute), kai gintis priverčiama užpuolusioji ar ketinanti pulti pusė. Minties užuominų ieškoma senovės kinų karo teoretiko Sun Cu (*Sun Tzu*, dar vad. *Sun Zi*, *Sun Vu*) darbe „Karo menas“, datuojamame VI a. pr. m. e. Europoje knyga buvo pirmą kartą išversta į prancūzų kal-

bą (1782) ir padariusi didžiulę įtaką Napoleonui Bonapartui (*Napoléon Bonaparte*, 1769–1821, Prancūzijos imperatorius 1804–1814, taip pat 1815 03–06). Posakio aidą tyrinėtojai randa ir Makiavelio (*Niccolò di Bernardo dei Machiavelli*, 1469–1527) darbuose.

Gero vėjo! linkima išplaukiantiems į kelionę ar žuklę. Linkėjimas atėjo iš burlaivių laikų, kai nuo palankaus vėjo priklausydavusi kelionės sėkmė.

Gyvasis lavonas (rus. *Живой мрын*) **1.** mirtinas ligonis ar fiziškai išsekęs žmogus; **2.** dvasiškai degradavęs žmogus, be jausmų, veiklos, pomėgių; **3.** laikinai atgaivintas numirėlis, zombis. Perfrazuota iš Naujojo Testamento: „Tikra našlė palikusi viena sudėjo viltis į Dievą ir dieną naktį maldauja bei meldžiasi. Bet našlė malonumų ieškotoja dar gyva būdama yra mirusi“ (1 Tim 5, 5–6). Literatūroje šis posakis (ir įvaizdis) pirmiausia pasirodė rusų poeto A. Puškino (*Александр Пушкин*, 1799–1837) poemoje „Poltava“, tačiau jį itin išpopuliarino rusų rašytojo L. Tolstojaus (*Лев Толстой*, 1828–1910) to paties pavadinimo pjesė (1900), kurioje pagrindinis veikėjas dvarininkas Fiodoras Protasovas imituoja savižudybę ir, slapstydamasis nuo žmonos bei draugų, ima gyventi su visuomenės padugnėmis, kol visiškai degraduoja.

Gyvenimas po gyvenimo (angl. *Life after life*) **1.** pomirtinis gyvenimas; **2.** apie vertingus darbus, paliktus visuomenei po mirties. Posakio autorius – amerikiečių gydytojas reanimatologas R. Moudis (*Reimond Moudi*, g. 1944), išleidęs knygą tokiu pavadinimu (1975), į kurią sudėjo savo pacientų išpūdžius, patirtus klinikinės mirties būsenoje.

Gyvenimo kelias (lot. *Curriculum vitae*) **1.** gyvenimas; **2.** gyvenimo aprašas, biografija. Posakio autoriumi laiko-

mas romėnų rašytojas, oratorius ir valstybės veikėjas Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.).

Gyventi kaip ant parako statinės jausti nuolatinę įtampą dėl galimos netikėtos nelaimės. Senovėje parakas būdavo laikomas statinėse tvirtovių rūsiuose ar laivų triumuose. Bet koks neatsargus elgesys su ugnimi galėdavęs sukelti sproгимą ir pražudyti virš rūsio ar laivo denyje esančius žmones.

Gyventi, vadinasi, mąstyti (lot. *Vivere est cogitare*) pilnavertis ir prasmingas yra tik dvasinis žmogaus gyvenimas. Posakio autorius – romėnų rašytojas, oratorius ir valstybės veikėjas Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.) (Tusc. V, 111).

Gyvybės siūlas gyvybė. Senuosiuose tikėjimuose gyvybė išivaizduota kaip siūlas, pradėtas verpti žmogui gimstant. Pavyzdžiui, gr. mituose tuo užsiimdavusi viena iš trijų likimo deivių moirų – Klotė (gr. ‘verpėja’). Siūlui nutrūkus ar jį nutraukus, žmogus mirdavęs.

Gordijaus mazgas koks nors sudėtingas reikalas, sunkiai sprendžiama problema. Pasak sen. gr. legendos, orakulas frigams liepęs pasirinkti valdovu pirmąjį sutiktąjį važiuotą pakeliui į Dzeuso šventyklą. Juo buvęs valstietis Gordijus, kurį ir skyrė pirmuoju Frigijos valdovu. Vežimą, taip pakeitusį jo likimą, Gordijus pastatęs Dzeuso šventykloje, o pavalkus pririšęs prie gražulo sudėtingu mazgu. Anot orakulo, tas, kas atrišiąs Gordijaus mazgą, valdysiąs visą Aziją. 334 m. pr. m. e. Aleksandras Makedonietis (*Аλέξανδρος Γ' ο Μακεδών*, 356–323 pr. m. e., Makedonijos karalius 336–323), užuot narpliojęs tą mazgą, perkirtęs jį kardu. Posakis *perkirsti Gordijaus mazgą* nuo to laiko

reiškia greitai ir radikaliai išspręsti problemą, priimti netradicinį greitą ir ryžtingą sprendimą.



Aleksandras perkerta Gordijaus mazgą (fragm.). Dail. Ž. Bertelemis (*Jean-Simon Berthélemy*, 1743–1811).

Greičiau, aukščiau, stipriau (lot. *Citius, altius, fortius*) Olimpijų žaidynių šūkis, kurį 1913 m. priėmė Tarptautinis olimpinis komitetas.

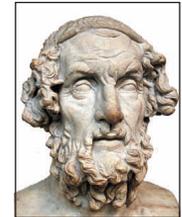
Gulbės giesmė (lot. *Cycnea vox* ‘gulbės balsas’) paskutinis, priešmirtinis menininko, mokslininko ir pan. kūrinys. Posakio autorius – sen. gr. rašytojas Ezopas (*Αἰσωπος, Aesopus*, VI a. pr. m. e.). Pasakėčioje „Gulbė ir žąsis“ pasakojama, kaip turguje pirka gulbė, tamsoje supainiota su pjovimui numatyta žąsimi, mirties akivaizdoje suklykė ir šitaip išgelbėjo savo gyvybę. Ezopas turėjo galvoje legendą, pasak kurios, gulbė nebylė (*Cygnus olor*) kelios akimirkos prieš mirtį pirmą ir paskutinį kartą suklykia nuostabiu balsu. Vėliau ši motyvą pavartojo sen. gr. dramaturgas Eschilas (*Αἰσχύλος, Aeschylus*, 525–456 pr. m. e.) tragedijoje „Agamemnonas“, kurioje Klitemnestra apie aiškiaregės Kasandros mirtį sako: „ana, lyg gulbė mirdama, / Dar paskutinę giesmę sugiedojo čia!“ (*Eschilas*, 1444-1445). Panašiai šį posakį pavartojo romėnų rašytojas, oratorius ir valstybės veikėjas Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.), karvedžio Licinijaus Kraso (*Marcus Licinius Crassus*, ~115–53 pr. m. e.) priešmirtinius žodžius prilyginęs gulbės giesmei (de Orat., III, 6).

Herostrato šlovė gėdinga šlovė, gauta už netikusį poelgį ar darbą. Mažosios Azijos graikas Herostratas, siekdamas išgarsėti, 356 m. pr. m. e. padegęs Artemidės šventyklą Efese – vieną iš septynių pasaulio stebuklų.



Artemidės šventykla Efese (rekonstrukcija)

Homeriškas juokas garsus, netramdomas kvatojimas. Sen. gr. poetas Homeras (*Ὅμηρος, Homerus*, 8 a. pr. m. e.) „Iliadoje“ ir „Odisejoje“ aprašęs garsų kvatojimą. Pavyzdžiui, „Odisejoje“ rašoma, jog „/.../ nesuvaldomas juokas tuojau nemirtingus pagavo, / Kai sumanaus Hefaisto gudriąsias pinkles pamatė“ (Odiseja, VIII, 326–327); „Jaunikiams Paladė Atėnė / Juoką besaikį užleido, ir protas jiems susimaišė. / Kaip nesavų, žandų suvaldyt neįstengė iš juoko“ (Odiseja, XX, 345–347).



Homeras (Romėnų kopija iš II a. pr. m. e. originalo)

Posakis pirmą kartą pasirodęs XVIII a. prancūzų literatūroje.

Homo soveticus (lot. ‘sovietinis žmogus’) ironiškas Tarybų Sąjungos gyventojų, apdoroto komunistinės propagandos ir ideologijos, apibūdinimas. Termino autorius – rusų filosofas ir publicistas A. Zinovjevas (*Александр Зиновьев*, 1922–2006), taip pavadinęs savo knygą (1982), skirtą vadinamojo „tarybinio žmogaus“ pasaulėžiūros analizei. Terminas sukurtas pagal kitų analogiškų žmogų nusakančių biologinių terminų pavyzdį: *homo erectus*, *homo sapiens* ir pan., parodijuojant tuometinės ideologijos teiginį, jog per komunistų valdymo laikotarpį susiformavusi naujo tipo – tarybinė – visuomenė, o jos narys esąs naujos rūšies žmogus – tarybinis žmogus.

Į tą pačią upę dukart neižbrisi apie nuolatinį ir neišvengiamą visa ko kitimą. Posakio autorius – sen. gr. filosofas Heraklitas iš Efeso (*Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος*, 554–483 pr. m. e.).

Idėja fiks (pranc. *Idée fixe* ‘fiksiuota mintis’) įkyri, maniška idėja. Spėjama, kad terminas pirmiausia atsiradęs medicinoje ir reiškęs persekiojančią liguistą, netikusią mintį.

Ieškok moters (pranc. *Cherchez la femme*) sakoma kaip užuomina, jog nusikaltimas ar skriauda yra tiesiogiai ar netiesiogiai padaryta dėl moters. Posakio autorius – Paryžiaus policijos vadovas generolas leitenantas G. de Sartinas (*Antoine Raymond Jean Gualbert Gabriel de Sartine*, 1729–1801), tarnavęs ten 1759–1774, vėliau tapęs Prancūzijos jūrų ministru (1774–1780). G. de Sartinas esą taip patardavęs savo pavaldiniams, ypač tais atvejais, kai nusikaltimas atrodydavęs neišaiškinamas. G. de Sartinas būdavo įsitikinęs, jog visais sudėtingais atvejais vienaip ar kitaip į nusikaltimą yra įšivėlusį moteris – ar kaip bendrininkė, ar kaip šalutinė priežastis. Vadinasi, rasti tą moterį reišė išaiškinti nusikaltimą. Posakį išpopuliarinęs prancūzų rašytojas A. Diuma (tėvas) (*Alexander Dumas*, 1802–1870) romane „Paryžiaus mohikanai“ (1854), kur šią frazę mėgsta kartoti Paryžiaus policijos tarnautojas, kurio prototipas buvo G. de Sartinas. Galimas daiktas, jog pirminis šio posakio šaltinis yra romėnų poeto Juvenalio (*Decimus Iunius Iuvenalis*, ~50/65 – ~127) viena iš satyrų, plg.: „Bylą surasti sunku iškeltą vyro, ne moters“ (VI, 243).

Ieškoti kaip su žiburiu stropiai ar atkakliai ieškoti. Posakis kilo iš pasakojimo apie sen. gr. filosofą Diogeną Sinopietį (*Διογένης ὁ Σιωνπεύς*, 412–323 pr. m. e.), kuris esą vaikštinėjęs dieną su uždegtu žibintu po pilną žmonių turgaus aikštę. Paklaustas, ko ieškąs, Diogenas atsakęs: „Ieškau

žmogaus“. Fedro (*Phaedrus*, 15 pr. m. e.–50) pasakėčioje „Ezopas ir plepūnas“ žibinte ugnį į namus nešęs vergas Ezopas, šmaikštuolis pasakėčių autorius. „Tolokai buvo eiti į namus aplink, / Todėl patraukė tiesiai – aikštės viduriu. / Čia jo plepūnas neištvėrė neužkalbinęs: / ‘Ezopai, ko vidudienį su žiburiu?’ / ‘Žmogaus, – atsakė, – ieškau’. Ir namo nuskubino. / Jei įkyruoliui neprasprūdo žodžiai šie, / Tai suvokė, kad senis žmogumi nelaiko to, / Kuris be reikalo gaišina užsiėmusiuosius“ (*Fedras*, 416–417).



Diogenas su žibintu (fragm.). Dail. Ch. Ribera (*José de Ribera*, 1591–1652).

Ievos kostiumas moters nuogumas. *Vilkėti Ievos kostiumu* reiškia *būti nuogai*. Posakio kilmę žr. **Adomo kostiumas**.

Ilgą ranka (lot. *Longa manus*) toli siekianti kieno nors valdžia ar kontrolė (ppr. per pavaldinius ar agentus). Posakis kilęs iš romėnų teisės, kurios pradžia laikomi „Dvylikos lentelių įstatymai“ (*Leges duodecim tabularum*, ~450 m. pr. m. e.); ši teisė suteikta didžiulę valdžią vyrams tvarkyti savo šeimos narių likimus – laikyti visus ‘po ranka’, kad ir kur jie bebūtų. Posakis randamas romėnų poeto Ovidijaus (*Publius Ovidius Naso*, 43 pr. m. e. – ~17) poemoje „Herojės“ (arba „Herojų laišakai“), kur Elena, susirašinėdama su Trojos karalaičiu Pariu, jam nuogaštaudama atrašo, jog ir išvykusio jos vyro Menelajo ‘karališka ranka ilga yra’ (*longas regibus esse manus*) (Heroides, XVII, 168). XII a. dėl bandymų užkariauti atokesnes pietines slavų žemes Rostovo ir Suzdalės kuni-



Ovidijus

gaikštis Jurijus (*Юрий Владимирович*, ~1090–1157) gavo *Dolgorukio* (rus. ‘ilgarankis’) pravarde.

Ko gero šio posakio pagrindu atsiradęs ir jo antonimas *per trumpas rankos* ‘apie negalintį ką pakeisti ar pasiekti dėl savo ribotų sugebėjimų ar valdžios stokos’. Dar plg. *Maskvos ranka*.

Įnešti savo indėlį skirti ko nors dalį bendram reikalui, prisidėti prie jo. Perfrazuota iš Naujojo Testamento epizodo apie našlės paaukotus skatikus: „Pakėlęs akis, Jėzus išvydo turtuolius, dedančius savo dovanas į aukų skrynią. Jis pamatė ir vieną vargšę našlę, kuri ėmė du smulkius pinigėlius. Ir jis tarė: ‘Iš tiesų sakau jums, šita neturtinga našlė ėmė daugiau už visus. Anie visi mėtė į aukų skrynią iš to, kas jiems atlieka, o ji iš savo neturto ėmė viską, ką turėjo pragyvenimui’“ (Lk 21, 1–4).

Įprotis – antroji prigimtis (lot. *Consuetudo est altera natura*) sakoma apie įkyrų ar žalingą įprotį, kurio sunku atsikratyti, kaip ir įgimtos ypatybės. Posakio autorius – romėnų rašytojas, oratorius ir valstybės veikėjas Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.), tačiau pačią mintį Ciceronas paėmė iš Aristotelio (*Ἀριστοτέλης, Aristoteles*, 384–322 pr. m. e.) veikalo *Ars Rhetorica* (I, 11).

Ir sienos turi ausis patarimas atsargiau kalbėti netgi ten, kur, atrodo, niekas pašalinis negirdi; perspėjimas dėl pavojaus būti klausomiems. Posakio autorius – ispanų rašytojas Servantesas (*Miguel de Cervantes Saavedra*, 1547–1616), pavartojęs ją romane „Don Kichotas“ (1605–1615).



Servanteso portretas (fragm.). Dail. Ch. Martinėsas (*Juan Martínez de Jáuregui y Aguilar*, 1583–1641).

Ir tu, Brutai! sakoma išdundančiam artimam draugui, kuriuo buvo labai pasitikėta. Brutus (*Marcus Junius Brutus*, 85–42 pr. m. e.) buvo Romos senatorius ir geras imperatoriaus Julijaus Cezario (*Gaius Iulius Caesar*, 100–44 pr. m. e., valdė 49–44 pr. m. e.) draugas. Tačiau Cezariui nežinant, Brutus susidėjo su jo priešininkais, išitraukė į sąmokslą ir buvo vienas iš Cezario žudikų, tuo labai nustebinęs patį žudomąjį. *Et tu, Brute!* (‘ir tu, Brutai’) – esą buvę paskutiniai Cezario žodžiai. Tokį posakį išpopuliarino V. Šekspyras (*William Shakespeare*, 1564–1616) tragedijoje „Julijus Cezaris“ (1599). Iš tikrųjų, pasak romėnų istoriko Svetonijaus (*Gaius Suetonius Tranquillus*, ~69/75 – po 130), Cezaris jį žudančiam Brutui esą graikiškai pasakęs: „Ir tu, mano vaike“ (*etsi tradiderunt quidam Marco Bruto irruenti dixisse: καὶ σὺ τέκνον*), nors paties Svetonijaus manymu, Cezaris miręs tylėdamas (*Divus Iulius*, 82).

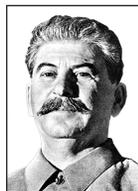


Cezario mirtis (fragm.). Dail. V. Kamučėnis (*Vincenzo Camuccini*, 1771–1844).

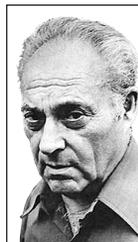
Iš Bruto pavardės kilo būdvardis *brutalus* ‘žiaurus’.

Yra trys melo rūšys: melas, akiplėšiškas melas ir statistika. Sakoma kaip kontrargumentas tiems, kurie ką nors karštai įrodinėja, remdamiesi vien statistika ir sociologinėmis apklausomis. Posakio autoriumi laikomas Didžiosios Britanijos premjeras B. Dizraelis (*Benjamin Disrael*, 1804–1881, premjeras 1874–1880); tai nurodo „Autobiografijoje“ (1924) B. Dizraelį citavęs amerikiečių rašytojas M. Tvenas (*Mark Twain*, 1835–1910).

Yra žmogus – yra problema, nėra žmogaus – nėra problema ciniškas teiginys, jog visos žmogaus problemos dingsta po jo mirties, t. y. jį nužudžius ar palaukus, kol jis numirs. Posakio autorystė priskiriama TSRS vadovui J. Stalinui (*Иосиф Джугашвили-Сталин*, 1879–1953, bolševikų partijos generalinis sekretorius 1922–1953, vyriausybės vadovas 1941–1953). Tačiau nepaliudyta, kad jis kada nors taip būtų sakęs ar kur nors rašęs. Pats posakis atėjo iš rusų rašytojo A. Rybakovo (*Анатолій Рыбаков*, 1911–1998) romano „Arbato vaikai“ (*Дети Арбата*, 1987), kuriame Stalinas taip pateisina kariškių sušaudymą Caricyne 1918 m.: „Mirtis išsprendžia visas problemas. Nėra žmogaus, nėra ir problemos“. Vėliau autobiografiniame „Prisiminimų romane“ (*Роман-воспоминания*, 1997) A. Rybakovas apie šią frazę rašo, jog galbūt ją iš kažko išgirdęs, gal pats sugalvojęs. „Toks buvęs stalininis principas. Aš paprasčiausiai jį trumpai suformulavau“, – rašo A. Rybakovas.



J. Stalinas



A. Rybakovas

Istorija yra gyvenimo mokytoja (lot. *Historia est magistra vitae*) nežinantis istorijos kartoja savo pirmtakų klaidas. Posakio autorius – romėnų politikas, filosofas ir oratorius Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.), apibūdinęs istoriją dar ir kaip amžių liudininkę, tiesos šviesa, atminties gyvastį, senovės skelbėją, plg: *Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis* (de Oratore, II, 36).

Iš Dievo malonės (lot. *Dei gratia*) **1.** apie turimą karaliaus titulą ir valdžią; **2.** apie kokią nors sėkmę ar įgimtą talentą. Posakio šaltinis – Naujasis Testamentas, kuriame apašta-

las Paulius Pirmajame laiške korintiečiams rašo: „Dievo man suteikta malone aš, kaip išmanus statybos vadovas, padėjau pamatą, o kitas stato toliau“ (I Kor 3, 10).

Iš nieko niekas neatsiranda (lot. *Ex nihilo nihil fit*) sen. gr. filosofo Parmenido (*Παρμενίδης ὁ Ἐλεάτης*, ~520–450 pr. m. e.) teiginys, kartotas ir vėlesnių autorių.

Išėiginė diena (angl. *Day off*; pranc. *Jour de sortie*) laisvadienis. Viduramžiais miestiečiai amatininkai darbo dienas dažniausiai leisdavę savo namų dirbtuvėse, o sekmadieniais išeidavę iš namų į bažnyčią ar tiesiog pasivaikščioti.

Išėiti (Išnešti) kojomis į priekį mirti. Daugelio tautų laidojimo papročiuose mirusysis nešamas kojomis į priekį, simbolizuojant jo kelionę į kitą pasaulį, taip pat užkertant kelią jo sugrižimui vaiduoklio pavidalu.

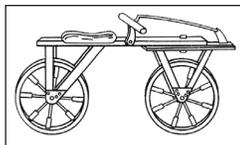
Išgerti taurę iki dugno garbingai iškęsti sunkumus ar kančias. Posakis iš Senojo Testamento: „Atsibusk, atsibusk! Atsikelk, Jeruzale! Tu gėrei pykčio taurę, kurią laikė Viešpaties ranka, išgėrei iki dugno indą – svaigią taurę!“ (Iz 51, 17). Motyvas yra ir Naujajame Testamente, plg.: „Tėve, jei nori, atimk šitą taurę nuo manęs, tačiau tebūna ne mano, bet tavo valia!“ (Lk 22, 42). „Dievas atsiminė didžiąją Babelę, kad jai duotų savo rūstybės ir įniršio vyno taurę“ (Apr. 16, 19).

Išleisti džiną iš butelio sukelti ar leisti kilti sunkiai kontroliuojamai ar visai nevaldomai situacijai. Posakis kilo iš arabų pasakų apie induose užkimštus džinus, t. y. dvasias, kurios savo išvaduotojui galinčios tiek padėti, tiek kenkti.

Išmušti iš balno atimti iš ko valdžią ar sugriauti argumentus. Posakis kilo Viduramžiais iš riterių turnyrų, per kuriuos priešpriešiais joję raiteliai susitikę stengdavęsi bukomis ietimis ištrenkti vienas kitą iš balno. Dar plg. *Laužyti ietis*.

Išmušti pagrindą iš po kojų atimti pragyvenimo šaltinį ar sugniuždyti morališkai. Posakis kilo iš nuteistųjų korimo būdo, kai kariamajam budelis iš po kojų išmušdavęs ataramą ar atverdavęs grindyse įtaisytą angą.

Išradinėti dviratį gaišti laiką, išradinėjant tai, kas jau išrasta. Dviratis užpatentuotas 1818 m., dviratis su pedalais išrastas 1853 m., o apie 1867 m. Prancūzijoje pradėta serijinė dviračių gamyba. Dviračio prototipų randama jau senovės Egipto piešiniuose, Pompėjos freskose, Leonardo da Vinčio (*Leonardo da Vinci*, 1452–1519) mokinių bėžiniuose. Tačiau tikroju dviračio išradėju laikomas vokietis K. Draizas (*Karl Wilhelm Friedrich Christian Ludwig Drais*, 1785–1851).



K. Draizo dviratė medinė drežina (1817).

Išvaizda apgaulinga (lot. *Frontis nulla fides* ‘išvaizdai – jokio pasitikėjimo’) perspėjimas, jog nereikia spręsti apie ką nors iš pirmo žvilgsnio: graži žmogaus išvaizda dar nereiškia, kad žmogus yra geras, ir atvirkiščiai. Posakis atėjęs iš romėnų poeto Juvenalio (*Decimus Iunius Iuvenalis*, ~ 50/65–~127) „Satyrų“: „Niekad veidais netikėk! Juk matyti orių paleistuvių / gatvėmis vaikstant visur“ (II, 8–9).

Įtaisyti ragus (vok. *Horner aufsetzen*; pranc. *Planter les cornes*) apie žmonos seksualinę neištikimybę. Posakis turi kelias kilmės versijas. Mėginama sieti su gr. mitu apie Akteoną, kurį medžioklės deivė Artemidė pavertusi elniu už tai, kad šis netyčia pamatęs ją nuoga. Taip pat pasakojama, kad senovės germanai turėję tradiciją, pagal kurią žmona, išlydėdama vyrą karan, uždėdavusi jam ragais puošią šalmą ir iki vyro grįžimo būdavusi laisva nuo vedybinių įsipareigojimų.

Jaunystės nuodėmės sakoma pateisinant savo poelgius, padarytus jaunystėje, jei dabar jie atrodo netoleruoti. Posakis imtas iš Senojo Testamento, plg.: „Esu sugėdintas ir raustu, – priekaištauju sau už savo jaunystės nuodėmės“ (Jer 31, 19); „Mano jaunystės nuodėmės ir kaltes užmiršk, – savo ištikima meile dėl savo gerumo atsimink mane, Viešpatie!“ (Ps 25, 7).

Jėga – vienybėje (lot. *Viribus unitis*) sakoma apie visuomenės ar kolektyvo konsolidaciją, siekiant bendro tikslo. Šūkio autorius – Juozapas fon Bergmanas, austrų erchercogo Karlo vaikų mokytojas. 1848 m. ši šūkių viešai paskelbė daugiatautės Austrijos ir Vengrijos imperatorius Pranas Juozapas I (*Franz Joseph I*, 1830–1916, valdė 1848–1916). Kiek perfrazuotas šis šūkis buvo ant lietuviškų pinigų tarpukario Lietuvoje: „Tautos jėga – vienybėje“.

Jeį Dievo nebūtų, jį reikėtų išgalvoti (pranc. *Si Dieu n'existait pas, ilfaudrait l'inventer*) apie legendą, gandą ir pan., reikalingą visuomenės ar kolektyvo interesams. Posakio autorius – prancūzų filosofas ir rašytojas Volteras (*Voltaire*, 1694–1778), pavartojęs jį 1769 m. eiliuotame linkėjime anoniminiam autoriui, parašiusiam ateistinę „Knygą apie tris melagius“ (1768), kurioje negailestingai kritikuojamos trys pasaulinės religijos. Nors Volteras skeptiškai žiūrėjo į bažnyčią, tačiau religiją be fanatizmo traktavo kaip būtina priemonę neapsišvietusiai visuomenei morališkai pažaboti.



Voltero portretas (fragm.). Dail. N. de Liaržiljeras (*Nicolas de Largillière*, 1656–1746).

Jeį nori taikos, ruoškis karui (lot. *Si vis pacem, para bellum*) karinių išlaidų ir ginkluotės modernizavimo pateisi-

nimas taikos metu: kariuomenės turėjimas esą sulaiko kaimynines šalis nuo ketinimų užpulti. Posakio autorius – romėnų rašytojas ir karo teoretikas Vegecijus (*Publius Flavius Vegetius Renatus*, IV a. antroji pusė), parašęs „Karo dalykų santrauką“ (*Epitoma rei militaris*), kur toji mintis skamba taip: *Igitur qui desiderat pacem, praeparet bellum* ‘taigi, kas nori taikos, tegu rengiasi karui’ (Liber III). Vėliau posakis ne kartą perfrazuotas. 1898 m. austras ginklų konstruktorius G. Liugeri (*Georg Johann Luger*, 1849–1923) užpatentavo pistoletą, kurį pavadino *parabellum*, paskutiniaisiais šio posakio žodžiais. Dar žr. *Kas nemaitina savos armijos, maitina svetimą*.



G. Liugerio parabellis P08

Judo bučiny (pabučiavimas) veidmainiška, klatinga bučiniu parodyta pagarba. Pasak evangelijų, pabučiavimas buvęs sutartinis išdaviko apaštalo Judo ženklas atėjusiems suminti Kristaus (Mt 26, 48–50, Mk 14, 43–46, Lk 22, 47–48).

Judo sidabriniai (grašiai) išdaviko honoraras. Žr. *Trisdešimt sidabrinų*.

Juo blogiau, juo geriau (rus. *Чем хуже, тем лучше*) sakoma, kai blogėjanti kitų situacija yra naudinga saviems tikslams siekti. Posakis rusams buvo žinomas dar iki to, kai buvo užfiksuotas literatūroje. Seniausias žinomas posakio užrašymas yra 1824 m. poeto A. Puškino (*Александр Пушкин*, 1799–1837) laiške poetui kunigaikščiui P. Viazemskiui (*Петр Вяземский*, 1792–1878), plg: *Давно девиз всякого русского есть чем хуже, тем лучше* ‘dažno ruso devizu seniai tapęs juo blogiau, juo geriau’. Posakį išpopuliarino rašytojas F. Dostojevskis (*Фёдор Достоевский*,

евский, 1821–1881), pavartojęs jį romane „Pažemintieji ir nuskriaustieji“ (*Униженные и оскорблённые*, 1861) (III, 9 skyr.).



A. Puškino portretas (fragm.). Dail. V. Tropininas (*Василий Тропинин*, 1776–1857).

Juoda katė nelaimę pranašaujantis ženklas. Dalis žmonių tiki, kad tokio plauko katei perbėgus skersai kelią, jų tame kelyje laukianti nelaimė. Apie susipykusius draugus, kolegą ar meilę praradusią porą sakoma: „Tarp jų prabėgo juoda katė“. Prietaras atėjo iš tų laikų, kai buvo tikima, jog nelabasis, burtininkas ar ragana, sumanę kam nors pakenkti, pasiverčia juoda kate ir perbėga jam kelią.

Juodasis humoras (angl. *Black humour*) humoras, kurio siužetą sudaro šiaip jau rimtai, liūdnei ar tragiškai traktuojami dalykai: mirtis, smurtas, katastrofa, negalia, savižudybė, karas ir pan. Pavadinimo atsiradimą mėginama sieti su senovės medicinoje buvusiu pavadinimu *juodoji tulžis* – taip vadintas vienas iš penkių neva žmogaus organizme esančių skysčių; juodoji tulžis esą sukeldavusi melancholiją. Posakis *juodasis humoras* pirmiausia atsirado JAV XX a. šeštajame dešimtmetyje, kai amerikiečių literatūroje ėmė rasti kūrinių, kurių tragiškas ar siaubo siužetas būdavo pateikiamas komiška maniera. Terminų sinonimai yra *tamsusis (dark)*, *nesveikas, bjaurus (morbit) humoras*, *juodoji komedija (black comedy)*.

Juodoji dėžė (angl. *Black box*) lėktuvo įrenginys, registruojantis visus skridimo duomenis, taip pat ir lakūnų kalbą. Pavadinimas paimtas iš kibernetikų terminijos, kur jis reiškia sistemą ar prietaisą, kurio darbą galima stebėti tik išoriškai, nežinant, kas jo viduje. Pats įrenginys yra nudažytas

oranžine spalva, kad aviakatastrofos atveju būtų lengviau randamas.

Juodoji našlė moteris, žudanti savo seksualinius partnerius. Posakis kilęs iš voro *Latrodectus spp.* patelės metaforiško pavadinimo – ji po apvaisinimo užpuolanti partnerį ir jį suėdanti. Patelė juodos spalvos, labai nuodinga, keliskart didesnė už patinėlį.



Juodoji našlė

Juodoji rinka (angl. *Black market*) rinkos dalis, neįtraukta į oficialiąją ekonominę statistiką, siekiant (nu)slėpti ūkinę veiklą, privalomą deklaruoti, vengiant mokesčių, užsiimant draudžiamų prekių prekyba, draudžiamomis paslaugomis ir pan. Juodąja pavadinta todėl, kad veikloje vengiama viešumo ir pašalinių akių.

Kabėti ant plauko jausti kam nors nuolatinę grėsmę. Plg. *Damoklo kardas*.

Kai šuo apkandžioja žmogų, – jokia naujiena. Naujiena, kai žmogus apkandžioja šunį geltonosios spaudos moto. Posakio autoriumi laikomas amerikiečių žurnalistas Dž. Bogartas (*John B. Bogart*, 1848 (1845?)–1921), laikraščio *The Sun* leidėjas 1873–1890.

Kaip buliui raudonas skuduras apie tai, kas labai ką erzina, verčia prarasti savitvardą. Palyginimas paimtas iš koridos, kurioje toreadoras raudona skraiste įsiutina bulių. Iš tikrųjų bulius raudonos spalvos neskiria (ji skirta žiūrovams), o įsiunta nuo toreadoro judesių ir išsisukinėjimų nuo badymo.

Kaip danguje, taip ir žemėje visur tos pačios problemos ir toks pat gyvenimas – tiek turtingųjų ar valdžios atstovų,

tiek vargšų ar liaudies. Perfrazuotas Kristaus mokytos „Tėve mūsų“ maldos fragmentas, plg.: „teesie tavo valia kaip danguje, taip ir žemėje“ (Mt 6, 10).

Kaip durnaropių (drignių) prisirijęs apie šėlstantį ar neadekvačiai (ppr. agresyviai) reaguojantį į aplinkinius. Durnaropė (*Datura*) ir drignė (*Hyoscyamus*) yra labai nuodingi augalai. Apsinuodijimo požymiai yra džiūstanti burna, išsiplėtę vyzdžiai ir didelis susijaudinimas.

Kaip feniksas iš pelenų sakoma apie ką nors atkurtą ar atstatytą. Feniksas yra mitinis paukštis, savo gyvenimo pabaigoje susikraunąs lizdą iš cinamono šakelių, susideginąs drauge su lizdu ir vėl atgimsta iš savo pelenų. Paukščio įvaizdis per Antikos mitus atėjo iš dar senesnės egiptiečių mitologijos, kur jis buvo Saulės dievo Ra vienas iš simbolių.

Kaip iš gausybės rago dideliais kiekiais, nenutrūkstamai. Gr. mitas pasakoja apie ožką Amaltėją, kuri savo pienu maitinusi motinos Rėjos išgelbėtą ir paslėptą mažąjį Dzeusą (jo tėvas Kronas rydavęs visus iki tol gimusius savo vaikus). Amaltėjos ragai buvę stebuklingi: iš vieno tryškęs nektaras, iš kito – ambrozija. Sykį ožka ragu užkliuvusi už medžio, ir ragas nulūžęs. Ragą radusios nimfos apipynė jį lapais, pripildė vaisių ir atidavė Dzeusui, kuris tada jau buvo užaugęs. Dzeusas pavertęs jį gausybės ragu ir gražinęs nimfoms. Dabar iš rago biro visa, ko tik nimfos panorėdavusios. Po to ragas patekęs laimės ir sėkmės deivei Tichei, kuri iš jo barsčiusi dovanas žmonėms. Lietuvių etnologės Marijos Gimbutienės (1921–1994) nuomone, gausybės rago archetipas turi kur kas senesnes ištakas ir siekia ikiindoeuropietiškąją Europą, kurios tikėjimuose jautis simbolizavęs vaisingumą todėl, kad jo galvos kontūras iš priekio primenąs moters gimdos kontūrą; senieji europiečiai šį panašumą esą jau buvo pastebėję.

Kaip voverė rate apie žmogų, varginamą monotoniškų ir nesi-
baigiančių darbų, trokštantį atokvėpio ar poilsio. Voverei,
taip pat smulkiems graužikams ratas įtaisomas narve, kad jie,
jame bėgdami, galėtų fiziškai išsikrauti, sukdamiesi vietoje.

Kairė nežino, ką daro dešinė apie veidmainiškus ar piktava-
liškus pavaldinių poelgius, prieštaraujančius vadovo
pažiūroms ar pareigoms. Posakio autorius – Kristus. Tie-
sa, jo mintis buvusi priešinga: „Kai tu daliji išmalda,
tenežino tavo kairė, ką daro dešinė, kad tavo išmalda lik-
tų slaptoje, o tavo Tėvas, regintis slaptoje, tau atlygins“
(Mt 6, 3–4).

Kaišioti pagalius į ratus sąmoningai trukdyti kam nors siekti
tikslą. Senovėje vežimams stabdyti buvo naudojami spe-
cialūs pagaliai, kuriuos įkišdavo tarp stipinų, kad užblo-
kuotų ratą.

Kančių keliai (lot. *Via dolorosa*) sunkūs gyvenimo ar veik-
los etapai. Dar žr. **Kryžiaus keliai**.

Karalaitė ant žirnio apie įnoringą, opų, išlepintą žmogų, nepa-
kenčiantį net ir menkiausių buitinių nepatogumų. Posakis
kilo iš to paties pavadinimo H. K. Anderseno (*Hans Chris-
tian Andersen*, 1805–1875) pasakos apie karalaitę, blogai
naktį miegojusią dėl to, kad po dvidešimties čiuzinių ir
tiek pat patalų krūva ji jautusi pakištą žirni. Šitaip princas
ir karalienė tikrinę, ar nuotaka esanti tikra karalaitė.

Karalius mirė, tegyvuoja karalius! (pranc. *Le roi est mort!
Vive le roi!*) 1. nėra nepakeičiamų vadovų; 2. apie kokį
nors politinį ar visuomeninį reiškinį, kuris išnykęs ne-
trukus atsirado kita forma, išlaikęs ankstesniojo reiškinio
esmę. Šiais žodžiais Prancūzijoje pro Versalio langus bū-

davo liaudžiai pranešama apie senojo karaliaus mirtį ir tai,
kad soste jau sėdi jo paveldėtojas, tokiu būdu pabrėžiant
karališkojo valdymo tęstinumą. Tokios pat reikšmės yra ir
lot. posakis *rex non moritur* ‘karalius nemiršta’.

Karalius nuogas sakoma teigiant, jog tiesa yra visai kita ir
jog aplinkiniai tik apsimeta jos nematantys ar nesuvo-
kiantys. Posakis iš danų rašytojo H. K. Anderseno (*Hans
Christian Andersen*, 1805–1875) pasakos „Nauji karaliaus
drabužiai“. Pasakoje karaliaus pasamdyti siuvėjai pasirodė
esą sukčiai: aude tuščiomis staklėmis, siuvę adatomis be
siūlų, bet ir karaliui, ir jo ministrams įteigę, jog ir audek-
las, ir drabužiai esą neregėto grožio. Karalius ir jo aplinka,
gėdydamiesi prisipažinti nematą nei audeklo, nei drabužių,
tik tvirtino siuvėjų žodžius. Išėjusį pasivaikščioti neva su
naujais drabužiais nuoga karalių demaskavo vaikas, su-
šukęs, jog karalius nuogas. Tada praregėję ir visi kiti.

Karštais (Šiltais) pėdsakais sakoma raginant imtis kieno pa-
ieškos tuoj pat, po dingimo ar nusikaltimo. Posakis atėjo
iš medžiotojų leksikos – karštais ar šiltais pėdsakais vadi-
nami šviežiai palikti pėdsakai, dar atsiduodantys žvėrimi.

Kartybių taurė neišvengiami sunkumai ar kančios. Posakis
kilęs iš Kristaus vartotos metaforos apie jo būsimas
kančias ir mirtį: „Kiek toliau paėjęs, parpuolė kniūbsčias
ir meldėsi: „Mano Tėve, jeigu įmanoma, teaplenkia mane
ši taurė. Tačiau ne kaip aš noriu, bet kaip tu!“ (Mt 26, 39);
„Nejaugi aš negersiu tos taurės, kurią Tėvas man yra da-
vęs?!“ (Jn 18, 11).

Kas ciesoriaus, ciesoriui, kas Dievo – Dievui sakoma ak-
centuojant pasaulietinių interesų atribojimą nuo bažny-
tinių. Šiuos žodžius Kristus ištaręs jį provokavusiems fa-
riziejų šnipams epizode apie mokesčius: „Taigi jie klausė

jį: ‘Mokytajau, mes žinome, kad tu teisingai kalbi ir mokai. Tu nepaisai žmonių laipsnių, bet mokai Dievo kelio, žiūrėdamas teisybės. Pasakyk, ar mums valia mokėti ciesaoriui mokesčius, ar ne?’ Matydamas jų klaštą, Jėzus tarė jiems: ‘Parodykite man denarą. Kieno atvaizdas ir įrašas jame?’ Jie atsakė: ‘Ciesoriaus’. Tada jis tarė: ‘Kas ciesaoriaus, atiduokite ciesaoriui, o kas Dievo – Dievui’ (Lk 20, 21–25; Mk 22, 16–21).

Kas kalaviją pakelia, nuo kalavijo ir žūva karo ar smurto iniciatorių laukia pralaimėjimas ar smurtinė mirtis. Perfrazuoti Kristaus žodžiai, pasakyti suėmimo metu jį ginti bandžiusiam Petriui: „Kišk kalaviją atgal, kur buvo, nes visi, kurie griebiasi kalavijo, nuo kalavijo ir žus“ (Mt 26, 52).

Kas leidžiama Jupiteriui, neleidžiama jaučiui (lot. *Quod licet Iovi, non licet bovi*) apie nelygias pretenzijas; dvigubų standartų pateisinimas. Perfrazuotas romėnų dramaturgo Terencijaus (*Publius Terentius Afer*, ~195–~159 pr. m. e.) posakis *immo aliis si licet, tibi non licet* ‘jei leidžiama kitiems, tau neleidžiama’ (Heauton timorumenos, 797). Posakis yra užuomina į mitą apie Europos, Finikijos karalaitės, pagrobimą. Dzeusas (romėnų mitologijoje – Jupiteris), pasivertęs auksaplaukiu jaučiu, atplaukęs į pakrantę, kur su savo draugėmis žaidusi Europa. Pamačiusi tokį gražų ir jaukų jautį, Europa panorusi juo pajodinėti ir pakvietusi drauges. Tačiau jautis nelaukęs, kol ant jo užsės Europos draugės, ir nubėgęs su ja tiesiai į jūrą. Atplaukęs į gimtąją Kretos salą, Dzeusas vėl atvirtes dievu, ir Europa tapusi jo žmona.



Europa ant jaučio. Selinunto šventyklos (Sicilija) reljefas (V a. pr. m. e.).

Kas ne su mumis, tas prieš mus 1. radikalus, kraštutinis politinių oponentų ar neutralų apibūdinimas ir grasinimas jiems; **2.** aliuzija į vadinamąją klasių kovą bolševikinėje Rusijoje. Perfrazuotas Kristaus posakis: „Kas ne su manimi, tas prieš mane, ir kas su manimi nerenka, tas barsto“ (Mt 12, 30; Lk 11, 23). Rusijoje posakis buvo itin populiarus pirmaisiais bolševikų valdymo metais – juo buvo pateisinamas fizinis susidorojimas su politiniais oponentais. Vėliau posakis nustotas deklaruoti, tačiau jo principas taikytas beveik per visą tarybų valdžios laikotarpį (Lietuvoje – nuo pat pirmosios okupacijos 1940 m. birželį iki 1988 m. pabaigos).

Kas nedirba, tas nevalgo sakoma smerkiant veltėdžius. Posakis yra Naujajame Testamente, apaštalo Pauliaus laiške tesalonikiečiams: „Dar būdami pas jus skelbėme: „Kas nenori dirbti, tenevalgo!“ (2 Tes 3, 10).

Kas nemaitina savos armijos, tas maitina svetimą karinių išlaidų ir ginkluotės modernizavimo pateisinimas taikos metu: savos kariuomenės neturėjimas esą yra paskata kaimynėms šalims užpulti. Posakio autorius – Napoleonas Bonapartas (*Napoléon Bonaparte*, 1769–1821, Prancūzijos imperatorius 1804–1814, taip pat 1815 03–06).



Napoleono portretas (fragm.). Dail. Ž. Davidas (*Jacques-Louis David*, 1748–1825).

Kas patikrins pačius tikrintojus? apie nepasitikėjimą valdžios ar komisijų kompetencija ar apie jų savivaliavimą. Posakis atsirado, perfrazuojant romėnų poeto Juvenalio (*Decimus Iunius Iuvenalis*, ~50/65 – ~127) vienoje iš „Satyrų“ iškeltą klausimą: „Saugok, velkė užsklėsk!“ Bet kas gi sargus išsaugos?! (lot. *Sed quis custodiet ipsos custodes?*) / El-

gias žmona apdairiai ir pradeda viską nuo sargo...“ (VI, 347–348).

Kas tu esi, aš buvau; kas dabar esu, ir tu būsi (lot. *Quod tu es, ego fui; quod nunc sum, et tu eris*) mirusiojo žodžiai jo kapą atėjusiam lankyti gyvajam. Epitafija, paplitusi daugelyje kalbų. Spėjama, kad jos autorius yra Viduramžių mokslininkas, pedagogas ir poetas Alkuinas (*Alcuinus Flacus*, ~735–804).

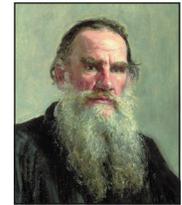
Kelrodė žvaigždė veiklos ar kelionės orientyras. Pavadinimas kilęs iš Naujojo Testamento pasakojimų apie tris karalius, ėjusius pagal žvaigždę pasveikinti gimusio Kristaus: „Ir štai žvaigždė, kurią jie buvo matę užtekant, traukė pirma, kol sustojo ties ta vieta, kur buvo kūdikis“ (Mt 2, 9).

Ketvirtoji valdžia (angl. *The fourth power*) politinė žiniasklaida. Demokratinėje visuomenėje yra trys nepriklausomos valdžios: įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisėsauaga. Kadangi žiniasklaida turi didžiulę įtaką rinkėjams ir pirmųjų trijų valdžių kontrolei, ją vadina ketvirtąja valdžia.

Kiek žmonių, tiek nuomonių (lot. *Quod capita, tot sensus* ‘kiek galvų, tiek protų’) sakoma, kai sunku prieiti bendrą nuomonę. Perfrazuota iš romėnų poeto Horacijaus (*Quintus Horatius Flaccus*, 65–8 pr. m. e.) „Satyrų“ (II, I, 27).

Kiekviena nelaiminga šeima yra nelaiminga savaip (rus. *Все счастливые семьи похожи друг на друга, каждая несчастливая семья несчастлива по-своему* ‘visos laimingos šeimos panašios, kiekviena nelaiminga šeima nelaiminga savaip’) sakoma patariant netaikyti nedarnioms ar iširusioms šeimoms vieno vertinimo standarto. Posakis paimtas iš rusų rašytojo L. Tolstojaus (*Лев Толстой*, 1828–1910) romano „Ana Karenina“ (*Анна Каренина*,

1875), vaizduojančio nelaimingą Anos santuoką, dar sukomplikuotą meilės trikampiu, ir tragišką herojės žūtį.

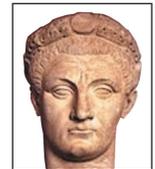


L. Tolstojaus portretas (fragm.). Dail.
I. Repinas (*Илья Репин*, 1844–1930).

Kiekviena valdžia – nuo Dievo apie paklusnumą valdžiai, susitaikymą su jos daromomis neteisybėmis. Perfrazuota iš Naujojo Testamento Pauliaus laiško romiečiams: „Kiekvienas žmogus tebūna klusnus viešajai valdžiai, nes nėra valdžios, kuri nebūtų iš Dievo, o kurios yra – tos Dievo nustatytos. Kas priešinasi valdžiai, priešinasi Dievo sutvarkymui. Kurie priešinasi, užsitraukia teismą“ (Rom 13, 1–2).

Kiekvienam – savo (lot. *Suum cuique*) kiekvienam priklauso tai, ko jis nusipelnęs. Posakio autorius – romėnų rašytojas, oratorius ir valstybės veikėjas Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.): *suum cuique pulchrum est* ‘kiekvienam savo yra gražiausia’ (Tusc. V, 63). Romėnų teisininkas Ulpianas (*Domitius Ulpianus*, ?–228) šį posakį įtraukė į teisinį principą: *honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere* ‘gyventi dorai, nieko nežeisti, kiekvienam duoti tai, kas jam priklauso’. Ilgainiui posakis įgavo platesnį, ne vien juridinį kontekstą. XX a. viduryje šį posakį liūdnai išpopuliarino naciai, iškabinę jį virš Buchenvaldo mirties stovyklos vartų (vok. *Jedem das Seine*).

Kiekvienas yra savo laimės kalvis (lot. *Suae quisque fortunae faber est*) laimė priklauso nuo paties žmogaus, jo veiklos ir elgesio. Posakio autorystė skiriama romėnų politikui Apijui Aklajam (*Appius Claudius Caecus*, ~340–273 pr. m. e.), palikusiam pirmąją lo-



Apijus Aklasis

tyniškai užrašytą kalbą, kalendorių, nutiesusiam garsųjį *Via Apia* kelią iš Romos į Kapują, taip pat pirmąjį Romos akveduką.

Šį Apijaus posakį, nurodydamas autorių, cituoja romėnų istorikas Salustijus (*Gaius Sallustius Crispus*, 86–34 pr. m. e.): *quod in carminibus Appius ait, „Fabrum esse suae quemque fortunae“* (Epistola ad Caesarem, II, 1)

Kiekvienas turi [nešti] savo kryžių apie susitaikymą su individualiais gyvenimo sunkumais, kurie esą likimo skirti. Posakis grįstas Naujojo Testamento pasakojimais apie myriop nuteistą Kristų, nešusį jam skirtą kryžių į savo bausmės vietą (kryžius sen. Romoje buvo mirties bausmės įrankis; žydų gyvenamoji Palestina Kristaus laikais buvo viena iš Romos imperijos provincijų). Apie būsimas kančias ir smurtinę savo mirtį Kristus žinojęs iš anksto, apie tai yra užsiminęs ir savo mokiniais, tačiau nesistengęs koreguoti likimo, nes laikėsis jam žinomo scenarijaus, t. y. to, kas buvo numatyta jo tėvo Dievo (Jahvės) ir pranašų (plg. Lk 18, 31; 22, 37; 24, 44). Kryžiaus nešimo metaforą Kristus vartojo ir savo kalbose, plg.: „Jėzus pasakė visiems: ‘Jei kas nori eiti paskui mane, teišsižada pats savęs, teneša savo kryžių ir teseka manimi’ (Lk 9, 23; taip pat Mt 16, 24, Mk 8, 34). Dar žr. *Kryžiaus keliai*.

Kinų raštas apie ką nesuprantamą ar neaiškų.

Kinų raštą sudaro keletas tūkstančių hieroglifų, susiformavusių daugiausia iš senųjų piktogramų (piešinių ir simbolių rašto).



Kinų hieroglifų reikšmės: a - medis, b - miškas

Kinų siena 1. Didžioji kinų siena Kinijos šiaurėje; **2. prk.** neįveikiama kliūtis ar užtvara (ne tik fizinė). Didžioji kinų siena pradėta statyti maždaug 220 pr. m. e., nors jos užuomazgų randama V a. pr. m. e. Sieną buvo skirta šaliai apsaugoti nuo klajoklių (daugiausia mongolų, mandžiūrų) pul-

dinėjimų. Statyta ir vėliau; su visomis atkarpomis ji yra maždaug 6700 km ilgio. Sienos aukštis – 5-8 m.

Kišti galvą į smėlį apsimesti nematančiam blogybių ar pavojaus. Posakis atsirado iš tikėjimo, jog pajutęs pavojų, strutis kiša galvą į smėlį, kad, nebematydamas grėsmės, pasijustų saugus. Iš tikrųjų stručiai pavojaus atveju ištiesia kaklą ant žemės, kad taptų mažiau matomi, tačiau patys akylai stebi aplinką. Į smėlį stručiai kartais įkiša galvą tik valydamiesi nuo parazitų.

Kišti nosį [kur nereikia] neprašytam kištis į kitų reikalus, įkyriai domėtis svetimais privačiais dalykais. Posakis kilęs, apibūdinant gyvūnų apsiuostinėjimą rujos metu, plg. vok. *Die Nase in jeden Dreck stecken* ‘kišti nosį į kiekvieną mėšlą’.

Kito akyje krislą įžiūri, o savojoje rąsto nemato sakoma, kai kas nors ima smerkti kito smulkias ydas, pats turėdamas kur kas didesnių. Palyginimo autorius – Kristus, viename iš savo pamokslų skatinęs neteisti kitų: „Kodėl gi matai krislą savo brolio akyje, o nepastebi rąsto savojoje? /.../ Veidmainy, pirmiau išritink rąstą iš savo akies, o paskui pažiūrėsi, kaip pašalinti krislę iš brolio akies“ (Mt 7, 3–5; Lk 6, 41–42). Plg. lie. *Kas nori prausti kitus, pats turi būti nupraustas*.

Klientas visada teisu (angl. *The customer is always right*) nereikia ginčytis su klientu ar pirkėju; reikia tenkinti visus jo reikalavimus ar kaprizus – toks esąs pagrindinis įmonės ar parduotuvės konkurencijos principas. Šis šūkis nuo 1924 m. buvo amerikiečių kilmės britų prekybos magnato H. Selfridžo (*Harry Gordon Selfridge*, 1858–1947) prekybos tinklo parduotuvėse Didžiojoje Britanijoje ir JAV. Panašų lozungą – „Klientas niekada nebūna neteisu“ (pranc. *Le client n’a jamais tort*) turėjo viešbučių tinklas *Ritz*, priklausęs šveicarui C. Ricui (*César Ritz*, 1850–1918).

Klysti žmogiška (lot. *Errare humanum est*) reikia pakančiai žiūrėti tiek į kitų, tiek į savo klaidas. Posakio autorius – romėnų politikas, filosofas ir oratorius Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.): *Cuiusvis hominis est errare, nullius nisi insipientis in errore perseverare* ‘bet kas gali klysti, tačiau klaidos laikosi tik beprotis’ (Philipica XII, 5). Krikščionybės laikais teologas ir filosofas Šv. Augustinas (*Aurelius Augustinus*, 354–430) šį posakį perfrazavęs taip: *Humanum fuit errare, diabolicum est per animositatem in errore manere* ‘klysti žmogiška, bet atkakliai laikytis klaidos – velniška’ (Sermon 164, 14); augustinieškoji formuluotė ilgainiui buvo sutrumpinta iki tokios: *Errare humanum est sed perseverare diabolicum* ‘klysti žmogiška, bet užsisipirti – velniška’.

Kokia musė įkando? sakoma, jei kas be aiškios priežasties yra suirzęs, priekabus, blogos nuotaikos. Seniau tikėta, jog į muses, sparvas ar kitus vabzdžius gali įsikūnyti velnias; įkandęs žmogui ar įlindęs jam į nosį, ausį ar burną, velnias priverčia žmogų keistai elgtis.

Kol kvėpuoju, tikiuosi (lot. *Dum spiro, spero*) kol esu gyvas, neprarandu vilties; perfrazuotas posakis yra *viltis miršta paskutinė*. Posakio autorystė skiriama romėnų politikui, filosofui ir oratoriui Ciceronui (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.), jį kartoję ir vėlesni romėnų autoriai.

Komentarai nereikalingi (vok. *Kommentar überflüssig*) viskas aišku, papildomai aiškinti nereikia. Posakio autorius – vokiečių teisininkas H. Štaubas (*Hermann Staub*, 1856–1904). Savo paskaitas, kal-

H. Štaubas



bas ir mintis jis dėstydavęs labai suprantamai, aiškiai ir argumentuotai, t.y. taip, kad jau niekam nekiltų klausimų. Tai jam pavykdavę, todėl savo dėstyimą jis baigdavęs šia fraze. Mirus Štaubui, Berlyne imta juokauti, esą ant jo antkapio yra tokia epitafija: „Čia ilsisi Štaubas. Komentaram nereikalingi“.

Kova dėl būvio (angl. *Struggle for life*) Posakio autoriumi laikomas vokiečių matematikas ir filosofas G. Leibnicas (*Gottfried Wilhelm Freiherr von Leibniz*, 1646–1716), pavartojęs jį veikalė „Teodicėja“ (1710). Posakis išpopuliarėjo, išėjus anglų gamtininko Č. Darvino (*Charles Robert Darwin*, 1809–1882) moksliniam veikalui „Apie rūšių kilmę“ (*On the Origin of Species*, 1859).



G. Leibnico portretas (fragm.). Dail. B. Franckė (*Bernhard Christoph Francke*, ?–1729).

Kovoti su vėjo malūnais kovoti su nesančiais, bet įsivaizduojamais priešais ar grėsmėmis, taip pat kovoti su kuo tuščiai, be rezultato. Posakis imtas iš ispanų rašytojo M. Servanteso (*Miguel de Cervantes Saavedra*, 1547–1616) satyrinio romano „Išmoningasis hidalgas Don Kichotas iš La Manšos“ (I d. – 1605, II d. – 1615), kuriame yra epizodas, kaip naivus ir nuo tikrovės atitrūkęs herojus puola kautis su vėjo malūnais, kuriuos, kuriuos, prisiskaitęs riterių romanų, palaiškė piktai milžinai.

Kremlius (rus. *Кремль*) **1.** a) senosios rusų pilies ansamblis; b) Maskvos pilies ansamblis, TSRS, o nuo 1991 m. – Rusijos Federacijos vadovų rezidencija; **2.** prk. Rusijos prezidento administracija. Maskvos kremliaus pradžia skaičiuojama nuo 1156 m., kai kunigaikštis J. Dolgorukis (*Юрий*

Долгорукий, ~1090–1157) toje vietoje pastatė medinę tvirtovę. XIII a. gale Kremlius buvo apjuostas mūro siena. Nuo XIV a. vidurio jis buvo Maskvos didžiųjų kunigaikščių ir Rusijos carų rezidencija, kol 1723 m. caras Petras I (*Пётр Великий*, 1672–1725, valdė 1682–1725) sostinę perkėlė į Sankt Peterburgą. Po 1812 m. karo apgriovimų ir gaisro Maskvos Kremlius buvo greitai atstatytas. XIX a. viduryje pakeistas teritorijos planas, nugriauta dalis pastatų, pastatyti *Didieji kremliaus rūmai*, *Ginklų rūmai*, sukurtas carų rezidencijos ansamblis. Nuo 1918 m., gražinus sostinę į Maskvą, Kremlius vėl tapo šalies vadovų rezidencija.



Maskvos kremlius. J. Minejevos (Юля Минеева) nuotr.

Kryžiaus keliai sunkūs gyvenimo ar veiklos etapai. Posakis grįstas Naujojo Testamento pasakojimais apie Kristaus nuėitą kančių kelią (lot. *via dolorosa*) nuo teismo vietos iki Golgotos kalno. Visą tą kelią, kęsdamas patyčias ir kančias nuo rimbo smūgių, Kristus nešęs sunkų kryžių, ant kurio netrukus buvęs nukryžiuotas. Dar žr. **Kančių keliai**.

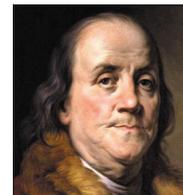
Krokodilo ašaros (lot. *Crocodili lacrimae*) veidmainiškas skriaudiko gailėstis ar verksmas. Posakio autoriumi laikomas Erazmas Roterdamiētis (*Erasmus Desiderius Roterdamus*, 1469–1536). Posakis kilo iš tikėjimo, jog ėsdami savo auką, krokodilai ašaroja tarsi jos gailėdami. Iš tikrųjų krokodilo ašaros atlieka tiesioginę savo paskirtį: drėkina akį, kol krokodilas yra sausumoje.

Kur gerai, ten tėvynė (lot. *Ubi bene, ibi patria*) ironiškas emigracijos motyvų apibūdinimas, taikomas tiems, kurie prio-

ritetą teikia asmeninei gerovei, bet ne patriotizmui. Posakio autorius – romėnų dramaturgas M. Pakuvijus (*Marcus Pacuvius*, ~220–130 pr. m. e.); jo šiuos žodžius cituoja romėnų politikas, filosofas ir oratorius Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.): *Patria est, ubicumque est bene* (Tusc., V, 37).

Kvailių skaičius yra begalinis (lot. *Stultorum infinitus est numerus*). Posakis iš Senojo Testamento (Vulgata, Ecc 1, 15); vėlesniuose Biblijos vertimuose ši vieta skamba kitaip: „ko trūksta, negali būti priskaičiuota“ (Koh 1, 15); „ko trūksta, to negalima suskaičiuoti“ (Mok 1, 15).

Laikas – pinigai (angl. *Time is money*) laiko negalima švaistyti, nes jis turi vertę. Amerikiečių politiko, mokslininko ir išradėjo B. Franklino (*Benjamin Franklin*, 1706–1790) teiginys jo straipsnyje „Patarimas jaunajam prekybininkui“ (*Advice to a Young Tradesman*, 1748). Ši mintis yra ir trylikoje dorovės taisyklių, kurias B. Franklinas buvo sudaręs sau, būdamas 20 metų, ir kurių laikėsi visą gyvenimą, būtent: *Lose no time; be always employ'd in something useful; cut off all unnecessary actions* (‘nešvaistiky laiko; būk visada užsiėmęs naudinga veikla, atsisakyk visų nebūtinų darbų’).



B. Franklino portretas (fragm.). Dail. J. Daplesis (*Joseph Siffred Duplessis*, 1725–1802).

Laikyti gyvatę užantyje rūpintis, ugdyti ar slaugyti žmogų, kuris po to atsilygina bloguoju. Posakis iš perfrazuotos Ezopo (*Αἰσώπος*, *Aesopus*, VI a. pr. m. e.) pasakėčios „Žemdirbys ir sušalusį gyvatę“, kurioje valstietis, pagailėjęs rastos sušalusios gyvatės, įsidėjęs ją į užantį, tačiau toji atšilusiai jam mirtinai įgėlusiai.

Laikraštinė antis spaudoje paskelbtas sensacingas gandas. Termino atsiradimo versijų yra dvi. Pasak vienos, XVI a. Europoje ėmė populiarėti keliautojų (jūrininkų, misio­nierių) pasakojimai apie naujųjų kraštų keistenybes ir turtingumą. Esą yra šalis, kurioje tiek daug ančių, kad tos net medžius aptūpusios – tereikia medį pakrėsti, ir riebios nebaikščios antys krintančios kaip krau­šės. Dėl tokio pasakojimo žodis *antis* ilgainiui įgavęs apibendrintą pramano reikšmę. Ir kai XVI a. Prancūzijoje pasirodė pirmieji laikraštiniai feljetonai, skaitytojai akivaizdžius prasimanymus ėmę vadinti *antimis*. Pasak antros versijos, terminas atsirado iš santrumpos NT (lot. *non testantur* ‘nepatikrinta’), kuria XVII a. vokiečių laikraštininkai pažymėdavę jiems patiems abejotiną informaciją. Kadangi santrumpos NT tarimas panašus į žodžio *Ente* ‘antis’, melagingą laikraštinę informaciją pradėta vadinti tuo žodžiu.

Laimės kūdikis (lot. *Fortunae filius*) laimingas ar sėkmę turintis žmogus. Posakio autorius – romėnų poetas Horacijus (*Quintus Horatius Flaccus*, 65–8 pr. m. e.) (Sermon, Liber II, 3, 49).

Laisvė, lygybė, brolybė (pranc. *Liberté, égalité, fraternité*) Didžiosios prancūzų revoliucijos (1789) šūkis, nuo 1792 m. tapęs Prancūzijos Respublikos šūkiu, rašomu ir šalies simboliuose. XIX a. šis šūkis išpopuliarėjo Europos nacionalinio išsivadavimo karuose, jį mėgo ir socialdemokratai.

Langas į Europą (rus. *Окно в Европу*) Rusijos valdyta rytinė Baltijos pakrantė. Iš pradžių tai buvo Sankt Peterburgas (įkurtas 1703), vėliau – iš Švedijos per Šiaurės karą (1700–1721) atimta etnografinė Estija ir Latvijos Vidžemė su Rygos miestu. Posakio autorius – italų filosofas, rašytojas ir

meno kritikas F. Algarotis (*Francesco Algarotti*, 1712–1764), keliauęs po Rusiją ir aprašęs išpūdžius veikale „Laiškai apie Rusiją“ (*Lettere sulla Russia*, 1759). Iš čia Algaročio posakis patekęs į A. Puškino (*Александр Пушкин*, 1799–1837) poemą „Varinis raitelis“ (*Медный всадник*, 1833); Puškinas pastabose nurodo posakio autorių ir patį kontekstą: „Algarotis kažkur yra pasakęs: *Petersbourg est la fenetre par laquelle la Russie fregarde en Europe*, tai yra *Peterburgas – tai langas, pro kurį Rusija žiūri į Europą*“. Iš šios A. Puškino poemos istorikai paėmę ir posakį *iškirsti langą į Europą*, t.y. Rusijai užkariauti etnografinę Estiją, Latviją, vėliau – Lietuvą ir Lenkiją.



F. Algaročio portretas (fragm.). Dail. Ž. Liotardas (*Jean-Étienne Liotard*, 1702–1789).

Laukiniai Vakarai (angl. *Wild West*) XVIII-XIX a. JAV vakarai, kai jie dar buvo mažai kolonizuoti, kai juose klestėjo savivalė, nes įstatymai ten mažai tegaliojo.

Laureatas (lot. *laureatus* ‘vainikuotas laurais’) konkurso nugalėtojas, apdovanotasis ar premijuotasis už žymius kultūros, meno ar mokslo laimėjimus. Visžalis laurų vainikas Antikoje buvo garbės ženklas. Sen. gr. dievas Apolonas vaizduojamas su laurų vainiku ant galvos; Graikijoje laurais vainikuodavo varžybų nugalėtojus – tiek sporto (tarp jų ir olimpiadų), tiek poezijos. Romoje laurų vainikas buvo karinės pergalės simbolis, juo vainikuodavo karo vadus ir imperatorius jų triumfo metu. Paprotys už nuopelnus vainikuoti laurais atgaivintas Renesanso Europoje.

Laužyti ietis atkakliai ginti savo poziciją ar nuomonę, opo­nuoti, ginčytis. Posakis atėjo iš Viduramžių riterių turnyrų,

kai du varžovai jodavę priešpriešiais išilgai barjero ir priartėję stengdavęsi bukos ietys smūgiu ištrenkti priešininką iš balno. Nuo smūgio ietys paprastai lūždavusios.



Viduramžių turnyras

Liaudies balsas – dievo balsas (lot. *Vox populi – vox dei*) su kolektyvo ar visuomenės nuomone reikia skaitytis. Posakio autoriumi laikomas anglų poetas ir mokslininkas Alkuinas (*Flaccus Albinus Alcuinus*, ~735–804), laiške (800) imperatoriui Karoliui Didžiajam (*Carolus Magnus*, ~742/747–814, frankų imperatorius nuo 768) rašęs, jog nereikia paisyti tų, kurie sako, kad liaudies balsas esąs Dievo balsas, nes maištaujančios minios balsas artimas bėprotystei.

Likti prie suskilusios geldos (rus. *Остаться у разбитого корыта*) likti be visko, kas buvo pasiekta ar iškovota; patirti visų savo ambicingų vilčių krachą. Posakis iš A. Puškino (*Александр Пушкин*, 1799–1837) „Pasakos apie žveją ir žuvelę“ (*Сказка о рыбаке и рыбке*, 1833), kurioje pasakojama apie auksinę žuvelę, pildžiusią vis didesnius žvejo žmonos norus, kol galop išpuikusios žvejienės norai tapę tokie įžūlūs, kad žuvelė palikusi juos abu su tuo, su kuo jie buvę pasakos pradžioje: su žemine vietoj trobos ar rūmų ir su suskilusia gelda prie slenksčio.

Linčo teismas (angl. *Lynch Law*) minios susidorojimas su įtariamuoju be oficialaus tyrimo ir teismo. Paprastai motyvuojama galimai per maža bausme oficialiajame teisme

arba galimu proceso vilkinimu. Iš posakio atsiradęs ir veiksmazodis *linčiuoti* ‘teisti Linčo teismu; susidoroti’. Terminas galėjo kilti iš šių asmenų pavardžių: **V. Linčas** (*William Lynch*, 1742–1820) iš Virdžinijos, organizavęs saviginos būrius, vykdžiusius pilietinę gynybą (*Pittsylvania County*), gaudžiusius plėšikus bei juos baudžiusius. **Č. Linčas** (*Charles Lynch*, 1736–1796) savivale garsėjęs amerikietis pulkininkas, šerifas ir teisėjas, 1780 m., vykstant JAV Nepriklausomybės karui, ėmęs be teismo (dažniausiai plakimu) bausti tiek lojalistus, tiek ir įtariamus kriminalinius nusikaltėlius. **Dž. Linčas** (*John Lynch*), su kuriuo XVII a. pab. š. Karolinos gyventojai susidorojo be teismo ir vykdomosios valdžios leidimo. **Dž. Linčas** (*James Lynch*), Airijos miesto Galvejo (Galway) burmistras, 1493 m. savo paties sūnaus byloje dėl nužudymo buvęs kaltintoju, teisėju, o nuteisęs sūnų myriop – ir jo budeliu.

Liūto dalis didžiausia ir ppr. geriausia ko dalis. Posakis kilęs iš romėnų poeto Fedro (*Phaedrus*, 15 pr. m. e. –50) pasakėčios apie karvę, ožką, avį ir liūtą, sumedžiojusius elnią, kurį liūtas paskirstęs taip: „Imu aš pirmą dalį, nes liūtu esu vadinamas, / O antrą duosit patys, nes esu narsus, / Trečioji teks dėl to, kad galios daug turiu, / O kas ketvirtą ims, tas smarkiai nukentės“ (*Fedras*, 391–392).

Mamytės sūnelis (rus. *Маменькин сынок*) infantilus, lepus, nesavarankiškas, nuo motinos priklausantis vaikinys. Posakis imtas iš rusų rašytojo D. Fonvizino (*Денис Фонвизин*, 1745–1792) komedijos „Nesubrendėlis“ (*Недоросль*, 1783), kurioje dvarininkas Skotininas sako Mitrofanui: „Na, Mitrofanuška! Tu, matau, mamytės sūnelis, ne tėvelio!“

Mano liežuvis – mano priešas (angl. *My tongue is my enemy*, rus. *Язык мой – враг мой*) žmogaus pasakyta informaci-

ja ar vertinimas gali atnešti jam nelaime. Posakis galėjo kilti iš perfrazuotų Senojo Testamento Siracido knygos žodžių: „Per kalbėjimą ateina garbė, per jį ir negarbė! Žmogaus liežuvis – jo prapultis“ (Sir 5, 13; dar plg. 22, 27; 23, 12).

Mano namai – mano tvirtovė (angl. *My house is my castle*) savo namuose tvarkausi kaip noriu, ir niekam iš pašalinių negalima kištis ar nurodinėti. Posakio autorius – anglų teisininkas E. Kukas (*Edward Coke*, 1552–1634), pavartojęs jį savo komentaruose apie tuometinius britų įstatymus.



E. Kukas

Mano svajonių mergaitė (vok. *Die Frau meiner Träume* ‘mano svajonių moteris’). Sakoma apie mylimą merginą. Posakiu tapo populiaraus vokiečių kino filmo (išėjo 1944 m. rugpjūtį) pavadinimas. Režisierius – G. Jakobis (*Georg Jacoby*, 1883–1964), scenaristai – G. Jakobis, J. fon Vašaris (*Johann von Vásáry*, 1899–1963), H. Vitas (*Herbert Witt*, 1918–1999), pagrindinis vaidmuo – M. Riok (*Marika Röck*, 1913–2004).



M. Riok

Marijos žemė 1. Lietuva; **2.** Latgala (Latvijos rytų regionas, kur išlikusi katalikybė; la. **Māras zeme**). Pavadinta Marijos, Kristaus motinos, vardu. Pavadinimas duotas kalavijuočių XIII a. pradžioje – taip jie praminę užkariautas baltų ir finų žemes. Bene pirmasis netiesiogiai šį terminą pavartojęs Livonijos vyskupas Albertas (*Albertus*, ?–1229), 1202 m. perkėlęs vyskupystės centrą iš Ikškilės į Rygą. Henriko Latvio kronikoje ta proga rašoma: */.../ et cate-*

dram episcopalem cum tota Lyvonia beatissime Dei genitricis Marie honori deputavit (‘.../ ir vyskupo katedrą drauge su visa Livonija (t.y. lyvių kraštu – A.B.) skyrė švenčiausiai Dievo motinai Marijai’) (*Heinrici*, VI, 3). Po kiek laiko taip buvo pavadinti ir kaimyninės Lietuvos pakraščiai, o netrukus ir visa Lietuva, tikintis užkariauti ir ją ar bent padaryti bažnytine Livonijos provincija po Mindaugo krikšto (1251).

Tradicija vadinti užkariautas nekrikščionių žemes evangelijų personažų vardais atsirado XI-XII a. pirmųjų kryžiaus žygių metu. Pavyzdžiui, užkariautąją Palestiną kryžiuočiai buvo praminę Kristaus žeme. Vėliau užkariautąją Prūsiją (XIII a.) jie praminę švento Petro žeme.

Marionetinė vyriausybė (angl. *Marionette government*, rus. *Марионеточное правительство*) nesavarankiška, kitos valstybės ar okupantų valdoma vyriausybė. Marionetė yra teatro lėlė, artisto valdoma virvutėmis. Lėlės pavadinimas siejamas su Marijos, Kristaus motinos, vardo mažybine forma; jis galėjęs atsirasti Viduramžiais per turgaus aikštėse rodytas misterijas evangelijų tema.

Maskvos ranka (vok. *Moskaus Hand*, angl. *Moscow's hand*, rus. *Рука Москвы*) politinė ar ideologinė Rusijos įtaka kurios nors šalies vidaus politikai ar Rusijos spectarnybų surežisuoti ir pakurstyti jai palankūs įvykiai užsienio šalyje. Spėjamas posakio autorius – vokiečių publicistas F. Medlhameris (*Franz Ludwig Mödlhammer*, ?–?), išleidęs knygą „Maskvos ranka Tolimuosiuose Rytuose“ (*Moskaus Hand im Fernen Osten*, 1937).

Gali būti perfrazuota iš posakio **Ilga ranka**.

Mąstau, vadinasi esu (lot. *Cogito, ergo sum*) visa sentencija skamba taip: „Abejoju, vadinasi, mąstau, vadinasi, esu“

(lot. *Dubito, ergo cogito, ergo sum*). Prancūzų filosofo, matematiko ir fiziko R. Dekarto (*René Descartes*, 1596–1650), rašiusio, kaip tada įprasta, lotyniškai, nuostata.

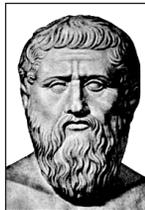
R. Dekarto portretas (fragm.). Dail. F. Halsas (*Frans Hals*, 1580–1666).



Medaus mėnuo (angl. *Honeymoon*, pranc. *Lune de miel*, isp. *la Luna de mile*, it. *Luna di miele* ‘medaus mėnulis’)

1. pirmasis mėnuo po santuokos, kuriam būdingas didesnis sutuoktinių seksualinis aktyvumas; 2. pradinis gerų santykių laikotarpis tarp dviejų organizacijų, valstybių ir pan. Pirmasis žinomas posakio paminėjimas yra XVI a. anglų leksikografo R. Huloeto (*Richard Huloet*, ?–?) žodyne *Abecedarium Anglico-Latinum pro tyrunculis* (1552). Pati posakio kilmė vienur mėginama sieti su ritualiniu vestuviniu midaus gėrimu visą mėnesį, su vestuvine mėnulio pilnatimi, kuri netrukus imanti dilti, kaip ir pati meilė; kitur teigiama, jog pavadinimas atsiradęs tiesiog todėl, kad pirmasis mėnuo po vestuvių esąs saldžiausias.

Meilė yra akla mylintysis nemato mylimojo trūkumų arba jų nesureikšmina, todėl negali objektyviai jo vertinti. Posakio autorius – sen. gr. filosofas Platonas (*Πλάτων*, *Plato*, ~423–347 pr. m. e.), apibūdinęs tai darbe „Įstatymai“.



Platonas

Meilė iš pirmo žvilgsnio (angl. *Love at first sight*) emocinė būseną, kai asmuo jaučia romantizuotą seksualinį potraukį pirmą kartą matomam kitos lyties asmeniui. Posakis imtas

iš anglų poeto ir dramaturgo K. Marlou (*Christopher Marlowe*, 1564–1593) poemos ir pjesės „Hero ir Leandras“.

K. Marlou

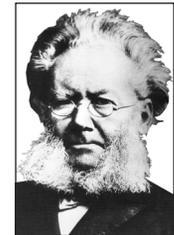


Meilė viską nugalė (lot. *Omnia vincit amor* ‘viską nugalė meilė’). Posakio autorius – romėnų poetas Vergilijus (*Publius Vergilius Maro*, 70–19 pr. m. e.) (Ecloga, X, 69).



Vergilijus

Meilės trikampis situacija, kai dėl meilės ar partnerystės konkuruoja du asmenys. Posakio autorius – norvegų dramaturgas H. Ibsenas (*Henrik Johan Ibsen*, 1828–1906). Pjesėje „Heda Gabler“ (1890) tokį trikampį sudaro Heda, jos vyras ir jų šeimos draugas. H. Ibseno dramoje meilės trikampis neturi neigiamos potekstės – tai sutuoktinių poros bendravimas su šeimos draugu. Negatyvią dabartinę reikšmę posakis įgavęs vėliau, nes pats meilės konkurencijos reiškinys yra senas kaip žmonija.



H. Ibsenas

Mėlynas kraujas (isp. *La sangre azul*, pranc. *Le sang bleu*, angl. *Blue blood*) sakoma apie bajorišką, aristokratišką kilmę. Pavadinimas atsirado Viduramžių Kastilijoje (Ispanija), kurios kilmingieji labai didžiavosi savo rasės grynumu, nes niekada nesituokdavę su tamsesnės ar juodos odos žmonėmis (žydais, maurais ir pan.). Kadangi pro baltą

kastiliečių odą prasišviesdavo melsvos venos, imta sakyti, kad jie esą mėlyno kraujo.

Mesti kozirį pateikti netikėtą argumentą, nežinotą svarbų faktą, siekiant savo naudai pakreipti įvykių eigą ar laimėti ginčą. Kartų žaidime koziriu vadinama korta, vyresnė už bet kurią kitos rūšies kortą.

Mesti pirštinę iškviesti į dvikovą, ginčą, disputą ir pan. Posakis atėjęs iš Viduramžių riterių papročio, galiojusio ir vėliau: numesta priešininkui prie kojų pirštinė buvo iššūkis į dvikovą. Jei priešininkas pirštinę pakeldavęs, tai būdavęs atsakymas, jog iššūkis priimtas. Dvikovų tradicija su jai būdingais ritualais ir taisyklėmis kai kuriose šalyse išsilaikė iki pat XX a. Dar plg. *Pakelti pirštinę*.

Meškos paslauga (rus. *Медвежья услуга*) geras ketinimais grįstas poelgis, sukėlęs blogas pasekmes adresatui. Posakis atsirado iš rusų rašytojo I. Krylovo (*Иван Крылов*, 1768–1844) pasakėčios „Atsiskyrėlis ir meška“; joje pasakojama apie prijaukintą mešką, kuri nesėkmingai vaikė miegančiam šeimininkui nuo veido įkyrią musę; galop, palaukusi, kol musė nutūpė miegančiajam ant kaktos, meška tėškė į ją sunkų akmenį.



I. Krylovo portretas (fragm.).
Dail. I. Eginkas (*Иван Эгинк*, 1787–1867).

Mėtyti akmenis į daržą užuominomis ar netiesioginiais argumentais stengtis ką sukompromituoti, pakenkti reputacijai ar pareikšti priekaištą. Posakis kilęs iš daugeliui tautų pažįstamo įpročio slapta primėtyti akmenų į savo priešo daržą ir šitaip padaryti jo žemę nederlingą.

Miegančioji gražuolė (pranc. *La belle à bois dormant* ‘grazuolė miegančiame miške’, angl. *Sleeping Beauty in the Wood* ‘miegančioji gražuolė miške’, rus. *Спящая красавица* ‘miegančioji gražuolė’) ironiškai apie išsiblaškiusią, lėtą, užsigalvojusią merginą ar moterį. Posakiu imtas prancūzų rašytojo Š. Pero (*Charles Perrault*, 1628–1703) pasakos pavadinimas, išverstas iš rusų kalbos.



Š. Pero portretas (fragm.). Dail. F. Lalemandas (*Philippe Lallemand*, 1636–1716).

Miegoti ant laurų pasiekus šlovę, tenkintis tuo, nebesiekti daugiau. Dar žr. *Laureatas*.

Miestui ir pasauliui (lot. *Urbi et orbi*) **1.** popiežiaus šventinis sveikinimas ir laiminimas iš Šv. Petro Bazilikos Romoje; **2.** menininko kūrinio paskirtis. Šiuo posakiu senovės Romoje būdavo oficialiai kreipiamasi į miestelėnus, duodant suprasti, kad tai, kas sakoma ar daroma, skirta ne vien Romos miestui, bet visam žinomam pasauliui. Tokią posakio interpretaciją, pavyzdžiui, yra išdėstęs romėnų biografas Nepotas (*Cornelius Nepos*, ~100–24 pr. m. e.). aprašydamas Cezario ir Antonijaus troškimą tapti valdovu *non solum urbis Romanae, sed etiam orbis terrarum* ‘ne tik Romos miesto, bet viso pasaulio’ (Atticus, 20, 5).

Mirtina nuodėmė nedovanotinas, neatitaisomas poelgis. Nuodėmių skirstymas į mirtinas ir nemirtinas yra Naujajame Testamente, I Jono laiške: „Jei kas mato nusidedant savo brolių, tačiau ne iki mirčiai, teprašo, ir Dievas duos jam gyvybę, būtent tiems, kurie nusideda ne iki mirčiai. Mat yra nuodėmė iki mirčiai, ir aš kalbu ne apie ją, kad būtų prašoma“ (1

Jn 5, 16–17). Krikščionybėje išvardytos septynios mirtinos nuodėmės, pražudančios sielą: godumas, puikybė, apsirijimas, pavydas, kerštas, gašlumas, tingumas. Pirmą kartą jos buvo išvardytos popiežiaus Grigaliaus I (*Gregorius I (Magnus)*), 540–604, popiežius 590–604).

Mirusios sielos (rus. *Мёртвые души*) sakoma apie žmones, kurių realiai nėra, tačiau kurie įtraukti į kokius nors aktyvius sąrašus. Terminas paimtas iš ukrainiečių kilmės rusų rašytojo N. Gogolio (*Николай Гоголь*, 1809–1852) to paties pavadinimo romano, kurio veikėjas Čičikovas supirkinėjęs iš dvarininkų mirusių baudžiauninkų pavardes, kad galėtų nežinantiesiems girtis, kiek daug jis turįs valstiečių.

N. Gogolio portretas (fragm.).
Dail. F. Moleris (*Федор Моллер*, 1812–1875).



Molotovo kokteilis (angl. *Molotov cocktail*) butelis su padegamuoju skysčiu (dar vad. žibaline bomba), mėtomas į priešų karinę techniką ar patalpas. Šį ginklą išrado suomiiai 1939–1940 m. karo su TSRS metu ir pavadino V. Molotovo (*Вячеслав Молотов*, 1890–1986), tuometinio TSRS vyriausiojo narkomo (premjero) ir užsienio reikalų komisaro (ministro), pavarde.



V. Molotovas

Muilo opera (angl. *Soap opera*) melodraminis neaukšto meninio lygio serialas su buitiniu siužetu. Terminas atsirado JAV 1937 m., kai per radiją ir TV pradėtas transliuoti serialas *Guiding Light*, skirtas namų šeimininkėms. Serialą pertraukdavusi gausi ploviklių ir muilų reklama, iš kurios ir buvo finansuojama jo transliacija.

Naujieji rusai (angl. *The New Russians*, rus. *Новые русские*) XX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais greitai praturtėję ir tuo besididžiuoją rusai. Terminas galėjo atsirasti iš perfrazuoto pranc. *nouveau riche*, angl. *new rich* ‘naujasis turtuolis, praturtėjėlis’; taip pat plg. Salustijaus (*Gaius Sallustius Crispus*, 86–34 pr. m. e.) terminą *homo novus* (*Bellum Catilinae*, 23), kuris sen. Romoje reiškė nekilmingą asmenį, savo intelektu ar kaip kitaip prasimušusį į aukštuomenę (naujasis rusas intelektu ppr. nepasižymi). Posakio autorius – amerikiečių žurnalistas H. Smitas (*Hedrick Smith*, g. 1933), išleidęs tokiu pavadinimu apybraižą (1990).

Ne ta koja išlipti [iš lovos] nuo pat ryto būti suirzusiam, blogos nuotaikos. Posakis susijęs su „dešinės-kairės“ priešprieša. Dar plg. *Dešinioji ranka*.

Neaiškūs Viešpaties keliai sakoma pateisinant bejėgiškumą numatyti ateitį ir likimo netikėtumus. Perfrazuota iš Naujojo Testamento, iš Pauliaus laiško romiečiams, plg.: „O Dievo turtų, išminties ir pažinimo gelme! Kokie neištiriami jo sprendimai ir nesusekami jo keliai!“ (Rom 11, 33).

Nekask duobės kitam, nes pats įkrisi sakoma perspėjant apie blogus ketinimus ar rezgamas intrigas. Posakis perfrazuotas iš Senojo Testamento, kur ši mintis priskiriama karaliui Saliamonui (~970–928 pr. m. e.); bene tiksliausiai ji suformuluota Siracido knygoje: „Kas kitam duobę kasa, pats į ją įpuls, kas spendžia spąstus, pats bus jais pagautas“ (Sir 27, 26; dar plg. Pat 26, 27, Koh 10, 8). Panaši patarlės formuluotė yra ir sen. gr. rašytojo Ezopo (*Αἰσωπος*, *Aesopus*, VI a. pr. m. e.) pasakėčios „Ožka ir asilas“ morale: „Kas kitam duobę kasa, pats įkrinta“.

Nepalikti akmenis ant akmenis 1. apie visišką ko nors sunaikinimą; **2.** apie kategorišką, smulkmenišką kritiką. Posakio

autorius – Kristus, pasakęs tai savo mokiniams apie būsimą Jeruzalės šventyklos sugriovimą: „Iš tiesų sakau jums: čia neliks akmens ant akmens“ (Mt 24, 2).

Nerašytas įstatymas (lot. *Lex non scripta*, angl. *Unwritten Law*, rus. *Неписанный закон*) visuotinai priimta ir savaime suprantama elgesio taisyklė ar paprotys, nors ir nefiksotas raštu. Posakio autoriumi laikomas sen. gr. vienas iš Atėnų valdytojų (archontų) Solonas (*Σόλων*, ~640–559 pr. m. e.).

Nervų karas apie užsitęsusią konfliktą, kai abi pusės nesiima aktyvių veiksmų, provokuodamos viena kitą. Posakio autorius – vokiečių feldmaršalas P. fon Hindenburgas (*Paul Ludwig Hans Anton von Beneckendorff und von Hindenburg*, 1847–1934), I pasaulinio karo pradžioje (1914 m. lapkritį) laikraščiu *Neue Freie Presse* pasakęs: „Karas su Rusija dabar yra tik nervų reikalas. Jei Vokietija ir Austrija-Vengrija turės stiprius nervus ir išlaikys – o jos išlaikys, – tai mes nugalėsime“.



P. fon Hindenburgas

Nesantaikos obuolys (lot. *Malum discordiae*, angl. *Apple of Discord*, vok. *Zankapfel*) nesutarimų objektas ar nesantaikos priežastis. Gr. mitas pasakoja apie Tesalijos valdovo Pelėjo ir jūrų nimfos Tetidės vestuves, į kurias buvo pakviesti visi dievai, išskyrus Eridę, nesantaikos deivę. Toji atėjusi nekviesta ir metusi ant vaišių stalo aukso obuolį su užrašu „gražiausiajai“ (sen. gr. *καλλίστη*). Dėl obuolio labiausiai susiginčijo Hera, Atėnė ir Afroditė ir paprašiusios Dzeusą būti teisėju, bet šis atsisakęs ir pasiūlęs kreiptis į Parį, Trojos karalaitį. Hermis nuvedęs deives ant Idos kalno, kur tuo metu gyveno piemenų

užaugintas Paris (jis čia atgabentas dar kūdikystėje, nes buvo išpranašauta, kad užtrauksias Trojai pražūti). Hera žadėjo padaryti Parį Europos ir Azijos valdovu, Atėnė – išminčiumi ir kovos meistru, tačiau Paris obuolį skyręs Afroditei, nes toji pažadėjusi jam gražiausios pasaulyje moters meilę. Vėliau Paris iš tikrųjų pagrobes Spartos karaliaus Menelajo gražuolę žmoną Eleną ir tokiu būdu išprovokavęs Trojos karą.

Posakio autoriumi laikomas romėnų istorikas Justinas (*Marcus Iunianus Iustinus*, II ar III a.).

Nešvarus karas (pranc. *La Sale guerre*, angl. *Dirty War*) ne- garbingas, prastai motyvuotas, iš savanaudiškų paskatų pradėtas karas. Posakis atsirado Argentinos valdžios represijų metu (1976–1983), kai kariškių čunta ėmė susidoroti su opozicija ir net niekuo dėtais šalies piliečiais. Vėliau terminas pradėtas taikyti kitiems tiek vidaus, tiek puolamiesiems karams.

Neviernas Tamošius (Netikintis Tomas)

(lenk. *Niewierny Tomasz*, rus. *Фома неверный*, angl. *Doubting Thomas*) skeptiškas, nepatiklus, kitų informaciją nuolat tikrinantis žmogus. Posakis kilęs, interpretuojant apaštalo Tomo elgesį Kristui prisikėlus, aprašytą Jono evangelijoje. Kitiems apaštalams pasakius, jog jie matę Kristų, Tomas jiems atsakęs: „Jeigu aš nepamatysiu jo rankose vinių dūrio ir neįleisiu piršto į vinių vietą, ir jeigu ranka nepaliesiu jo šono – netikėsiu“ (Jn 20, 24–25). Į lietuvių kalbą posakis išverstas iš lenkiškų religinių tekstų.



Netikintis Tomas (fragm.). Dail. Karavadžis (*Michelangelo Merisi da Caravaggio*, 1571–1610).

Nevyk Dievo į medį [nes paskui ir su pyragais neišprašysi]!

Sakoma tam, kuris nepagrįstai skundžiasi savo padėtimi

ar gyvenimu. Posakis atsirado iš tikėjimo, jog žmogaus likimą tvarkąs Dievas, ir kol jis esąs šalia, tol žmogui sekasi. Nevertinantis to, ką Dievas jam davęs, galįs įžeisti Dievą, ir šis nustosiąs žmogų globojės. Esą tik tada prasidėsiančios tikros bėdos, palyginti su dabartinėmis.

Nežino, ką daro (visas posakis yra „Atleisk jam (jiems), Viešpatie, nes jis (jie) nežino, ką daro!“) apie netinkamai besielgiantį ar besielgiančius. Posakio autorius – Kristus. Jau kabėdamas ant kryžiaus ir matydamas, kaip sargybiniai meta kauliukus ir dalijasi jo drabužius, „Jėzus meldėsi: ‘Tėve, atleisk jiems, nes jie nežino, ką darą’“ (Luk 23, 34), turėdamas galvoje ir patį nukryžiuojimą.

Nežinoma žemė (lot. *Terra incognita*) apie nežinomą sritį, sferą. Posakis iš senosios kartografijos – taip žemėlapiuose būdavo vadinama dar netyrinėta pasaulio ar kokio žemyno dalis. Netyrinėtos jūros atitinkamai buvo įvardijamos kaip *Mare incognitum*.

Nežinomasis kareivis (pranc. *Le soldat inconnu*, angl. *Unknown Soldier /Unknown Warrior*, rus. *Неизвестный солдат*). Pavadinimas atsirado, kai 1920 m. lapkričio mėn., minint antrąsias I pasaulinio karo pabaigos metines, Prancūzijoje po Paryžiaus Triumfo arka ir Anglijoje Vestminsterio abatijoje buvo iškilmingai palaidotas Nežinomasis kareivis, kritęs minėtame kare (1921 m. sausį prancūzai kareivio palaikus iš koplyčios perkėlė į dabartinę kapavietę). Tąsyk Paryžiuje buvo iškilmingai uždegta ir amžinoji ugnis. Netrukus ši tradicija pagerbti nežinomus savo karius paplito ir po kitas Europos šalis.

Lietuvoje Nežinomasis kareivis, kritęs Ilūkštos apylinkėse (Latvija) per 1919–1920 m. kovas su bolševikais, iš Červonkos broliško kapo 1934 m. buvo perlaidotas Kaune

Karo muziejaus sodelyje priešais paminklą Žuvusiems už Lietuvos laisvę. Ant aukuro lotyniškai užrašyta *Redde quod debes* ‘gražink, ką privalai’. 1990 m., atkuriant sovietmečiu sunaikintą kapą, čia buvo perlaidoti Nežinomojo kareivio palaikai, paimti iš broliško kapo Giedraičiuose (1920 m. kovos su želiogovskininkais).

Nežinomojo kareivio kapas Karo muziejaus sodelyje Kaune. *A. Butkaus nuotr.*



Niekada nesakyk niekada! (angl. *Never say never!*) sakoma, kai kas nors ima kategoriškai tvirtinti niekada taip ar anaip nepasielgsiąs; gyvenimas visada pakoreguoja visus planus ir pranašystes. Posakis paplito, kai 1983 m. tokiu pavadinimu išėjo vienas iš Holivudo filmų apie Džeimsą Bondą.

Niekas nenorėjo mirti apie situaciją, kurioje niekas iš kolektyvo savanoriškai nesutiko aukoti savo interesų ir pan. Posakiu tapo Lietuvos kino studijos filmo (1965) pavadinimas. Filmo režisierius ir scenaristas – Vytautas Žalakevičius (1930–1996).



V. Žalakevičius

Nugalėtojai neteisiami (rus. *Победителей не судят*) negalima smerkti veiksmų, kuriais asmuo ar šalis pasiekė svarbią pergalę. Spėjama posakio autorė yra Rusijos carienė Jekaterina II (*Екатерина Вторая*, vok. *Sophie Auguste Friederike von Anhalt-Zerbst-Dornburg*, 1729–1796, valdė 1762–1796). Taip ji esą pasakiusi, gindama rusų karvedį A. Su-



Jekaterina II

vorovą (Александр Суворов, 1729–1800), Rusijos-Turkijos karo (1768–1774) metu apkaltintą vyriausiojo vado P. Rumiancevo (Петр Румянцев-Задунайский, 1725–1796) įsakymo ignoravimu ir savavališku, nors ir sėkmingu, Turtukajaus tvirtovės šturmu 1773 m. Vėliau šią frazę Niurnbergo procese (1945–1946), kuriame buvo teisiami nacistinės Vokietijos vadovai, išrėkęs TSRS atstovas prokuroras R. Rudenko (Роман Руденко, 1907–1981), atremdamas teisiamojo J. Ribentropo (Ullrich Friedrich Willy Joachim von Ribbentrop, 1893–1946) užuominą, jog reikia įsigilinti ir į TSRS vaidmenį, inicijuojant II pasaulinį karą (1939 09 01), nes TSRS 1939 08 23 – 1941 06 22 buvo Vokietijos sąjungininkė, o Lenkijos dalybos buvo numatytos Vokietijos-TSRS sutartimi. Minėtajame procese ši posakį savo paskutiniame žodyje perfrazavęs nuteistasis H. Geringas (Hermann Göring, 1893–1946), pradėjęs jį taip: „Nugalėtojas visada yra teisėjas, o nugalėtasis – teisiamasis“. Posakio mintis yra ir teiginyje, jog istoriją rašo nugalėtojai.

Nukabinti (Nuleisti) nosį nusiminti, pulti į melancholiją ar neviltį. Depresijos ar liūdesio apimto žmogaus poza yra nuleista galva, gūžimasis. Dar plg. **Riesti nosį**.

Nulinis variantas (vok. angl. *Null variant*) apie grįžimą į pirmines derybų sąlygas, apie vienodas sąlygas visoms suinteresuotoms pusėms. Posakio autorius – Vakarų Vokietijos federalinis kancleris H. Šmitas (Helmut Heinrich Waldemar Schmidt, g. 1918, kancleris 1974–1982), kuris NATO ir TSRS derybose pasiūlęs Tarybų Sąjungai atsisakyti dislokuoti Rytų Europoje tarpkontinentines balisti-



H. Šmitas

nes raketas SS-20 mainais į amerikiečių atsisakymą dislokuoti Vakarų Europoje sparnuotąsias raketas *Pershing II*.

Nuo [savo] likimo nepabėgsi sakoma pateisinant užgriuvusius individualius sunkumus ar gyvenimo eigą. Posakis grįstas tikėjimu, jog žmogaus likimas nuo pat gimimo yra nulemtas. Senosiose religijose tai darydavusios likimo deivės: baltų Laima (latvių dar ir Mara), graikų trys Dzeuso dukros moiros – Klotė (‘verpėja), Lachesė (‘lėmėja’) ir Atropa (‘neišvengiamoji’), romėnų Fortūna ir kt. Antikiniuose mituose herojaus mėginimai keisti išpranašautą likimą visada baigiasi arba nesėkme, arba dievų bausme. Lietuvių ir latvių pasakose bei sakmėse taip pat yra likimo neišvengiamybės motyvas. Krikščioniškojoje tradicijoje likimą lemiaš Dievas; savo likimo nekeičia ir Kristus, nors jį puikiai žino.

Nuo ko susirgai, tuo ir gydykis (lot. *Similia similibus curantur*) medžiaga, nuo kurios didelių dozių susergama, mažomis dozėmis galima išgydyti. Vienas iš pagrindinių homeopatijos principų.

Nuoga tiesa (lot. *Nuda veritas*) sakoma apie objektyvų ko nors vertinimą, nepagražintą, nenutylėtą tiesą. Žodžiai iš romėnų poeto Horacijaus (*Quintus Horatius Flaccus*, 65–8 pr. m. e.) „Odžių“ (I, XXIV, 7). Antikos skulptoriai tiesą vaizdavę alegoriškai, nuogos moters pavidalu – tokią, kokia ji esanti, t. y. be papuošalų, be dangalų ir pan.

Nuplauti gėdą pašalinti kompromitacijos pasekmes ir vėl atgauti kitų pagarbą. Manoma, kad posakis kilo iš sen. Romos cenzorių teisės ženklinti tam tikru ženkle (lot. *Nota censoria*) negarbingai pasielgusius piliečius. Iš pradžių ženklą dėdavo ant kūno ar drabužių, vėliau – specialiuose cenzorių sąrašuose.

Nusiplauti rankas atsisakyti priimti sprendimą, vengiant atsakomybės; likti niekuo dėtam. Naujajame Testamente Romos vietininkas Pilotas, pas kurį žydai atvedė teisti suimtajį Kristų, nematydamas jo nusikaltimo sudėties ir „pamatęs, kad nieko nelaimi, o sąmyšis vis didėja, paėmė vandens, nusimazgojo rankas minios akivaizdoje ir tarė: ‘Aš nekaltas dėl šio teisiojo kraujo. Jūs žinokitės!’“ (Mt 27, 24).

Nutraukti gyvybę sukelti mirtį, nužudyti. Dėl veiksmazodžio reikšmės žr. *Gyvybės siūlas*.

O laikai, o papročiai! (lot. *O tempora, o mores!*) sakoma stebintis ar piktinantis konkrečia visuomene, jos įstatymais ar gyvenimo būdu. Posakio autorius – romėnų politikas, filosofas ir oratorius Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.) (Oratio in L. Catilinam I, 2; In Verrem IV, 55; Pro Rege Deiotaro, XI, 31).

O šventas naivume! (lot. *O sancta simplicitas!*) sakoma apie naivų, patiklų žmogų. Taip sušukęs čekų teologas ir kultūros veikėjas J. Husas (*Jan Hus*, 1369–1415), pamatęs senutę, metančią malkų į laužą, ant kurio jis buvo deginamas už reformacines „erezijas“.



J. Husas

Odekolonas (pranc. *Eau de Cologne*, vok. *Kölnisch Wasser* ‘Kelno vanduo’) vandens, etilo spirito ir kvapiųjų medžiagų mišinys, vartojamas parfumerijoje. 1709 m. odekoloną išrado Kelno gyventojas J. M. Farina (*Johann / Giovanni Maria Farina*, 1685–1766). Odekoloną iš pradžių vartojo kaip vaistą (lašus), tačiau vėliau



J. M. Farina

jis išpopuliarėjo kaip kvėpalai. Odekolonu kvėpintis labai mėgęs Napoleonas Bonapartas.

Olimpinė ramybė santūrumas panikos ar suirutės metu. Pasak gr. mitų, Olimpo kalne esantys nemirtingieji dievai visada laikydavosi santūriai, būdavo abejingi žmonių jausmams ir kančioms.

Pakelti pirštinę priimti iššūkį į dvikovą, ginčą, disputą ir pan. Žr. *Mesti pirštinę*.

Paklydusi avelė 1. krikščionių bažnyčios mokymo nesilaikantis žmogus, nusidėjėlis ar atsiskyrėlis nuo tikinčiųjų bendruomenės, kurį esą derėtų vėl atvesti į tikėjimą; **2.** visuomenės normų nesilaikantis žmogus, atskalūnas. Senovės žydų – gyvulių augintojų – kultūroje avies metafora gana dažna: visuomenė čia neretai suvokiama kaip Dievo banda, kurią jis pats ar per kunigus ganąs, plg.: „Jūs esate mano kaimenė, mano žmogiškos ganyklos avys, ir aš esu jūsų Dievas“ (Ez 34, 31); iš Senojo Testamento per Kristaus palyginimus ir alegorijas avies metafora patekusi ir į krikščioniškąją kultūrą, drauge su ja atėjo ir sąvokos (*iš*) *ganytojas*, *pastorius* ‘piemuo’. Pats paklydusios avies motyvas irgi yra Senajame Testamente: „Klajoju lyg paklydusi avis“ (Ps 119, 176). Kristus paklydusios avies palyginimą taiko tikinčiųjų bendruomenei: „Kaip jums atrodo: jeigu kas turėtų šimtą avių ir viena nuklystų, argi jis nepaliktu devyniasdešimt devynių kalnuose ir neitų ieškoti nuklydusios? /.../ Taip ir jūsų dangiškasis Tėvas nenori, kad pražūtų bent vienas iš šitų mažutėlių“ (Mt 18, 12, 14); tikinčiųjų lyginimą su avimis tęsia ir Kristaus mokiniai: „Jūs buvote tarsi paklydusios avys, o dabar sugrįžote pas savo sielų ganytoją ir sargą“ (1 Pt 2, 25).

Palikti už borto atsisakyti partnerių ar juos pašalinti ir tęsti ką nors (veiklą, varžybas ir pan.) be jų. Posakis kilęs iš laivininkystės praktikos, kai iškritusiojo iš laivo ar valtės neįstengdavo išgelbėti, o išmestojo negelbėdavo.

Pandoros skrynčia (lot. *Dolium Pandorae*) nelaimių šaltinis.

Gr. mite, aprašytame sen. gr. poeto Hesiodo (*Ἡσίοδος, Hesiodus*, VIII–VII a. pr. m. e.) poemoje „Darbai ir dienos“, Pandora (gr. *Πανδώρα*) buvo Dzeuso įsakymu Hefaisto sukurta pirmoji moteris, į kurią dievai sudėję visas moteriai būdingas ypatybes: grožį, aistrą, klastą ir kt., taip pat išmokę verpti ir austi. Pandora reiškia „visa dovanojanti“ (liaudies etimologijoje – „visų dovana“). Ja Dzeusas ketino atkeršyti Prometėjui už jo dovanotą žmonėms ugnį ir padaryti žmones nelaimingus. Pandora buvo nusiųsta į žemę ir padovanota Prometėjo broliui Epimėnėjui drauge su indu (statine?), uždraustu atidengti. Smalsumo pagauta Pandora indą atidengusi, o iš jo pasklidusios po žmones ten laikytos ydos, ligos, vargai ir kitos blogybės; Pandorai paskubomis užvožus dangtį, ant dugno likusi tik viltis (*Hesiodas*, 60-99).

Paniška baimė didžiulė nevaldoma baimė.

Pavadinta sen. gr. miškų ir ganyklų ožia-kojo dievo Pano, piemenų ir medžiotojų globėjo, vardu. Panas priekabaudavęs prie nimfų, siekdamas jų artumo; tos, išsigandusios ir jo išvaizdos, ir ketinimų, stengdavusios pabėgti ir pasislėpti.

Panas moko Dafnį groti savo fleita. Pompėja (I a. pr. m. e.).



Pasakyta – padaryta (lot. *Dictum factum*) apie įgyvendintą pažadą. Posakio autorius – romėnų dramaturgas Terencijus (*Publius Terentius Afer*, ~195–~159 pr. m. e.), pavartojęs jį komedijose „Andrija“ (*Andria*, II, 381) ir „Pats save baudžias“ (*Heauton Timorumenos*, IV, 760).

Pasaulio bamba (angl. *Navel of the World*) **1.** pasaulio centras; **2.** egocentriškas, labai save sureikšminantis žmogus ar visuomenė. Sen. Graikijoje pasaulio centru laikytas konuso formos akmuo Delfų miesto Apolono šventykloje. Graikiškas to akmens pavadinimas buvo *omphalos* ‘bamba’. Pasak legendos, Dzeusas pasiuntęs du erelius apskristi pasaulį; ten, kur ereliai susitikę, buvęs pasaulio centras. Tokiais akmenimis-bambomis Viduržemio jūros kraštuose pažymėtų pasaulio centrų buvo keletas, tačiau žymiausias jų buvo Delfuose.

Pasiraitoti rankoves kibti į darbą, šokti dirbti. Senovėje drabužius siūdavę su ilgomis plėtėjančiomis rankovėmis; buvo mada siūti rankoves iki kelių ar net iki žemės, tad norint ką nors dirbti, rankoves tada reikėdavo pasiraitoti.

Paskutinė vakarienė **1.** katalikų bažnyčioje – švenčiausias sakramentas; **2.** vakaro valgis prieš kokį nors svarbų įvykį, kelionę ar išsiskyrimą. Pasak Naujojo Testamento, Kristus prieš suėmimą ir mirtį paskutinį kartą pavakariėnėjęs kartu su savo mokiniais.



Paskutinė vakarienė pagal Leonardo (*Leonardo da Vinci*, 1452–1519) freską. Bareljefas Punsko (Lenkija) bažnyčios šventoriuje.
A. Butkaus nuotr.

Paskutinis mohikanas (angl. *The Last of the Mohicans*) kas nors paskutinis, likęs iš nykstančios žmonių grupės, kolektyvo ar bendruomenės. Tokiu pavadinimu 1826 m. išėjo amerikiečių rašytojo Dž. Kuperio (*James Fenimore Cooper*; 1789–1851) romanas, kurio pagrindinis herojus yra paskutinis mohikanų genties indėnas.



Dž Kuperio portretas (fragm.). Dail. Dž. Džarvis (*John Wesley Jarvis*, 1781?–1839).

Paskutinis žodis 1. nuteistojo asmens kalba po nuosprendžio paskelbimo ar prieš egzekuciją; **2.** galutinis kokio nors klausimo sprendimas; **3.** naujausias ko nors modelis.

Patrankų mėsa (pranc. *La chaire à canons*) kareiviai. Posakio autorius – prancūzų poetas F. de Šatobrijanas (*François-René de Chateaubriand*, 1768–1848), pavartojęs jį panflete „Apie Bonapartą ir Burbonus“ (*De Buonaparte et des Bourbons*, 1814), kuriame rašo, jog Napoleono valdžios akyse prancūzų gyvybė tapo bevertė ir kad šaukiamus į kariuomenę vyrus imta vadinti žaliava bei *patrankų mėsa*. Kiek anksčiau V. Šekspyras (*William Shakespeare*, 1564–1616) tragedijoje „Henrikas IV“ vieno veikėjo lūpomis kareivius pavadinęs *parako maistu*.



F. de Šatobrijanas

Pats velnias koją nusilauš apie didelę netvarką ar sunkiai pereinamas kelio kliūtis. Mituose ir sakinėse velnio gyvenamoji aplinka yra pelkės, brūzgynai, sąvartos ir kita žemdirbystei netinkama žemė. Posakis reiškia, kad kalbama apie dar didesnę netvarką, negu velniškoji.

Paukščių kalba (rus. *Птичий язык*) **1.** nesuprantama kalba; **2.** profesinis žargonas. Posakio autorius – Maskvos universiteto astronomijos profesorius D. Perevoščikovas (*Дмитрий Перевоициков*, 1788–1880), šitaip apibūdinęs manieringą ir siaurai vartojamų terminų prigrūstą rusų filosofų 1820–1840 m. raštų kalbą.

Paukščių pienas 1. absoliučios gerovės rodiklis (lietuviai dar sako *gulbės pienas*; *gegutės pienas*); **2.** toks konditerinis skanėstas (ppr. saldainis). Posakis siekia antikinius laikus ir randamas Aristofano (*Ἀριστοφάνης*, *Aristophanes*, ~450–~380 pr. m. e.), Strabono (*Στράβων*, *Strabo*, ~63 pr. m. e.–24), Lukiano (*Λουκιανός*, *Lucianus*, 120–180) kūrinuose ir darbuose.

Paukščių takas balkšva juosta giedrame nakties danguje, nusidriekusi beveik per visą skliautą – mūsų galaktikos žvaigždžių ir ūkų švytėjimas. Pavadinimas žinomas tik baltams, finougrams, ir tiurkų kalboms, plg. la. *Putnu ceļš*, est. *Linnutee*, suom. *Linnunrata*. Tikėta, kad pagal jį paukščiai orientuojasi, migruodami į šiltuosius kraštus ir atgal (ornitologiniai tyrimai tai patvirtino).

Tuo tarpu Antikoje tai vadinta *Pieno taku* (gr. *Γαλαξίας*, lot. *Via Lactea*); iš čia per lotynų kalbą pavadinimas pateko į kitas Europos kalbas (plg. angl. *Milky Way*, rus. *Млечный путь*), o graikiškuoju pavadinimu pradėtos vadinti galaktikos.

Pieno tako atsiradimą gr. mitas aiškina taip: gimus Herakliui, jo tėvas Dzeusas, norėdamas, kad sūnus gautų dieviškų savybių (Heraklio motina buvo mirtinga moteris Alkmenė), slapta prinešęs kūdikį miegančiai Herai prie krūties. Pabudusi ir pamačiusi, jog žindo nepažįstamą kūdikį, Hera išplėšė jam iš burnos krūtį, o pieno čiurkšlė perskrodė dangų ir sustingo.

Pieno taku šią galaktiką vadina ne visos tautos. Švedams tai ‘žiemos takas / gatvė’ (*Vintergatan*), kinams ir jų kaimynams, įskaitant ir japonus, tai yra ‘sidabrinė upė’ ar ‘dangaus upė’.

Pažadėtoji žemė visų lūkesčių išsipildymo vieta, kurioje vyrauja visuotinė laimė, gerovė, taika. Senajame Testamente taip skamba Dievo pažadas Mozei išvesti žydus iš Egipto: „nužengiau išgelbėti iš egiptiečių rankų ir nuvesti iš to krašto į gerą ir erdvų kraštą, į kraštą, tekantį pienu ir medumi“ (Iš 3, 8); „Aš pažadu išvesti jus iš Egipto kančios į kraštą kanaaniečių, hetitų, amoriečių, perizitų, hivitų ir jebusitų, į kraštą, tekantį pienu ir medumi“ (Iš 3, 17). Posakis yra ir Naujajame Testamente Pauliaus laiške žydams, kuriame jis primena jų istorijos fragmentus: „Tikėdamas jis (Abraomas – A.B.) apsigyveno pažadėtoje žemėje, tarytum svetimoje, įsikūręs palapinėse su Izaoku ir Jokūbu, to paties pažado paveldėtojais“ (Žyd 11, 9).

Pažink save (gr. *γνωθι σεαυτόν*, lot. *Nosce te ipsum*) susivok, ko tu nori gyvenime, kad būtum laimingas, ir kokios yra tavo fizinės bei dvasinės galimybės siekti užsibrėžtų tikslų. Be to, pažinęs save, geriau suprasi kitus. Užrašas, buvęs Apolono šventykloje Delfuose (Graikija), kurio autoriais laikomi septyni didieji gr. išminčiai, o romėnų poetas Juvenalis (*Decimus Iunius Iuvenalis*, ~ 50/65 – ~ 127) „Satyrose“ teigė, jog „Žodžiai pažink pats save! iš dangaus ligi mūsų atėjo“ (XI, 27). Šį posakį labai mėgęs sen. gr. filosofas Sokratas (*Σωκράτης*, *Socrates*, ~470–399 pr. m. e.), todėl autorystė kartais priskiriama jam.

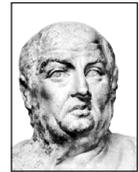
Penktoji kolona (isp. *Quinta columna*) slaptieji priešojungininkai ir pagalbininkai, kenkiantys iš vidaus. Taip pirmiausia buvo pavadinti generolo F. Franko (*Francisco*

Franco, 1892–1975) šalininkai Madride per jo apsaustį 1936 m. Ispanijos pilietinio karo (1936–1939) metu. Taip juos pavadinęs frankistinis brigados generolas E. Mola (*Emilio Mola Vidal*, 1887–1937), radijo kreipimės į madridiečius pasakęs, kad keturias jo armijos kolonas, mestas į Madrido šturmą, paremsianti dar ir penktoji kolona, esanti pačiame Madride.



E. Mola

Per kančias į žvaigždes (lot. *Per aspera ad astra*) sakoma, kai norima pabrėžti, jog dideli tikslai ar šlovė pasiekiami tik sunkiu darbu. Posakis pavartotas romėnų filosofo, dramaturgo ir politikos Senekos Jaunojo (*Lucius Annaeus Seneca*, 4 pr. m. e.–65) tragedijoje „Pamišęs Herkulis“. Visas posakis čia skambas taip: *Per aspera sic itur ad astra* ‘per kančias taip einama į žvaigždes’ (Hercules Furens, II, 437); šiuos žodžius pasako Herkulio žmona Megara Tėbų valdovui Likui, tikėdamasi, kad Herkulis bus paimtas į dangų, kaip Jupiterio sūnus.



Seneka Jaunasis

Tačiau pirmasis posakį *sic itur ad astra* pavartojęs romėnų poetas Vergilijus (*Publius Vergilius Maro*, 70–19 pr. m. e.) „Eneidoje“, kur tuos žodžius pasako Apolonas Enėjo sūnui Askanijui Jului, girdamas jį už narsą (Aeneid, IX, 641). Šį Vergilijaus posakį astronomai vėliau perfrazavo į *hinc itur ad astra* ‘čia einama į žvaigždes’ ir vartoja observatorijoms apibūdinti. Toks užrašas yra ir virš Vilniaus universiteto observatorijos durų.

Permainų vėjai (angl. *Wind of change*) iš esmės besikeičiančios sąlygos, aplinkybės, naujovių visuma. Posakio autorius – Didžiosios Britanijos politinis veikėjas H. Mak-

milanas (*Harold Macmillan*, 1894–1986, premjeras 1957–1963), vienoje iš savo kalbų 1960 m. pasakęs: „Permainų vėjas dvelkia virš žemyno“, turėdamas galvoje išsivaduojamąjį sąjūdį Afrikoje.

H. Makmilanas



Peržengti Rubikoną padaryti lemtingą sprendimą, po kurio nebeįgalima atitaisyti padėties. *Rubikonas* (‘raudonasis’) buvo upelis, skyręs Romą nuo jos provincijos Galijos. Galijos valdytojui Julijui Cezariui (*Gaius Iulius Caesar*, 100–44 pr. m. e., valdė 49–44 pr. m. e.) senatas buvo uždraudęs savo legionus įvesti į Romos teritoriją. 49 pr. m. e. Cezaris su savo legionais peržengė Rubikoną ir pradėjo pilietinį karą. 45 m. per. m. e. Cezaris galutinai nugalėjo Pompėjų ir tapo Romos imperatoriumi. Legenda pasakoja, kad abejonių valandą Cezariui pasirodęs milžiniškas trimitininkas, kvietęs jį peržengti upelį. Cezaris palaikęs tai geru ženklų ir ryžėsis peržengti.

Pikta akis žvilgsnis, kuris gali pakenkti: nužiūrėti, užburti ir pan. Senovėje tikėta, kad pikta ar nemalonų žvilgsnį turį burtininkai bei raganos ir kad savo kerus jie gali skleisti žvilgsniu.

Pilietinė drąsa (rus. *Гражданское мужество*) ryžtas ir drąsa, atiekant savo pilietinę pareigą, nesibijant galimų represijų ar oponentų keršto. Tokiu pavadinimu rusų poetas dekabristas K. Rylejevas (*Кондратий Рылеев*, 1795–1826) parašęs ode (1823).



K. Rylejevas

Pilkasis kardinolas slapta asmuo, darantis įtaką vykdomąją valdžią turintiems pareigūnams; faktiškasis valdytojas. Po-

sakis kilo iš Prancūzijos valstybės veikėjo kardinolo Rišeljė (*Cardinal-Duc de Richelieu*, 1585–1642) padėjimo pravadėd. Rišeljė dešinioji ranka ir patarėjas buvo vienuolis kapucinas tėvas Žozefas (*Joseph*), nešiojęs pilką sutaną (iš čia ir pravadė), tuo tarpu kardinolo apranga yra ryškiai raudona. Vėliau pilkuoju kardinolu pradėtas vadinti ir pats Rišeljė. 1622 m. tapęs kardinolu, o nuo 1624 m. – pirmuoju Karališkosios tarybos ministru, jis iki gyvenimo pabaigos išliko faktiškasis Prancūzijos valdovas, valdant karaliui Liudvikui XIII (*Louis XIII*, 1601–1643, valdė 1610–1643).



Trigubas Rišeljė portretas. Dail. F. de Šampanas (*Philippe de Champaigne*, 1602–1674).

Pilti alyvos į ugnį (lot. *Oleum addere camino*) dar labiau komplikuoti ir taip sudėtingą situaciją ar aštrinti konfliktą. Posakio autorius – romėnų poetas Horacijus (*Quintus Horatius Flaccus*, 65–8 pr. m. e.), pavartojęs jį „Satyrose“ (II, III, 320).

Pinigai nesmirda (lot. *Pecunia non olet* ‘pinigai kvapo neturi’) sakoma, pateisinant nešvarių ar nusikalstamų darbų išgytus pinigus. Posakis iš istorijos apie Romos imperatorių Vespasianą (*Caesar Vespasianus Augustus*, 9–79, valdė 69–79), kurio sūnus Titas priekaištavęs tėvui, kam šis apmokestinęs viešuosius tualetus. Vespasianas prikišęs sūnui prie nosies kelias monetas ir paklausęs, ar jos turi kvapą. Sūnui atsakius neigiamai



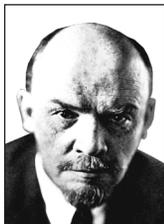
Vespasianas

mai, tėvas jam paaiškines, kad jos gautos iš naujojo mokesčio.

Šis epizodas aprašytas romėnų istoriko Svetonijaus (*Gaius Suetonius Tranquillus*, ~ 69 – ~ 130) veikale „Dvylikos Cezarių gyvenimas“ (*De vita XII Caesarum; Vita divi Vespasiani*, XXIII). Svetonijaus amžininkas Juvenalis (*Decimus Iunius Iuvenalis*, ~ 50/65 – ~ 127) pinigų „kvapo“ motyvą išpopuliarines vienoje iš savo „Satyrų“: „/.../ juk visuomet malonu užuosti pelno kvapelį“ (*Lucri bonus est odor ex re qualibet*) (XIV, 204–205).

Pirkti katę maiše rizikuoti išsigyti ką nors, prieš tai neapžiūrėjus, ištraukti į kokį renginį ar veiklą, neišsiaiškinus visų sąlygų ar aplinkybių. Posakis kilęs iš daugeliui tautų žinomo anekdoto apie sukčių, bandžiusį kaip paršą parduoti katę maiše.

Pirmiausia paimsim valdžią, o paskui pažiūrėsime sakoma, kai nežinoma ar nenumatoma, kas veikti, pasiekus užsibrėžtą tikslą. Perfrazuoti rusų bolševikų vado V. Lenino (*Владимир Ульянов-Ленин*, 1870–1924) žodžiai, pasakyti 1917 m. spalio perversmo išvakarėse: „Valdžios paėmimas yra sukilimo reikalas; jo politinis tikslas paaiškės po to“.



V. Leninas

Pirmoji šalies dama (angl. *The first lady*) šalies prezidento žmona. Spėjamas posakio autorius – JAV prezidentas Z. Teiloras (*Zachary Taylor*, 1784–1850, prez. 1849–1850). Mirus buvusio JAV prezidento Dž. Medisono (*James Madison*, 1751–1836, prez. 1809–1817) našlei Dolei Medison (*Dolley Payne Todd Madison*, 1768–1849), Z. Teiloras per jos laidotuves esą pasakęs: „Ji niekada nebus užmiršta, nes ji

iš tiesų buvo mūsų Pirmoji Dama (*First Lady*) ištisą pusę amžiaus“. JAV spaudoje šis titulas pirmą kartą pasirodė 1860 m. – pirmąja dama taryk buvo pavadinta H. Lein (*Harriet Rebecca Lane Johnston*, 1830–1903), nevedusio prezidento Dž. Bačeneno (*James Buchanan*, 1791–1868, prez. 1857–1861) gražuolė dukterėčia, padėjusi jam šeiminkauti Baltuosiuose Rūmuose. Posakis išpopuliarėjo, kai 1911 m. Niujorke buvo pastatyta Č. Nerdлиндžerio (*Charles Frederic Nirdlinger*, 1860?–1940) pjesė, pavadinta „Pirmoji šalies dama“ (*The First Lady in the Land*).



D. Medison

Pyro pergalė nereikšminga ir su didžiuliais nuostoliais pasiekta pergalė, tolygi pralaimėjimui. Pyras (*Πύρρος*, *Pyrrhos*, 319–272 pr. m. e.) buvo Epyro (vakarinė Graikijos pakrantė) karalius (306–302, 297–272 pr. m. e.), taip pat Makedonijos karalius (288–284, 273–272 pr. m. e.), karvedys, Aleksandro Makedoniečio giminaitis, vienas didžiausių to laiko Romos priešų. Kai kurie jo mūšiai su romėnais laimėti labai sunkiai. Po mūšio prie Auskulo (279) Pyras pasakęs: „Dar viena tokia pergalė mane visiškai sunaikins“.

Platoniška meilė (lot. *Amor platonicus*) tik dvasinė partnerio meilė, be erotikos ir sekso. Posakio autorius – italų filosofas neoplatonistas M. Fičinas (*Marsilio Ficino*, 1433–1499), išvertęs sen. gr. filosofo Platono (*Πλάτων*, *Plato*, ~423–347 pr. m. e.) raštus į lotynų kalbą. Platonas veikale „Puota, arba Apie meilę“ dialogo forma išdėsto savo pa-



M. Fičinas

žiūras apie idealią, t.y. dvasinę meilę, dvasinio grožio pažinimą, tačiau tarp vyro ir jaunuolio.

Pleištas pleištą varo (lot. *Cuneus cuneum trudit*) sakoma, kai kokios nors veiklos rezultatus ketinama panaikinti tais pačiais būdais, kuriais jie buvo pasiekti. Posakis paimtas iš buities – įstrigusį pleištą (pvz. skeliant pliauską) galima stumti toliau kitu pleištu.

Plius minus (lot. *Plus minus*) apytikriai, maždaug. Posakis iš romėnų rašytojo satyriko Petronijaus (*Gaius Petronius Arbiter*; ~27–66) kūrybos (Satiricon, LII).

Po mūsų (manęs) nors ir tvanas (pranc. *Au reste, après nous, le deluge*) egoistinė nuostata, jog reikia rūpintis tik savo gyvenimo gerove, negalvojant nei apie įvaizdį istorijoje, nei apie veiklos padarinius ateinančioms kartoms. Posakio autorė – Žana Antuanetė Puason (*Jeanne-Antoinette Poisson*), arba kitaip – markižė de Pompadur (*marquise de Pompadour*; 1721–1764), Prancūzijos karaliaus Liudviko XV (*Louis XV*, 1710–1774, valdė nuo 1715) favoritė nuo 1745 m. Šiuos žodžius ji pasakius, guosdama karalių po Prancūzijos kariuomenės pralaimėjimo prūsams Rosbacho mūšyje (1757).



Ž. A. Puason portretas (fragm.). Dail. Ž. M. Natyras (*Jean Marc Nattier*, 1685–1766).

Politinė prostitutė politikas, dažnai keičiantis savo pažiūras ir narystę partijose. Posakis, XX a. pradžioje buvęs būdingas Rusijos socialdemokratinei, vėliau bolševikinei publicistikai. Posakį vėliau išpopuliarino filmas „Leninas spalyje“ (1937), kuriame šią frazę pavartoja Leninas, apibūdinamas bendražygius S. Kamenevą su G. Zinovjevu dėl jų straipsnio menševikų laikraštyje *Новая жизнь*.

Politinis lavonas susikompromitavęs ar sukompromituotas politikas, nebeturintis perspektyvų tęsti politinės karjeros. Gali būti parafrazė iš *Gyvasis lavonas* (žr.).

Popierius viską pakenčia (lot. *Epistula non erubescit* ‘laiškas nerausta’) rašyti galima viską, tačiau ne visa, kas parašyta, gali būti tiesa. Perfrazuota romėnų politiko, filosofo ir oratoriaus Cicerono (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.) frazė iš „Laiškų draugams“ (*Epistularum ad familiares*, Liber V, 12).

Prarastoji karta (pranc. *Une generation perdue*, angl. *Lost Generation*) apolitiška, nepatriotiška, merkantiliška visuomenės dalis. Posakio autorė – amerikiečių rašytoja G. Stein (*Gertrude Stein*, 1874–1946), pavadinusi šitaip prastą automechaniką, buvusį karo dalyvį. Pasak rašytojos, prarastoji karta yra kare dalyvavęs jaunimas – iššvaistęs geriausius savo metus žudynėms ir smurtui, jis esą nebesugebąs grįžti į taikią visuomenę, prisitaikyti prie jos. Posakį ir jo pirminę reikšmę išpopuliarino kitas amerikiečių rašytojas E. Hemingvėjus (*Ernest Hemingway*, 1899–1961) romane „Fiesta (Saulė taipogi teka)“ (1926), cituodamas G. Stein posakį kaip romano epigrafą: *Visi jūs – prarastoji karta*.



G. Stein. K. V. Vechteno (*Carl Van Vechten*, 1880–1964) nuotr.

Prarastos iliuzijos (pranc. *Les illusions perdues*) neišsipildžiusios viltys; nusivylimas kuo nors. Posakiu tapęs O. de Balzako (*Honoré de Balzac*, 1799–1850) trilogijos (1837–1843) pavadinimas. Romane vaizduojamas provincialo vaikino, atvykusio į Paryžių ir svajojusio tapti garsiu poetu, likimas ir puoselėtų lūkesčių netektis.

Prasti (Blogi) popieriai apie nepalankią kieno situaciją, padėtį, blogus reikalus. Posakis galėjo atsirasti XIX a. Lietuvoje, kai carinė valdžia ėmėsi bajorystės revizijos ir tikrieji bei apsimitėliai bajorai stengėsi dokumentiškai ją įrodyti. Posakis turėjo pradinę dokumentų vertinimo reikšmę, jei bajorystės dokumentai būdavę nepakankami ar išaiškėdavusi jų klastotė.

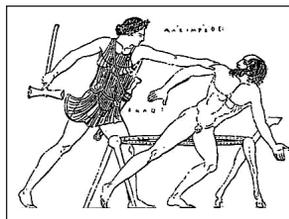
Priešas nesnaudžia ironiškas perspėjimas tiems, kas turi varžovų ar konkurentų, skatinimas būti veikliems. Perfaztuota iš apaštalo Petro pamokymų, plg.: „Būkite blaivūs, budėkite! Jūsų priešas velnias kaip riaumojantis liūtas slankioja aplinkui, tykodamas ką praryti“ (1 Pt 5, 8).

Pro medžius miško nemato (vok. *Den Wald vor lauter Baumen nicht sehen*) sakoma, kai per smulkmenas nematoma esmės. Posakio autorius – vokiečių poetas K. Vylandas (*Christoph Martin Wieland*, 1733–1813), pavartojęs jį poemoje „Mūzarionas, arba gracijų filosofija“ (*Musarion oder die Philosophie der Grazien*, 1768). Kitur nurodoma, kad Vylandas jį perfrazavęs iš vokiečių poeto F. Hagedorno (*Friedrich von Hagedorn*, 1708–1754) eilėraščio „Horacijus“.



K. Vylando portretas (fragm.). Dail. F. Jagemanas (*Ferdinand Jagemann*, 1780–1820).

Prokrusto lova dirbtinė norma, rėmai, į kuriuos per jėgą kas nors spraudžiama. Gr. mite Prokrustas buvęs milžinas



Tesėjas ir Prokrustas. Piešinys antikinėje amforoje (VI a. pr. m. e.).

plėšikas, prisiviliodavęs keliautojus ir guldydavęs juos į lovą tam, kad numarintų kančiose: tiems, kam lova būdavusi per trumpa, nukirsdavęs kojas, tuos, kam per ilga, – išstempdavęs. Prokrustą nužudęs Tesėjas, paguldęs plėšiką į jo paties lovą, kuri jam buvusi per trumpa.

Protėvių šauksmas (angl. *The Call of the Wild* ‘gamtos šauksmas’) pagrindiniai instinktai, pasąmonė. Posakis kilęs iš amerikiečių rašytojo Dž. Londono (*Jack London*, 1876–1916) apysakos lietuviško pavadinimo, nusižiūrėto iš rusiško vertimo *Зов природы*.



Dž. Londonas

Protų nutekėjimas (angl. *Brain drain* ‘smegenų nutekėjimas’, rus. *Утечка мозгов* ‘t. p.’) specialistų, mokslininkų emigracija. Posakis atsirado po II pasaulinio karo, kai daug inžinierių ir mokslininkų, ypač britų, ėmė keltis gyventi į karo nepalietas JAV, kur tiek darbo, tiek buities sąlygos bei atlyginimai buvo kur kas geresni nei karo nualintoje Europoje. Panašų laikotarpį dabar patiria posovietinės šalys (tarp jų ir Lietuva), iš kurių specialistai emigruoja į Vakarų Europą.

Prozit! (lot. *Prosit!* ‘tegl eina į gera’) linkėjimas užgeriant; atitinka lietuvių *į sveikatą!* Taip sakydavo užgerdami romėnai; atsakymas būdavęs *Reprosit!* ‘jums irgi’. Iš lotynų kalbos šis ritualinis vaisių žodis paplito kitose Europos kalbose.

Puoštis svetimomis plunksnomis (lot. *Gloriari alienis bonis* ‘girtis svetimomis gėrybėmis’) dangstytis svetima šlove ar nuopelnais, juos savintis ir jais didžiuotis. Posakis iš romėnų rašytojo Fedro (*Phaedrus*, 15 pr. m. e. –50) pasakėčios apie išdidžią kuosą ir povą, kurio plunksnomis toji puošusis, tačiau jos nepriėmė nei povai, nei vėliau kuosos. Pasakėčios siužeto autoriumi Fedras nurodo Ezopą.

Puota maro metu (rus. *Пир во время чумы*) nerūpestingas, linksmas gyvenimas visuotinės suirutės ar karo metu. Posakio autorius – rusų poetas A. Puškinas (*Александр Пушкин*, 1799–1837), taip pavadinęs dramatiškas scenas, parašytas 1832 m. pagal škotų poeto Dž. Vilsono (*John Wilson*, 1785–1854) poemą „Maro miestas“ (*The city of the plague and other poems*, 1816). Pati sąvoka galėjo atsirasti iš italų rašytojo Dž. Bokačo (*Giovanni Boccaccio*, ~1313–1375) knygos „Dekameronas“, kurios pradžioje pasakojama, kaip, siaučiant marui Florencijoje, „septynios damos ir trys jauni vyriškiai“ su savo tarnaitėmis ir tarnais nusprendžia pasitraukti į atokesnę vietą užmiestyje ir linksmi leisdami laiką pralaukti, kol epidemija nurims. Dar plg. **Baltazaro puota**.



Dž. Bokačas

Raganų medžioklė (angl. *Witch-hunt*, rus. *Охота на ведьм*)

1. pastangos išsiaiškinti praeityje nusikaltusius žmones; 2. kitaminčių (ppr. politinių) persekiojimas. Posakis atsirado Renesanso laikais, kai Europoje bažnyčia itin suaktyvino žyniuonių, žolininkų, aiškiaregių ar religinių kitaminčių (vad. eretikų) persekiojimą, apšaukusi juos raganomis, raganiais, šėtono sąjungininkais. Aktyviausias raganų procesų laikotarpis buvo 1400–1700 m. Kentėjo ir niekuo dėti, tačiau raganavimu apkaltinti ir fizinio tardymo neišvėrę žmonės, daugiausia moterys. „Įrodžius“ raganavimą, žmogus ppr. būdavo sudeginamas ant laužo, rečiau – kitaip nužudomas. Susidorojimo su ragana teisėtumas nurodomas jau Senajame Testamente, Mozės surašytame kodekse, plg.: „Nepaliksi gyvos kerėtojos“ (Iš 22, 18; dar plg. epizodą su Sauliumi 1 Sam 28, 3, 7–9), o raganų procesų ištakos siekia senovės Egipto ir Babilono

laikų teisyne. Politine reikšme ši posakį bene pirmasis pavartojo anglų rašytojas Dž. Orvelas (tikroji pavardė – E. Bleiras) (*George Orwell*; *Eric Arthur Blair*, 1903–1950) knygoje „Katalonijai pagerbti“ (*Homeage to Catalonia*, 1938), kurioje ispanų komunistų kovą su trockininkais jis pavadinęs *beprasmiška raganų medžiokle*. Dž. Orvelo metafora labai paplito 1950–1954 m., kai JAV prasidėjo komunistų demaskavimo ir persekiojimo procesai, inicijuoti senatoriaus Dž. Makarčio (*Joseph Raymond McCarthy*, 1908–1957). Procesuose įtariamieji buvo kaltinami anti-amerikietiška veikla, šnipinėjimu TSRS naudai (kas tam tikrais atvejais pasitvirtino).

Ranka ranką plauna (lot. *Manus manum lavat*) apie abipusę paramą ar pagalbą. Užrašyto posakio autorius – romėnų filosofas, dramaturgas ir politikas Seneka Jaunasis (*Lucius Annaeus Seneca*, ~4 pr. m. e.–65) (Apocolocyntosis, 9). Posakis gali būti ir bendro indoeuropietiškojo folkloro paveldas, Senekos paimtas iš gyvosios kalbos.

Rasti iešmininką (rus. *Найти стрелочника*) suversti kaltę dėl ko nors eiliniam darbuotojui, kai tikrieji kaltininkai yra vadovai. Posakis atsirado XX a. pradžioje Rusijos Dūmoje. Tiriant geležinkelio katastrofų priežastis tuometinėje Rusijoje, kaltę ppr. būdavo suverčiama iešmininkui, ne laiku ar ne taip perjungusiam bėgius. Todėl Dūmos opozicija *iešmininkais* praminusi smulkius pareigūnus, kuriems vyriausybė suversdavusi visą kaltę dėl esančios netvarkos. Dar plg. **Atpirkimo ožys**.

Realioji politika (vok. *Die Realpolitik*) politika, vykdoma be istorinio konteksto, atsižvelgiant tik į dabarties realijas ir interesus. Termino autorius – vokiečių žurnalistas ir politikas A. fon Rochau (*August Ludwig von Rochau*, 1810–1873), 1853 m. išleidęs knygą pavadinimu „Realiosios poli-

tikos principai ir jų taikymas Vokietijos politinėmis sąlygomis“ (vok. *Grundregeln von Realpolitik, angewendet an den politischen Zuständen von Deutschland*). Terminą išpopuliarino vokiečių filosofas F. Nyčė (*Friedrich Wilhelm Nietzsche*, 1844–1900), dažnai jį vartojęs, apibūdinamas kanclerio



A. fon Rochau

O. fon Bismarko (*Otto Eduard Leopold von Bismarck*, 1815–1895, kancleris 1862–1890) politinę veiklą. Šiais laikais terminas padažnėjo irgi Vokietijos vadovų kalbose, pradedant kancleriu H. Koliu (*Helmut Josef Michael Kohl*, g. 1930, kancleris 1982–1998) ir baigiant A. Merkel (*Angela Dorothea Merkel*, g. 1954, kanclerė 2005–). H. Kolis jį vartojo kalbėdamas apie Vokietijos suvienijimą, kiti kancleriai – apie išskirtinai gerus Vokietijos santykius su Rusija B. Jelcino (*Борис Ельцин*, 1931–2007, prez. 1991–1999) ir V. Putino (*Владимир Путин*, g. 1952, prez. 2000–2008) valdymo laikotarpiu.

Reikia valgyti, kad gyventum, o ne gyventi, kad valgytum (lot. *Esse oportet ut vivas, non vivere ut edas*). Posakis iš romėnų retorikos mokytojo Kvintiliano (*Marcus Fabius Quintilianus*, ~35–100) darbo „Iškalbos mokymas“ (*Institutio Oratoria*, 95).

Retas paukštis (lot. *Rara avis*) retos, išskirtinės išvaizdos ar elgesio žmogus. Posakio autorius – romėnų poetas Juvenalis (*Decimus Iunius Iuvenalis*, ~ 50/65 – ~ 127), „Satyrose“ rašęs: „Paukštė reta šiuos kraštus, panaši į juodąją gulbę, – / kas pakęsti galės tokią žmoną – dorybių skrynelę!“ (*Juvenalis*, VI, 165–166). Viduramžiais buvo paplitęs posakis: *Verus amicus rara avis* (‘geras draugas – retenybė’).

Revoliucija (kaip Saturnas) ryja savo vaikus (pranc. *la Révolution comme Saturne dévore ses enfants*, angl. *Revolution eats its own children*) po kiekvienos revoliucijos, perversmo, reformos ar valdžios kaitos ppr. prasideda revoliucionierių tarpusavio kivirčiai, per kuriuos nukenčia dalis jos vykdytojų. Aliuzija į romėnų mitologiją, kur titanas Saturnas (gr. Krono analogas) rydavęs savo naujagimius, bijodamas, kad tie užaugę jo nenuverstų. Posakio autorius – Didžiosios prancūzų revoliucijos (1789–1794) vienas iš vadovų Ž. Dantonas (*Georges Jacques Danton*, 1759–1794), pasakęs taip prieš savo egzekuciją, kurią atliko jo buvę bendražygiai. 1794 m. jakobinai savo išleistais dekretais pradėjo „didįjį terorą“, nukreiptą prieš „liaudies priešus“, kuriuo buvo apšauktas ir Ž. Dantonas, nes kritikavo terorą ir buvo paliaubų su Prancūzijos kaimynėmis šalimis. Ž. Dantonui priskiriama ir mintis, jog revoliuciją pradeda idealistai, pratęsia kriminalistai, o baigia karjeristai.



Ž. Dantonas

Riesti nosį didžiutis, puikuotis, būti arogantiškam. Žmonių ir daugelio gyvūnų elgsenoje pakelta galva rūšies būryje yra pranašumo rodymas (optiškai padidinamas ūgis), tuo tarpu galvos nuleidimas ir gūžimasis yra nusižeminimo, pataikavimo ar baimės ženklas.

Rubenso moteris apie apkūnią moterį. Flamandų dailininko P. Rubenso (*Peter Paul Rubens*, 1577–1640) paveikluose nuogi žmonių kūnai vaizduojami barokui būdinga maniera: vyrai – tvirti, raumeningi, moterys – putlios, sunkokos.



P. Rubensas. Venera priešais veidrodį (fragm.).

Rūgščios (Žalios) vynuogės žmogaus elgesys, kai negalėjimas ko nors įsigyti ar kur nuvykti ir pan. pakeičiamas atsisakymu tai daryti, motyvuojant tikrais ar tariamais prekės trūkumais ar kelionės sunkumais. Posakis paimtas iš Ezopo (*Αἰώωπος, Aesopus*, VI a. pr. m. e.) pasakėčios „Lapė ir vynuogės“, kurioje lapė, negalėdama pasiekti aukštai augančių vynuogių, galop nueina šalin, ramindama save, kad vynuogės esą dar rūgščios, neprinokusios. Vėliau šią pasakėčią išpopuliarino kiti autoriai, tarp jų ir Fedras (*Phaedrus*, 15 pr. m. e.–50), I. Krylovas (*Иван Крылов*, 1768–1844).

Rusijos protu nesuprasi (rus. *Умом Россию не понять*) sakoma kalbant apie Rusijos valdžios ar visuomenės keistenybes, netobulybes, įpročius ir papročius. Posakio autorius – rusų poetas ir diplomatas F. Tiutčevas (*Федор Тютчев*, 1803–1873), 1866 m. paskelbęs tokį ketureilį: *Умом Россию не понять, / Аршином общим не измерить: / У ней особенная статья — / В Россию можно только верить* (‘protu Rusijos nesuprasi, bendru aršinu neišmatuosi, jos ypatingas būdas – Rusija galima tik tikėti’).



F. Tiutčevo portretas (fragm.). Dail. S. Aleksandroviskis (*Степан Александровский*, 1842–1906).

Rūstybės kekės bręstantis konfliktas ar pyktis, kuris gali išsiliesti prieš tuos, kas jį išprovokavo. Posakio šaltinis – Naujasis Testamentas, plg.: „Ir dar vienas angelas išėjo nuo aukuro, turintis valdžią ugniai. Jis didžiu balsu sušuko turinčiajam aštrų pjautuvą: ‘Paleisk darban savo aštrų pjautuvą ir nurink žemės vynmedžio kekes, nes uogos jau prisirpo’. Tada angelas numetė savo pjautuvą žemėn ir nuskynė žemės vynmedį, ir supylė vynuoges į didįjį Dievo rūstybės spaustuva“ (Apr 14, 18–19).

Posakį išpopuliarino amerikiečių rašytojas Dž. Steinbekas (*John Ernst Steinbeck*, 1902–1968), pavadinęs taip vieną iš savo romanų (*The Grapes of Wrath*, 1939).



Dž. Steinbekas

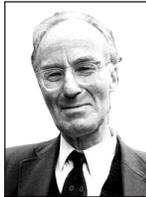
Saliamoniškas sprendimas greitas ir išmintingas problemos sprendimas. Pasak Senojo Testamento, pas žydų karalių Saliamoną kartą atėjusios dvi moterys, kad šis išspręstų ginčą, kuriai iš jų priklausęs kūdikis. Mat jos gimdžiusios beveik vienu metu, tačiau vienos jų kūdikis netrukus nugultas mirė; toji moteris apkaltinusi gyvojo kūdikio motiną vaiko vagyste: esą miręs anos kūdikis, bet ana slapta juos sukeitusi. „Tada karalius tarė: ‘Viena sako: ‘Šis yra mano sūnus – gyvasis’, – o kita sako: ‘Tai netiesia! Tavo sūnus yra negyvasis, o mano sūnus – gyvasis’’. Karalius tad įsakė: ‘Atneškite man kalaviją’. Atnešus karaliui kalaviją, karalius tarė: ‘Padalykite gyvąjį vaiką į dvi dalis, duokite pusę vienai ir pusę kitai’. Moteris, kurios sūnus buvo gyvasis berniukas, degdama meile savo sūnui, maldavo karaliaus. ‘Prašyčiau, mano viešpatie! – ji šaukė, – duoti jai gyvąjį vaiką! Tik jo neužmuškite!’ O kita reikalavo: ‘Tenebūna nei mano, nei tavo. Padalykite!’ Tada karalius atsakė: ‘Atiduokite pirmajai gyvąjį berniuką, – jis tarė, – neužmuškite jo! Ji yra jo motina’“ (1 Kar 3, 23–27).

Saugoti kaip savo akį stropiai ką saugoti ir prižiūrėti. Perfazuotas posakis iš Senojo Testamento, plg.: „bet Viešpaties dalis yra jo tauta, Jokūbas yra jo paveldas. Jis rado jį dykumoje – tyruose vaitojančios dykumos. Apglėbė jį, rūpinosi juo, saugojo jį kaip savo akies lėliukę“ (Įst 32, 9–10).

Savam krašte pranašu nebūsi (lot. *In patria natus non est propheta vocatus*) į užsieniečių žodžius ar patarimus

atsižvelgiama labiau nei į saviškių. Naujajame Testamente Kristus pasakęs: „Niekur pranašas nebūna be pagarbos, nebent savo tėviškėje ir savo namuose“ (Mt 13, 54). Vėliau šią tiesą patvirtino pranašo Mahometo išvijimas iš jo gimtosios Mekos 622 m.

Sąžinės kaliniai (angl. *Prisoners of conscience*) asmenys, nuteisti už politines pažiūras ar religinius įsitikinimus. Posakio autorius – anglų teisininkas P. Benensonas (*Peter Benenson*, 1921–2005), organizacijos „Amnesty International“ įkūrėjas (1961 m. liepa). Šį posakį jis pavartojo straipsnyje „Užmirštieji kaliniai“, išspausdintame 1961 05 28 britų laikraštyje *The Observer*. Straipsnyje P. Benensonas piktinosi dviejų portugalų studentų nuteisimu 7 metams už tai, kad šie pakėlę taurę „už laisvę“. Netrukus šiuo terminu pradėti vadinti politiniai kaliniai visose nedemokratinėse šalyse, tarp jų ir Tarybų Sąjungoje.



P. Benensonas

Sėskim ir pakalbėkim! (lot. *Sedentes agamus*) kvietimas ką išsiaiškinti ar padiskutuoti sėdint, nes taip esą patogiau. Posakio autorius – romėnų rašytojas, oratorius ir valstybės veikėjas Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.), pavartojęs jį neakivaizdinei diskusijai su Brutu: *sed quo facilius sermo explicetur, sedentes, si videtur, agamus* (‘kad kalba geriau klostytųsi, jei tinka, sėdėdami [tai] darykime’ (Brutus 24).

Siamo dvyniai 1. kuria nors kūno vieta suaugę ar bendrą kūno dalį turintys dvyniai; **2.** labai panašios išvaizdos žmonės; **3.** neperskiriami, labai artimi draugai. Siamu iki 1929 m. (taip pat 1945–1949) vadintas dabartinis Tailandas. Siamo dvyniais pirmiausia buvo pavadinti Siame gimę kinai

broliai Čangas (‘kairysis’) ir Engas (‘dešinysis’) Bankeriai (*Chang Bunker, Eng Bunker*, 1811–1874), suaugę krūtinkauliais, kuriuos jungusi kremzlė. 1829 m. brolius pastebėjo britų komersantas R. Hanteris (*Robert Hunter*) ir ėmė vežioti po pasaulį kaip mokamą atrakcioną. Pasibaigus kontraktui su Hanteriu, broliai pelnėsi, rodydami save patys. Gastrolės taip išpopuliarino pavadinimą *Siamo dvyniai*, kad šis pasidarė bendrinis. 1839 m., viešėdami Vilkesbore (JAV, Šiaurės Karolina), broliai nusprendė pasilikti šiame jiems patikusiam mieste ir priimti JAV pilietybę. 1843 m. jiedu vedė seseris Jeits (*Yates*): Čangas – Adelaidą, o Engas – Sarą Aną. Čangas su Adelaida susilaukė 10, o Engas su Sara – 12 vaikų. Ilgainiui seserys susipyrko ir įsikūrė atokiai viena nuo kitos; broliai jas lankydavo, praleisdami po tris dienas kiekvienos iš jų namuose. Dvyniai mirę tą pačią dieną su trijų valandų skirtumu – pirma Čangas, kurio sveikata buvo pradėjusi šlyti, paskui Engas.



Č. ir E. Bankeriai

Sielos šauksmas nesužadinta stiprių jausmų išraiška. Dauge lyje religijų tikima, kad sielai paliekant kūną, per visą pasaulį nuaidi šauksmas, tačiau žmogaus ausis jo nesugebanti išgirsti.

Sizifo darbas (lot. *Labor Sisyphus*) beprasmis, nesibaigiantis ir rezultatų neduodantis darbas. Pasak gr. mito, vėjų karaliaus Ajolo sūnus Sizifas, Korinto miesto įkūrėjas, klasta sukautęs pas jį atėjusį mirties dievą Tanatą, todėl žmonės nustoję mirti ir buvusi pažeista harmonija. Dzeuso įsakymu karo dievas Arėjas Tanatą išlaisvinęs, o Sizifas buvęs nu-

gabentas į mirusiųjų karalystę Hada, tačiau iš ten jis apgaule ištrūkęs. Už apgavystes Dzeusas Sizifą nubaudęs amžinu ir beprasmiu darbu: Sizifas Hade turįs ridenti į kalną didžiulį akmenį, tačiau užritintas šis kaskart nurieda atgal į pakalnę.

Posakio autoriumi laikomas romėnų poetas Propercijus (*Sextus Aurelius Propertius*, ~50–~15 pr. m. e.) pavartojęs jį savo „Elegijose“ (Liber II, 17, 20).



Persefonės prižiūrimas Sizifas Hade. Antikinė amfora (VI a. pr. m. e.).

Skaldyk ir valdyk! (lot. *Divide et impera*) apie pavaldinių, soc. grupių ar valstybių kiršinimą, kad kiršintojui būtų lengviau jomis manipuliuoti. Manoma, kad toks buvęs sen. Romos vidaus politikos devizas, nors niekur neužrašytas. Pirmasis, pavartojęs šios reikšmės posakį, buvo intrigomis garsėjęs Prancūzijos karalius Liudvikas XI (*Louis XI*, 1423–1483, valdė 1461–1483), pasakęs *diviser pour regner* ‘skaldyk, kad valdytum’. Lotynišką posakį išpopuliarinęs prancūzų ekonomistas ir filosofas P. Prudonas (*Pierre-Joseph Proudhon*, 1809–1865) knygoje „Kas yra nuosavybė?“ (*Qu’est ce que la propriété?*, 1840), kurioje jis ironizuoja: „*Divide et impera* – skaldyk, ir galėsi įsakinėti; skaldyk, ir turtėsi; skaldyk, ir mulkinsi žmones, temdysi jiems protą, tyčiosies iš teisingumo!“ (III sk., § 5).



P. Prudonas

Skinti laurus pasiekti didelių laimėjimų, pelnyti pripažinimą, šlovę; plg. *Laureatas*.

Skrajojantis olandas (angl. *Flying Dutchman*) 1. vaiduoklis laivas, plaukiojantis jūroje be įgulos; 2. žmogus, didelis kelionių mėgėjas. Posakis kilo iš legendos apie olandų kapitoną, didelės audros metu prisiekusį žūtibūt apiplaukti kyšulį, nors tam sugaištų visą amžinybę. Dievas išgirdęs šiuos žodžius ir nubaudęs jį už išdidumą – kapitonas pasmerktas 1000 metų (kitame variante – iki Paskutiniojo teismo) klajoti po jūras ir niekada nepasiekti kranto. Spėjama, kad legenda atsirado XV–XVI a., didžiųjų geografinių atradimų laikais, o pagrindą jai galėjusi duoti didelė tuometinė olandų konkurencija su kitomis jūrinėmis valstybėmis, taip pat portugalų Vasko da Gamos (*Vasco de Gama*, 1469–1524) ekspedicija į Indiją (1497), kurios metu jis tapo pirmuoju europiečiu, apiplaukusių Gerosios Vilties ragą Pietų Afrikoje. Posakį ypač išpopuliarino R. Vagnerio (*Richard Wagner*; 1813–1883) opera tokiu pavadinimu (1848).

Smūgis į nugarą (vok. *Dolchstoss*) klastingas, netikėtas priešiškas poelgis. Posakio autorius – vokiečių feldmaršalas ir gen. štabo viršininkas P. fon Hindenburgas (*Paul Ludwig Hans Anton von Beneckendorff und von Hindenburg*, 1847–1934), apibūdinęs taip 1918 m. Vokietijos Lapkričio revoliuciją, privertusią Vokietiją kapituluoti I pasauliniame kare (1918 11 11).

Snobas (angl. *Snob*) prasčiokas, pabrėžtinai pretenduojantis į rafinuotą skonį ir manieras, turintis turtingą buitį, bet skurdų intelektą bei dvasinį pasaulį. Buvo priimta manyti, kad žodis kilęs iš santrumpos *s. nob.* (lot. *sine nobilitate* ‘be aukštos kilmės’), kuria anglų aristokratai svečių sąrašuose esą pažymėdavę asmenis, neturinčius titulų. Tačiau pirmą kartą žodis *snob* britų raštuose pasirodęs XVIII a. gale (škotiškasis variantas *snab*) ir reiškęs batsiuovį ar jo pameistrį. Maždaug tuo pat metu šiuo žodžiu Kembridžo

studentai metaforiškai ėmę vadinti visus nestudentus, nepriklausomai nuo jų kilmės ar turto. XIX a. pradžioje žodžio reikšmė susiaurėjo: juo vadinti žemesnio socialinio sluoksnio atstovai – tiek žinantys savo padėtį ir susitaikę su ja, tiek beždžioniaujantys aukštesniojo sluoksnio manieras, kalbą ir estetinį skonį. Dar vėliau žodžiu *snob* pradėti vadinti tik minėtieji beždžioniautojai; šio žodžio kilmės aiškinimas minėtąja lotyniškąja santrumpa gali būti liaudies etimologijos pavyzdys.

Sparnuoti žodžiai (vok. *Geflügelte Worte*, angl. *Winged words*, rus. *Крылатые слова*). Daugelyje Europos kalbų paplitę ppr. literatūrinės kilmės aforizmai ar publicistiniai štamapai. Posakio autoriumi laikomas sen. gr. poetas Homeras (*Ὅμηρος, Homerus*, 8 a. pr. m. e.), vartojęs būdvardį *sparnuotas* kaip dažną epitetą, plg., „Odisėją“: „Kreipėsi melniai į jį ir sakė žodžiais sparnuotais“ (II, 269), arba: „.../auklė miela Euriklėja pravirko / Ir, atsidusus giliai, jam tarė žodžiais sparnuotais“ (II, 361–362). Dabartine reikšme ši junginį pirmasis pavartojo vokiečių filologas G. Büchmanas (*George Büchmann*, 1822–1884), išleidęs posakių rinkinį, pavadintą *Geflügelte Worte, Der Zitatenschatz des Deutschen Volkes* (1864).

Spindesys ir skurdas (pranc. *Splendeurs et misères*) sakoma, apibūdinant socialinį kontrastą. Posakis paimtas iš prancūzų rašytojo O. de Balzako (*Honoré de Balzac*, 1799–1850) romano pavadinimo „Kurtizanių spindesys ir skurdas“ (*Splendeurs et misères des courtisanes*, 1847). Kurtizanė yra aukštuomenės nario išlaikoma meilužė.

Statyti ant smėlio pradėti ką be patikimo pagrindo, kurti nepagrįstus planus. Iš Kristaus palyginimo apie „paiką žmogų, pasistačiusį namą ant smėlio“, kurį netrukus nuplovė liūty (Mt 7, 26–27; Lk 6, 49).

Statyti oro pilis (pranc. *Batir des chateaux en Espagne* ‘statyti pilis Ispanijoje’) apie tuščias svajones ar nerealius projektus. Posakis atsirado XI a., kai Henrikas Burgundietis (*Henrik af Burgund*, ~1070–1112), tarnaudamas Leono ir Kastilijos (šiaurės vakarų Pirėnai) karaliui Alfonsui VI (*Alfonso VI*, 1040–1109, valdė 1065–1109), 1095 m. pasiekė didelę pergalę prieš maurus, už ką karalius dovanojęs jam žemių Ispanijoje. Tose žemėse Henrikas Burgundietis pasistatęs puikias pilis. Kiti karo vadai ėmę svajoti pasekti Henriko pavyzdžiu ir gauti tokių pat dovanų. Amžininkai pradėję šaipytis iš kareivų svajonių ir ėmę jas vadinti „pilių statymu Ispanijoje“. Kadangi tas statymas buvo tik svajonėse, netrukus pačias tokias pilis praminė *oro pilimis*.

Stokholmo sindromas įkaitų simpatijos teroristams ar net emocinis solidarizavimasis su jais. Termino autorius – švedų kriminologas ir psichiatras N. Bejerotas (*Nils Bejerot*, 1921–1988). Terminas atsirado po to, kai 1973 m. rugpjūtį Stokholme buvo apiplėštas bankas „Kreditbanken“. Apiplėšimo metu įkaitais tapo banko darbuotojai, išbuvę su plėšikais 6 dienas ir bandę juos užstoti per sulaikymo operaciją bei po jos. N. Bejerotas dalyvavęs įkaitų išlaisvinimo operacijoje kaip policijos pagalbininkas. Psichologiškai šis sindromas grindžiamas savisaugos instinktu.

Su vandeniu išpilti ir vaiką (vok. *Das Kind mit dem Bade ausschütten*) perspėjimas, jog beatodairiškai ką kritikuojančiam ar neigiant, galima nejuočioms pasmerkti ir teigiamas ar esmines reikalo puses. Spėjama, kad posakis galėjęs būti vokiečių liaudies patarlė, kurią pavartojęs katalikybės reformatorius M. Liu-



M. Liuterio portretas (fragm.). Dail. L. Kranachas Jaunesnysis (*Lucas Cranach der Jüngere*, 1515–1586).

teris (*Martin Luther*, 1483–1546), vienoje iš savo poleminių kalbų pasakęs: „Negalima su nešvariu vandeniu iš vonelės išpilti ir paties vaiko“.

Sūnus palaidūnas (angl. *Prodigal Son*, rus. *Блудный сын*) žmogus, ignoruojantis ryšius su tėvais ar bendruomene, švaistūnas, klajūnas. Pavadinimas kilęs iš Kristaus pasakojimo apie jaunesnįjį sūnų, kuris „Kartą /.../ tarė tėvui: ‘Tėve, atiduok man priklausančią palikimo dalį’. Tėvas padalijo sūnams turtą. Netrukus jaunėlis, susiėmęs savo dalį, iškeliavo į tolimą šalį. Ten, palaidai gyvendamas, išsekvojo savo lobį“ (Lk 15, 12–13). Pasakojimas baigiasi sūnaus sugrįžimu, atgailavimu ir tėvo atleidimu jam, nes ‘/.../ šis mano sūnus buvo miręs ir vėl atgijo, buvo pražuvęs ir atsirado’ (Lk 15, 24).

Sūnaus palaidūno sugrįžimas (fragm.). Dail. Rembrandtas (*Rembrandt Harmenszoon van Rijn*, 1606–1669).



Svarbu ne pergalė, o dalyvavimas sakoma apie dalyvavimą kokiose nors varžybose, turnyre, konkurse ar viktorinoje, ppr. guodžiant dėl galimos ar patirtos nesėkmės. Posakio autorius – prancūzų pedagogas ir istorikas P. de Kubertenas (*Pierre de Coubertin*, 1863–1937), Olimpinių žaidynių atgaivintojas (1896). Šiuos žodžius jis pasakęs 1908 m. per IV Olimpiados atidarymą Londone. Nuo to laiko šis posakis tapo neoficialiuoju Olimpinių žaidynių šūkiu.



P. de Kubertenas

Sveikame kūne sveika siela (lot. *Mens sana in corpore sano*) nuo sveikatos priklauso ir dvasinė būseną. Perfrazuota iš

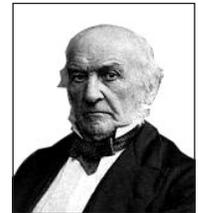
romėnų poeto Juvenalio (*Decimus Iunius Iuvenalis*, ~50/65–~127) „Satyrų“, kur jis teigęs kiek kitaip, plg.: „patariu melsti, / kad sveikame tavo kūne sveikas būtų ir protas“ (X, 355–356).

Svieto lygintojas donkichotiškas kovotojas už teisingumą ar socialinę lygybę. Posakis paimtas iš G. Landsbergio-Žemkalnio (1852–1916) dramos „Blinda, svieto lygintojas“ (1907). Dar žr. **Tadas Blinda**.

Svieto perėjūnas kas dažnai keičia gyvenamąją vietą ir darbą; bastūnas. Posakis gali būti kilęs iš **Sūnaus palaidūno** (žr.) įvaizdžio.

Šagrenės oda (pranc. *Lepeau chagrin*) apie ką nors negrįžtamai nykstantį, susitraukiantį. Šagrenė yra šiurkščiai išdirbta gyvulio oda (seniau ppr. arklio ar laukinio asilo, dabar – ryklio ar rajos), turinti tam tikrą raštą ir dažyta žaliai (pranc. *chagrin* ‘liūdesys’). Posakį išpopuliarino prancūzų rašytojas O. de Balzakas (*Honoré de Balzac*, 1799–1850), pavadinęs taip vieną savo romaną (1830), kuriame pasakojama apie stebuklingą šagrenės skiautę, kuri tarsi burtų lazdelę pildo kiekvieną savininko norą, tačiau sulig kiekvienu išpildymu ji susitraukia.

Šalin rankas! (angl. *Hands off!*, rus. *Руку прочь!*) sakoma, reikalaujant nustoti ką persekioti, nutraukti agresiją prieš kitą šalį ir pan. Šūkį išpopuliarino Didžiosios Britanijos premjeras V. Gladstounas (*William Ewart Gladstone*, 1809–1898, premjeras 1868–74, 1880–85, 1886, 1892–94), taikęs jį Austrijai, 1878 m. okupavusiai Bosniją ir Hercegoviną.



V. Gladstounas

Šaltasis karas (angl. *Cold war*, rus. *Холодная война*) **1.** itin priešiški tarpvalstybiniai santykiai, balansuojantys ant karinio konflikto ribos; **2.** įtempti dviejų žmonių ar visuomenės grupių santykiai, užslėpta jų tarpusavio neapykanta. 1946–1989 m. šaltasis karas ideologiniu pagrindu vyko tarp socialistinio (TSRS ir jos sąjungininkių) bei kapitalistinio bloko šalių. Ypač didelė politinė ir ideologinė konfrontacija buvusi tarp TSRS ir JAV – dviejų skirtingos ideologijos supervalstybių. Terminą *šaltasis karas* (isp. *guerra fria*) pirmą kartą pavartojo XIII a. ispanų rašytojas Don Chuanas Manuelis (*Don Juan Manuel*), rašydamas apie islamo ir krikščionybės koegzistavimą Viduramžių Ispanijoje. Politine reikšme šis terminas buvo pirmą kartą pavartotas 1938 m. žurnalo „The Nation“ antraštėje „Hitlerio šaltasis karas“ (*Hitler's Cold War*). TSRS atžvilgiu ši terminą pirmasis pavartojęs Dž. Orvelas (tikroji pavardė – E. Bleiras) (*George Orwell; Eric Arthur Blair*, 1903–1950) 1945 m. spalio 19 d. „London Tribune“ išspausdintoje esė „Tu ir atominė bomba“ (*You and the Atomic Bomb*). 1947 m. šiuo pavadinimu (*The Cold War*) išėjo amerikiečių žurnalisto ir politinio apžvalgininko V. Lipmano (*Walter Lippmann*, 1889–1974) knyga.

Šešėlinis kabinetas (angl. *the Shadow Cabinet* arba *the Shadow Front Bench*) parlamento opozicijos sudaryta alternatyvi ar „atsarginė“ vyriausybė (premjeras ir ministrai), kurios nariai oponuoja savo kolegoms, esantiems valdžioje. Terminas atsiradęs Didžiojoje Britanijoje, kur tokia vyriausybė sudaroma oficialiai, o jos nariams mokama alga. Opozicijai laimėjus rinkimus, buvę šešėliniai ministrai nebūtinai tampa tikraisiais ministrais.

Šokti pagal kiemo nors dūdelę akilai paklusti kito valiai, būti valdomam. Posakis kilęs iš sen. gr. rašytojo Ezopo (*Aí-*

σωπος, *Aesopus*, VI a. pr. m. e.) pasakėčios „Žvejys fleitininkas“, kurioje pasakojama, kaip žvejys, mokėjęs groti fleita, sykį pamėginęs grojimu išvilioti į krantą žuvis. Kai jam tai nepavykė, žvejys užmetęs tinklą ir ištraukęs jį pilną spurdančių žuvų. Žiūrėdamas į jas, žvejys pasakęs: „Ak jūs, kvaili sutvėrimai! Kai jums grojau, jūs nešokot, o dabar, kai aš lioviausi, jūs tai linksmai darote“. Šis ezopinis motyvas pasikartoja ir Naujajame Testamente, plg. „Su kuo galėčiau palyginti šią kartą? Ji panaši į vaikus, kurie sėdi prekyvietėje ir šaukia savo draugams: ‘Mes jums grojome, o jūs nešokote. Mes giedojome raudas, o jūs nerypavote...’“ (Mt 11, 16–17; taip pat Lk 7, 31–32).

Štai kur šuo pakastas (vok. *Da liegt der Hund begraben*) apie kokio reiškinio ar problemos tikrąją priežastį, dalyko esmę. Spėjama, kad posakis atsiradęs iš vieno vokiečių miestelio gyventojų atsakymų smalsiems atvykėliams. Esą ten XVI a. gyvenęs austrų aristokratas ir karo vadas Zigmundas Altenšteigas, kuriam jo šuo kažkada buvo išgelbėjęs gyvybę. Šuniui nugaišus, dėkingasis šeimininkas pakasęs jį ties namo siena, ant kurios pritvirtinęs lentelę su informacija apie šuns žygdarbį. XIX a. pradžioje namas sudegęs, tačiau gyventojai ir toliau rodę turistams vietą, kur buvęs užkastas garsusis šuo.

Gali būti ir perfrazuota iš lot. *hic iacet lepus* ‘čia guli kiškis’.

Šventa karvė apie žmogų, kurio negalima kritikuoti, varžyti laisvės ir pan. Posakis kilęs iš indų papročio garbinti karves (nes jose išikūnijęs dievas Višnu). Indijoje karvės nevaržomai vaikštančios miestų gatvėmis, joms leidžiama gulėti ant kelio važiuojamosios dalies ir pan..

Šviesa tunelio gale atsiradusi viltis baigti kokį užsitęsusių darbų, procesą ir pan. Posakis atsiradęs po JAV prezidento

Dž. Kenedžio (*John Fitzgerald Kennedy*, 1917–1963, prezidentas 1961–1963) spaudos konferencijos 1962 m., kurioje, komentuodamas JAV karą Vietname, jis pasakęs „Mes dar nematome tunelio pabaigos, bet, sakyčiau, dabar jame ne tamsiau, o ko gero šviesiau nei prieš metus“. Posakį išpopuliarino ir sovietinis detektyvinis filmas tokiu pat pavadinimu (1974).



Dž. Kenedis su žmona Žaklina

Tadas Blinda kovotojas už teisingumą ar socialinę lygybę. T. Blinda (1846–1877) – žemaičių plėšikų vadas, romantiizuotas literatūrinis personažas, pažįstamas iš G. Landsbergio-Žemkalnio (1852–1916) dramos „Blinda, svieto lygintojas“ (1907), parašytos pagal Lazdynų Pelėdos (*Sofija Ivanauskaitė*, 1867–1926) surinktus pasakojimus, taip pat iš 1973 m. sukurto 4 serijų Lietuvos TV filmo. Dar žr. *Svieto lygintojas*.

Taikus sambūvis (rus. *Мирное сосуществование*) lojalus sugyvenimas su skirtingų pažiūrų kaimynais ar valstybėmis. Posakio autorius – Tarybų Rusijos (nuo 1922 m. – TSRS) užsienio reikalų komisaras G. Čičerinas (*Григорий Чичерин*, 1872–1936, užsienio reikalų komisaras 1918–1930), pavartojęs jį pranešime Visos Rusijos Centriniam Vykdomajam Komitetui 1920 m.: „Mūsų šūkis – taikus sambūvis su kitomis vyriausybėmis, kad ir kokios jos būtų“.



G. Čičerinas

Taip praeina pasaulio šlovė (lot. *Sic transit gloria mundi*) 1. apie nuverstą valdovą, didelį viršininą ar posto netekusį garbėtrošką; 2. žodžiai, sakomi išventinamajam naujajam

popiežiui: ceremonijos metu triskart sudeginamas pakulų kuokštelis ir pasakoma: *Pater sancti, sic transit gloria mundi*, šitai primenant, kokią menką reikšmę turi valdžios postas žemėje ir kad pats popiežius esąs mirtingas žmogus. Ritu alas atsiradęs 1402 m. Tačiau posakį išpopuliarino vokiečio vienuolio Tomo Kempiečio (*Thomas à Kempis*, ~1380–1471) išleista knyga „Sekimas Kristumi“ (*De imitatione Christi*, ~1418), kur sušunkama: *O quam cito transit gloria mundi!* ‘o kaip greitai praeina pasaulio šlovė!’ (Liber I, 3, 6).

Tantalo kančios didžiulės kančios ppr. dėl to, kad tikslas yra arti, tačiau neįmanomas pasiekti. Gr. mituose Tantalas, Dzeuso sūnus, Sipilo miesto valdovas, norėdamas patikrinti dievų aiškiaregystę, pavaišinę juos savo paties nužudyto kūdikio mėsa. Kitame mite Tantalas pavogęs Dzeuso mylimą auksinį šunį, nuo dievų stalo pavogęs nektaro ir ambrozijos ir drįsęs visu tuo pavaišinti savo mirtinguosius draugus. Už tokius nusikaltimus Tantalas dievų pasmerktas požemio pasaulyje kęsti badą ir troškulį: stovėdamas vandenyje ir matydamas virš galvos pilnas vaisių šakas, jis nei vieno, nei kito pasiekti negali.



Tantalo kančios. Dail. B. Pikartas (*Bernard Picart*, 1673–1733).

Tarp dangaus ir žemės apie neaiškia ar dviprasmišką kieno nors padėtį, situaciją ir būtinybę ją keisti. Posakis atėjo iš Senojo Testamento, iš epizodo apie Dovydo priešininko Absalomo mirtį: „Absalomas netikėtai susidūrė su Dovydo šalininkais. Absalomas jojo ant savo mulo, ir jo mulas palindo po didžiulio ažuolo šakų raizginiu. Jo galva įkliuvo į ažuolą, jis likosi kaboti tarp dangaus ir žemės, o mulas, ant kurio jis sėdėjo, nuėjo sau“ (2 Sam 18, 9). Taip bejėgiškai kabantį Absalomą jo priešai netrukus nužudė.

Tarp ginklų mūzos tyli (lot. *Inter arma silent musae*) karo metu menas ir kūryba niekam nerūpi. Perfrazuotas Cicero no (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.) posakis *silent enim leges inter arma* ‘juk tyli įstatymai tarp ginklų’ (Pro Milone, IV, 11), kuriuo jis aiškina įstatymų nepaisymą karo metu.

Tarp kūjo ir priekalo (vok. *Hammer und Amboß* ‘kūjis ir priekalas’) apie situaciją, kai pavojus gresia iš abiejų pusių. Posakio autorius – vokiečių rašytojas F. Špilhagenas (*Friedrich von Spielhagen*, 1829–1911), parašęs tokio pat pavadinimo romaną (1869). Į lietuvių kalbą posakis atėjęs iš romano rusiško vertimo, plg. *Между молотом и наковальной*. Dar žr. **Tarp Scilės ir Charibdės**.

Tarp Scilės ir Charibdės apie situaciją, kai pavojus gresia iš abiejų pusių. Gr. mituose Scilė (kitur – Skila) ir Charibdė – dvi pražūtingos pabaisos Mesinos sąsiauryje tarp Sicilijos ir Apeninų; šešiagalvė Scilė ryjanti pro šalį plaukiančius jūreivius, o Charibdė įtraukianti laivus į sūkurį; vengdami vienos bėdos, jūrininkai vis vien patekdavę į kitą. Šią vietą, jūrų nimfų padedami, sėkmingai perplaukė argonautai; ją įveikęs ir grįžtantis iš Trojos karo Odisėjas, tiesa, netekęs dėl to šešių bendražygių. Dar žr. **Tarp kūjo ir priekalo**.

Tas saldus žodis – laisvė (lot. *Dulce nomen libertatis*) apie žmogaus polinkį visur siekti sau laisvės. Posakio autorius – romėnų politikas, filosofas ir oratorius Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.). Piktindamasis Sicilijos gubernatoriaus savivaliavimu ir vieno Romos piliečio sumušimu, jis sušukęs: *O nomen dulce libertatis! o ius eximium nostrae civitatis!* (‘o saldus žodi – laisve! o aukščiausioji mūsų valstybės teise!’), apeliuodamas į tai, kad šias vertybes gubernatorius yra pamynęs (In Verrem II 5, 163).

Lietuvoje posakį išpopuliarino režisieriaus Vytauto Žalakevičiaus (1930–1996) filmas tokiu pavadinimu (1972).

Tebūnie išklaudyta ir antroji pusė (lot. *Audiatur et altera pars*) pagrindinis reikalavimas sprendžiant bet kokį ginčą ar bylą, kad būtų galima nešališkai vertinti. Posakio autorius – Šv. Augustinas (*Aurelius Augustinus*, 354–430).

Tik neliesk mano apskritimų! (lot. *Noli tangere circulos meos!*) sakoma, kai kas nors kėsinasi į asmens kūrinis ar vertybes. Sen. gr. matematikas ir išradėjas Archimedas (*Ἀρχιμήδης*, *Archimedes*, 287–212 pr. m. e.) savo mokslo darbus branginęs labiau už gyvybę, nes šiuos priešmirtinius žodžius, turėdamas galvoje savo brėžinius ir skaičiavimus, jis esą pasakęs įsiveržusiam jo žudyti romėnų kariui. Užėmę Archimedo gimtuosius Sirakūzus, romėnai pirmiausia ieškojo, kaip nužudyti mokslininką, kurio sukonstruotais gynbiniais įrenginiais ir mašinomis buvo pridaryta daug nuostolių miestą šturmavusiai Romos kariuomenei.



Archimedo atvaizdas sen. Graikijos mone-toje.

Tikėjimas kalnus verčia tikėjimas savo teisumu, pasitikėjimas savimi padeda įveikti kliūtis. Perfrazuoti Kristaus žodžiai savo mokiniams, nesėkmingai bandžiusiems išgydyti vaiką nuo somnabulizmo: „Iš tiesų sakau jums: jei turėtumėte tikėjimą kaip garstyčios grūdelį, jūs tartumėte šitam kalnui: ‘Persikelk iš čia į tenai’, ir jis persikeltų. Jums nebūtų nieko negalimo“ (Mt 17, 20).

Tikslas pateisina priemones (it. *Il fine giustifica a mezzi*, angl. *The end justifies the means*) sakoma, norint pateisinti

nelegalias, nehumaniškas ar brutalias priemones, siekiant kilnaus ar visuomeinei svarbaus tikslo. Minties (bet ne posakio) autoriumi laikomas italų politikos filosofas, istorikas, muzikas ir rašytojas N. Makiavelis (*Niccolò di Bernardo dei Machiavelli*, 1469–1527). Knygoje „Valdovas“ (*Il Principe*, parašyta 1513, išspausdinta 1532) jis rašo: *.../ uno principe nuovo, non può osservare tutte quelle cose per le quali li uomini sono tenuti buoni, sendo spesso necessitato, per mantenere lo stato, operare contro alla fede, contro alla carità, contro alla umanità, contro alla religione* (‘valdovas, ypač naujas valdovas, negali vadovautis visu tuo, dėl ko žmonės yra laikomi gerais, kadangi, norėdamas išsaugoti valstybę, dažnai esti priverstas sulaužyti savo žodį, nepaisyti artimo meilės, žmoniškumo ir religijos.’). Taip pat: *e nelle azioni di tutti li uomini, e massime de’ principi, dove non è iudizio da reclamare, si guarda al fine. Facci dunque uno principe di vincere e mantenere lo stato: e’ mezzì saranno sempre iudicati onorevoli, e da ciascuno laudati* (‘apie žmonių darbus, ypač apie valdovų, nes jų į teismą nepašauksi, sprendžiama pagal jų rezultatus. Tegu tik valdovas laimi ir išsaugo savo rankose valstybę – ir kiekvienas visas jo priemones laikys garbingomis ir vertomis pagyrimo.’) (Machiavelli, IP, XVIII, 5; 6; vertimas iš: Machiavelli, 2009, 88).

Dabartinė formuluotė atsiradusi vėliau; ji galėjusi būti sukurta Makiavelio sekėjų. Yra nuomonė, kad posakio autorius esąs ispanas katalikų teologas jėzuitas A. Eskobaras (*Antonio Escobar y Mendoza*, 1589–1669), neva pavartojęs jį savo veikalė „Teologinės moralės knyga“ (*Liber Theologiae Moralis*, 1650) (Великович, 1980, 19).



Makiavelio portretas (fragm.). Dail. S. di Titas (*Santi di Tito*, 1536–1603).

Titaniškos pastangos didelės, daug jėgų reikalaujančios pastangos kokiam nors tikslui pasiekti. Panašią reikšmę turi posakis *titaniškas darbas*. Gr. mitologijoje titanai ir titanidės buvo Gajos (Žemės) ir Urano (Dangaus) vaikai, kurių būta 12, tarp jų ir Okeanas, Kronas, Rėja, Temidė. Vėliau iš titanų Krono ir Rėjos (brolio ir sesers) gimę kiti graikų dievai, tarp jų ir Dzeusas, pradėjęs kovą su titanais dėl valdžios žemėje. Dešimt dienų trukusią kovą laimėjęs Dzeusas su savo šalininkais. Nugalėtieji titanai buvo įkalinti Tartare, požemio karalystėje. Kovoje nedalyvavo Okeanas ir jo seserys titanidės.

Titanų vaikai buvo Atlantas, Prometėjas, Epimetėjas, Helijas, Eos ir kt.

Dzeuso nubausti broliai titanai Atlantas, laikantis dangaus skliautą, ir erelio draskomas Prometėjas, prirakinamas prie uolos. Piešinys Lakonijos taurėje (VI a. pr. m. e.).



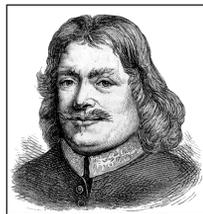
Trisdešimt sidabrinų išdaviko honoraras, materialus atlygis už išdavystę. Pasak Naujojo Testamento, Judas už 30 sidabrinų išdavęs Kristų: „Tuomet vienas iš Dvylikos, vardu Judas Iskarijotas, nuėjo pas aukštuosius kunigus ir tarė: „Ką man duosite, jeigu jį išduosiu jums?“ Tie pasiūlė trisdešimt sidabrinų“ (Mt 26, 14–15). Dar žr. **Judo sidabriniai (grašiai)**.

Trojos arklis 1. klasta; 2. klastinga ar pražūtį nešanti dovana. Pasak Homero (*Ὅμηρος, Homerus*, 8 a. pr. m. e.) ir Vergilijaus (*Publius Vergilius Maro*, 70–19 pr. m. e.), niekaip negalėdami įveikti Trojos, graikai sugalvojo išigauti į miestą klasta: sumeistravo didžią medinę arklio formos talpą, į kurią uždarė keletą savo karių, o patys suvaidino išvykimą namo. Trojėnai, pamane, jog graikai pasitraukė ir paliko jiems dovanų medinį arklį, džiūgaudami įsitėmė arklį į miestą ir ėmė švęsti laimingą karo baigtį. Nepadėjo

nė žynio Laokoonto perspėjimas nepasiduoti graikų klastai. Sulaukę nakties, arklio viduje buvę graikai išlindo lauk ir atvėrė Trojos vartus už jų jau laukusiems draugams. Įsiveržę graikai nusiaubė Troją. (Odiseja, IV, 271–289; VIII, 492–495; Enida, II, 13–267). Su šiuo kontekstu susijusi patarlė ***Bijok danajų, dovanas nešančių.***

Iš šios sąvokos kilo kompiuterininkų žargono terminas *trojanas* ‘kompiuterinis virusas’. Būta ir kuriozinių sutapimų. 2005 m. Lietuvoje sudužo pasiklydęs Rusijos naikintuvas SU-27, pilotuojamas V. Trojanovo (lakūnas išsigelbėjo). Tiek lakūno pavardės fonetika, tiek pati situacija leido žiniasklaidai šmaikštauti Trojos arklio tema.

Tuštybės mugė (angl. *Vanity Fair*) apie visuomenę, kurios prioritetai yra karjeros siekimas, prestižo vaikymasis, snobizmas. Posakio autorius – anglų rašytojas Dž. Banjanas (*John Bunyan*, 1628–1688), pavartojęs jį alegoriniame kūrinyje „Piligrimo kelionė“ (*The Pilgrim's Progress from This World to That Which Is to Come*, 1678). Vėliau posakį išpopuliarino anglų rašytojas V. Tekerėjus (*William Makepeace Thackeray*, 1811–1863), išleidęs satyrinį romaną tokiu pavadinimu (*Vanity Fair: A Novel without a Hero*, 1848), kuriame ironiškai vaizduojama to meto Anglijos visuomenė.



Dž. Banjanas

Ugnimi ir kalaviju (lot. *Ferro ignique / flammamque* ‘geležimi ir ugnimi / liepsna’) smurtu, žudant ir deginant. Galėjęs kilti

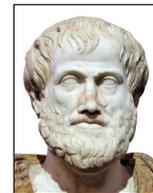


Graikijos pašto ženklas su Trojos arklio vaizdu ant laidojimo pito (VII a. pr. m. e.).

iš perfrazuoto sen. gr. gydytojo Hipokrato (*Ἱπποκράτης*, ~460 – ~370 pr. m. e.) posakio *Quod medicamentia non sanat, ferrum sanat, quod ferrum non sanat, ignis sanat* (‘ko negydo vaistai, gydo geležis, ko negydo geležis, gydo ugnis’). Hipokratas turėjo galvoje operavimą ir žaizdos ar pūlinio prideginimą. Bene pirmasis šį posakį pavartojęs romėnų rašytojas, oratorius ir valstybės veikėjas Ciceronas (*Marcus Tullius Cicero*, 106–43 pr. m. e.): *ferrum flammamque metuemus* ‘geležies ir liepsnos bijokimės’ (Pro Murena, 85; dar plg. Pro Flacco, 97). Posakį kartojo ir kiti romėnų autoriai, jį ypač mėgęs istorikas Livijus (*Titus Livius*, 59 pr. m. e.–17): *omnia ferro ignique vastata* ‘viskas geležimi ir ugnimi nusiaubta’ (Ab urbe condita, Liber VII, 30, dar plg. I, 29; X, 12; XXIII, 41; XXX, 6 ir kt.).

Viduramžiais ir vėliau tai buvo mėgstamas krikščionybės platintojų posakis.

Užburta ratas (lot. *Circulus vitiosus* ‘ydingas ratas’) sudėtingos aplinkybės ar situacija be išeities, kai grįžtama prie pradinių sąlygų. Logikoje taip vadinama klaida, kai teiginys įrodinėjamas tuo, ką reikia įrodyti, pvz.: *žmogui būdingos ydos yra tos, kurios būdingos žmogui*. Pirmasis užburto rato savoką logikoje apibrėžęs sen. gr. filosofas Aristotelis (*Ἀριστοτέλης*, *Aristoteles*, 384–322 pr. m. e.).



Aristotelis

Uždraustas (Užgintas) vaisius kas nors labai viliojančio, bet draudžiamo. Senajame Testamente juo vadinamas Rojaus sodo Pažinimo medžio vaisius, kurį skinti ir ragauti pirmiesiems bibliiniams žmonėms – Adomui ir Ievai – Dievas buvo uždraudęs. Ievą paragauti šio vaisiaus sugundęs žaltys, o Adomą tai padaryti prikabinusi Ieva. Už draudimo sulaužymą pirmoji žmonių pora buvusi išvaryta iš rojaus (Pr 2, 17; Pr 3).

Užkasti talentą neatskleisti ar neišnaudoti savo gabumų. Iš Kristaus palyginimo apie tris tarnus, kuriems iškeliadaamas šeimininkas palikęs saugoti turtą ir davęs pinigų pagal jų gabumus: vienam penkis talentus (toks svorio matas ir piniginis vienetas), kitam – tris, o trečiam – vieną. Pirmieji du gautuosius pinigus paleido į apyvartą ir gavo pelną, o trečiasis talentą užkasęs. Grįžęs šeimininkas išvadino trečiąjį tinginiu ir netikėliu, atėmė iš jo talentą ir atidavė pirmajam, daugiausia uždirbusiam (Mt 25, 14–28; Lk 19, 12–27)

Vaivorykštinė vyriausybė (angl. *The rainbow government*) koalicinė keleto, o kartais net keliolikos skirtingų partijų vyriausybė, neturinti kurios nors partijos absoliučios daugumos. Pavadinimas kilęs iš palyginimo su vaivorykštės spektru. Tipiškas pavyzdys yra Suomija, kur nuo pat nepriklausomybės pradžios (1918) nė viena partija nelaimi absoliučios daugumos, todėl ten tapusi norma, jog stabilią vyriausybę formuoja 4-5 partijos.

Valdžios koridoriai (angl. *The Corridors of Power*) apie uždaras, visuomenės kontrolei ir žiniasklaidai neprieinamas valdžios sferas, kuriose priimami svarbūs politiniai sprendimai. Posakio autorius – anglų rašytojas, fizikas ir valstybės veikėjas Č. Snou (*Charles Percy Snow*, 1905–1980), pavadinęs taip savo romaną (1963).



Č. Snou

Valstybė – tai aš! (pranc. *L'État, c'est moi*) sakoma apie diktatorišką, autokratišką vadovą, ppr. politiką, valstybės ar kolektyvo interesus tapatinantį su savaisiais. Posakio autoriumi ppr. laikomas Prancūzijos karalius Liudvikas XIV (*Louis XIV*, 1638–1715, valdė 1643–1715), dvariškių pramin-

tas „karaliumi saule“ (pranc. *Le Roi Soleil*). 1668 m. jis esą atėjęs į parlamento posėdį ir išplėšęs iš protokolų knygos lapus, susijusius su 1648 m. neramumais, kuriuos parlamentas palaikęs. Po to karalius ištaręs garsiąją frazę: „Jūs manėte, ponai, kad valstybė – tai jūs. Klydote! Valstybė – tai aš!“ Tačiau šio posėdžio protokole nėra nė užuominos, kad Liudvikas XIV būtų taip sakęs. Šiuos žodžius karaliui pripaišyti galėjo istorikai ir biografai, pabrėždami Liudviko XIV absoliutizmą. Apie valstybę, jau gulėdamas mirties patale, Liudvikas XIV pasakęs taip: *Je m'en vais, mais l'État demeurera toujours* (‘aš išeinu, tačiau valstybė liks visada’).

Prancūziškai leistas britų žurnalas *Revue Britannique* (1851 m. gegužė) posakio *Valstybė – tai aš* autore laiko Anglijos karalienę Elžbietą I (*Elizabeth*, 1533–1603, valdė 1558–1603).

Valstybė valstybėje (lot. *Imperium in Imperio*) **1.** savarankiška organizacija, turinti savo infrastruktūrą ir nepaklūstanti šalies įstatymams; **2.** savarankiškas geografinis ar politinis darinys kurios nors šalies teritorijoje (pvz., Vatikanas Romos mieste). Terminas atsirado XVI a. Prancūzijoje, apibūdinant hugenotų (protestantų) kontroliuojamas žemes.

Vartotojiška visuomenė (angl. *Consumer society*) visuomenė be dvasinių prioritetų, pagrindinį dėmesį skirianti materialinei gerovei, aukodama tam moralines



Liudviko XIV portretas (fragm.). Dail. H. Rigo (*Hyacinthe Rigaud*, 1659–1743).

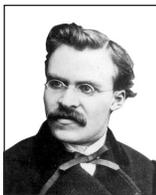


I. Iličius

vertybes. Posakio autorius – austrų filosofas I. Iličius (*Ivan Illich*, 1926–2002), pavartojęs jį knygoje „Linksmos nuotaikos priemonės“ (*Tools of Conviviality*, 1973).

Vedžioti už nosies meluoti, nepildant duotų pažadų ar įsipareigojimų. Posakis kilęs iš gyvulininkystės praktikos: sunikiai tramdomiems gyvuliams į nosį įveriamas grandis, už kurios jie klusniai leidžiasi vedžiojami.

Vertybių perkainojimas (vok. *Umwertung alter Werte*) esminis savo pažiūrų, nuostatų peržiūrėjimas ir keitimas. Posakio autorius – vokiečių filosofas F. Nyčė (*Friedrich Wilhelm Nietzsche*, 1844–1900), pavartojęs jį savo nebaigtame darbe „Valia viešpatauti“ (*Wille zur Macht*, pirmoji dalis paskelbta 1895).



F. Nyčė

Vėzdo politika šiurkščios, ppr. karinės jėgos vartojimas tarpvalstybiniuose santykiuose. Terminas kilo iš perfrazuoto posakio „Speak softly and carry a big stick“ (‘kalbėk švelniai ir nešiokis vėzdą’), kurio autorius – karingasis JAV prezidentas T. Ruzveltas (*Theodore Roosevelt*, 1858–1919, prez. 1901–1909), paleidęs šią sparnuotą frazę 1901 m., kalbėdamas apie būtinybę iš esmės suaktyvinti JAV vaidmenį pasaulio politikoje, ką jis, beje, ir padarė.



T. Ruzveltas

Vieta po saule teisė gyventi ten, kur išivaizduoja kalbantysis. Posakio autorius – prancūzų fizikas, matematikas ir religijos filosofas B. Paskalis (*Blaise Pascal*, 1623–1662), pavartojęs jį nebaigtame veikale „Mintys“ (*Pensées*, V,

295). Tiesa, Paskalis šį teiginį (*čia mano vieta po saule*) interpretuoja kaip pradinį pasaulio uzurpacijos motyvą. 1901 m. šia fraze Vokietijos kaizeris ir Prūsijos karalius Vilhelmas II (*Prinz Friedrich Wilhelm Viktor Albert von Preußen*, 1859–1941, valdė 1888–1918) teisinio savo kolonijinę ir ekspansinę politiką. Vėliau posakį išpopuliarino amerikiečių to paties pavadinimo filmas (*A Place in the Sun*, 1951), sukurtas pagal T. Dreizerio (*Theodore Herman Albert Dreiser*, 1871–1945) romaną „Amerikoniškoji tragedija“ (*An American Tragedy*, 1925).



B. Paskalis

Vilkas avies kailiu užsimaskavęs, geradariu apsimetęs piktadarys. Posakis atėjęs iš Ezopo (*Αἰσωπος*, *Aesopus*, VI a. pr. m. e.) pasakėčios, kurioje pasakojama, kaip vilkas, įlindęs į avies kailį, nekludomai patekęs į aptvarą, bet uždarytas nebegalėjęs išstrūkti lauk ir naktį, tamsoje palaikytas avimi, buvęs piemens papjautas. Šią ezopinę alegoriją vartojęs ir Kristus savo pamoksluose, plg. „Sergėkitės netikrų pranašų, kurie ateina pas jus avių kailyje, o viduje yra plėšrūs vilkai“ (Mt 7, 15).

Viltis miršta paskutinė (angl. *Hope dies last*, rus. *Надежда умирает последней*) žmogus viliasi dėl ko nors iki paskutinės savo gyvenimo akimirkos. Perfrazuotas romėnų politiko Katono Vyresniojo (*Marcus Porcius Cato Censorius*, 234–149 pr. m. e.) posakis: *Spem retine; spes una hominem nec morte relinquit* (‘išlaikyk viltį; tik viltis nepalieka žmogaus net mirštančio’) (Disticha Catonis, Liber II, 25).

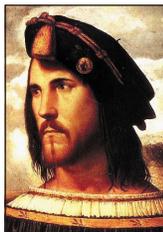


Katonas Vyresnysis

Visi yra lygūs, bet kai kurie yra lygesni už kitus ironiškas apibūdinimas faktinės nelygybės, dangstomos demagogiškais tvirtinimais apie visų lygybę. Posakis iš anglų rašytojo Dž. Orvelo (tikroji pavardė – E. Bleiras) (*George Orwell; Eric Arthur Blair*, 1903–1950) antiutopinio romano „Gyvulių ūkis“ (*Animal Farm*, 1945), kuriame gyvuliai, išsivadavę iš žmogaus priespaudos, sukūrė respubliką pagal principą „Visi gyvuliai yra lygūs“. Tačiau netrukus respublikos valdžią uzurpavo kiaulė vardu Napoleonas, kuri šį principą papildė prieraišu: „...bet kai kurie gyvuliai yra lygesni už kitus“.

Viskam savo laikas sakoma, patariant neskubėti, palaukti to, kas turi įvykti savaime. Žodžiai iš Senojo Testamento, priskiriami karaliui Saliamonui: „Viskam yra metas, ir kiekvienam reikalui tinkamas laikas po dangumi. Laikas gimti ir laikas mirti; laikas sodinti ir laikas rauti, kas pasodinta. Laikas žudyti ir laikas gydyti; laikas griauti ir laikas statyti /.../“ (Koh 3, 1–3).

Viskas arba nieko (lot. *Aut Caesar, aut nihil* ‘arba Cezaris, arba nieko’) apie maksimalistinius tikslus ar reikalavimus. Posakio autorius – italų kardinolas, vėliau generolas bei valstybės veikėjas Č. Bordža (*Cesare Borgia*, 1475–1507).



Č. Bordžos portretas (fragm.). Dail. A. Melonė (*Altobello Melone*, ~1490–prieš 1543).

Visų karas su visais (lot. *Bellum omnium contra omnes*, angl. *War of all against all*) nevaldoma krizinė situacija, chaosas, kai neveikia tvarką palaikančios institucijos ar jų apskritai nėra. Tezės autorius – anglų filosofas T. Hobsas (*Thomas Hobbes*, 1588–1679). Knygoje „Leviatanas“ (*Le-*

viathan, 1651) jis teigia, jog, kol nėra susikūrusi valstybė, vyksta visų karas su visais (*during the time men live without a common power to keep them all in awe, they are in that condition which is called war; and such a war as is of every man against every man*) (XIII).



T. Hobso portretas (fragm.). Dail. Dž. Raitas (*John Michael Wright*, ~1617–1694).

Visuomenės nuomonė (pranc. *L'opinion publique*, angl. *Public opinion*) daugumos nuomonė koku nors klausimu, nustatoma socialinės apklausos būdu. Posakio autorius – prancūzų rašytojas eseistas M. Montenis (*Michel Eyquem de Montaigne*, 1533–1592).



M. Montenis

Žaibiškas karas (vok. *Blitzkrieg*, angl. *Lightning war*) staigus ir trumpalaikis pergalingas karas. Terminas pirmą kartą pasirodė 1935 m. vokiečių kariniame žurnale *Deutsche Wehr*. Žaibiško karo strategija hitlerininkų buvo panaudota kare su Lenkija (1939) ir Prancūzija (1940), mėginta ją taikyti ir kare su TSRS (1941). Tačiau pačios tokio karo strategijos autoriumi laikomas prancūzų pulkininkas Š. de Golis (*Charles de Gaulle*, 1890–1970). Savo knygoje *Vers l'Armée de Métier* (1934) jis siūlė galutinai atsakyti ilgalaikio pozicinio karo ir pirmenybę teikti judrioms motorizuotojioms dalims.



Š. de Golis

Žinau, kad nieko nežinau (lot. *Scio nihil scio* arba *Scio me nihil scire*) didėjant pažinimui, plečiasi ir nežinojimo ratas, nes kiekviena nauja informacija iškelia naujų klausimų. Žodžiai priskiriami sen. gr. filosofui Sokratui (*Σωκράτης, Socrates*, ~470–399 pr. m. e.).

Žmogiškasis faktorius (angl. *Human factor*) individo įtaka kokiam nors techniniam, valdymo ir pan. procesui. Posakio autorius – anglų sociologas B. Sybomas Rauntris (*Benjamin Seebohm Rowntree*, 1871–1954), pavartojęs jį knygoje „Žmogiškasis faktorius versle“ (*The Human Factor in Business*, 1921).

Žmogus futliare (rus. *Человек в футляре*) **1.** apie konservatyvų, perdėtai atsargų, nemėgstantį naujovių asmenį; **2.** apie uždarą, nekomunikabilų asmenį. Posakio autorius – rusų rašytojas A. Čechovas (*Антон Чехов*, 1860–1904), parašęs tokiu pavadinimu apsakymą (1898), kurio herojus Belikovas bijo naujovių, neaprobuotų vyresnybės, bijo galimo lietaus, skersvėjų ir pan. Mėgstamas jo posakis – „kad tik kas nors neatsitiktų“. Posakį *žmogus futliare* atitinkama reikšme vėliau var-tojo ir pats A. Čechovas.



A. Čechovas su žmona Olga

Žmogus gyvas ne vien duona sakoma, kai norima pabrėžti, jog žmogui reikia ne tik materialinių gėrybių, bet ir dvasinio peno. Posakis iš Kristaus atkirčio jį gundančiam šetonui, kai šis pasiūlęs Kristui paversti akmenis duona, jei jis esąs Dievo sūnus. Kristus atsakęs: „Parašyta: Žmogus gyvas ne vien duona, bet ir kiekvienu žodžiu, kuris išeina iš Dievo lūpų“ (Mt 4, 4; Lk 4, 4).

Žmogus žmogui – vilkas (lot. *Homo homini lupus est*) visi žmonės iš prigimties yra blogi vienas kitam. Posakio autorius – romėnų rašytojas Plautas (*Titus Maccius Plautus*, ~250–184 pr. m. e.). Komedijoje „Asilai“ herojus nepatiki svetimam pinigų, paaiškindamas, jog „žmogus žmogui yra vilkas, o ne žmogus, jei nežino, koks jis yra“ (*lupus est homo homini, non homo, quom qualis sit non novit*). Dabartine reikšme posakis išpopuliarėjo nuo XVII a., kai anglų filosofas T. Hobsas (*Thomas Hobbes*, 1588–1679) išleido knygą „Leviatanas“ (*Leviathan*, 1651), kurioje jis šį posakį pavartojo, komentuodamas savo tezę, jog iki susikuriant valstybės institucijai, vyksta *visų karas su visais* (žr.).

Žuvis genda nuo galvos (lot. *Piscis primum a capite foetet* ‘žuvis ima dvokti nuo galvos’) kolektyvo, visuomenės ar šalies krizė prasideda nuo vadovybės. Posakio autorius – sen. gr. filosofas ir istorikas Plutarčas (*Πλούταρχος, Plutarchus*, ~46–120).

ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ

Istorinių ir mitologinių asmenų, taip pat mitinių būtybių vardai bei pseudonimai

- Aaronas 26, 30, 45, 46
Abraomas 107
Absalomas 134
Achilas 17, 18
Adamsas (Džeimsas) 20
Adamsas (Džonas) 33
Adomas 18, 51, 60, 140
Afroditė 95, 96
Agamemnonas 57
Agesandras 35
Ahasveras 21
Ajolas 124
Akteonas 65
Albertas 87
Aleksandras II 43
Aleksandras Makedonietis 56, 57
Alfonas VI 128
Algarotis F. 84
Alkmenė 106
Alkuinas 75, 85
Altenšteigas Z. 132
Amaltėja 70
Amūras 31
Andersenas H. K. 36, 71, 72
Antonijus 92
Apijus 76, 77
Apolonas 21, 84, 104, 107, 108
Archimedas 136
Arėjas 124
Aristofanas 106
Aristotelis 61, 140
Artemidė 58, 65
Artūras 24
Atanodoras 35
Askanijas Julus 108
Atėjus Kapitas 39
Atėnė 35, 58, 95, 96
Atlantas 138
Atropa 100
Augėjas 28
Augustinas 49, 52, 79, 136
Bačenenas Dž. 112
Baltazaras 32, 33
Baltramiejus 33
de Balzakas O. 34, 114, 127, 130
Banjanas Dž. 139
Bankeris Č. 124
Bankeris E. 124
Bejerotas 128
Beketas S. 17, 35
Belšacaras 32
Belšazaras 32
Benensonas P. 123
Benksas T. 17
fon Bergmanas J. 66
Bergsonas H. 27
Bertelemis Ž. S. 48
fon Bismarkas O. 119
Bisonas L. 34
Biuchmanas G. 127
Bleiras E. 44, 118, 131, 145
Blinda T. 130, 133
Bogartas Dž. 69
Bokačas Dž. 117
Bomaršė P. 51
Bordža Č. 145
Brazdžionis B. 21
Brutas 62, 123
Buridasanas Ž. 37
Butkus A. 98, 104
Cerberis 38
Cezaris J. 25, 26, 37, 38, 39, 62, 92, 109, 145
Chamas 39, 40
Charibdė 135
Chilonas 23
Chruščiovas N. 24, 27
Ciceronas 19, 22, 28, 47, 52, 56, 57, 61, 63, 76, 79, 101, 114, 123, 135, 140
Čaplinas Č. 30
Čechovas A. 147
Čerčilis V. 34, 53
Čičerinas G. 133
Dafnis 103
Damoklas 41, 69
Danielius 33
Dantonas Ž. 120
Daplesis J. 82
Darvinas Č. 80
Daukša M. 25
Davidas Ž. 74
Dekartas R. 89
Diogenas Laercijus 23
Diogenas Sinopietis 59, 60
Dionizas I Senasis 41
Diuma A. 59
Diupleris 71
Dizraelis B. 62
Dolgorukis J. 61, 80
Dostojevskis F. 67
Dovydas 134
Draizas 65
Drakonas 46, 47
Dreizeris T. 144
Drūšautas M. 37
Dzeusas 56, 70, 73, 95, 100, 103, 104, 106, 124, 125, 134, 138
Džarvis Dž. 105
Eginkas I. 91
Elena 60, 96
Elžbieta I 142
Enėjas 108
Enijus 47
Epimenėjas 103, 138
Eos 138
Erenburgas I. 27
Erazmas Roterdamiectis 81
Eridė 95
Eschilas 49
Eskobaras A. 137
Eslinas M. 17
Euridikė 38
Euriklėja 127
Euristėjas 38
Europa 73
Ezopas 47, 49, 50, 57, 60, 82, 94, 116, 121, 131, 144
Farina J. M. 101
Farnakas 26
Fedras 49, 60, 86, 116, 121
Fičinas M. 112
Fonvizinas D. 86
Fortūna 31, 100
Franckė B. 80
Frankas F. 107
Franklinas B. 82
Gaja 138
Gebelsas J. 53
Geringas H. 99
Gimbutienė M. 70
Gladstounas V. 114
Gogolis N. 93
Goldonis K. 48
de Golis Š. 146
Gordijus 56
Grigalius I 93
Grigalius VII 25
Hagedornas F. 115
Halsas 89
Hamas 39, 40
Hamurabis 19, 47
Hanibalas 39
Hanteris R. 124
Hantingtonas S. 40
Hefaistas 58, 103
Helijas 138
Hemingvėjus E. 114
Henrikas Burgundietis 128
Henrikas Latvis 87
Hera 95, 96, 106
Heraklis 28, 29, 38, 106
Heraklitas 59
Herkulis 108
Hermanas Luošys 25
Hermis 95
Herostratas 58
Herstas V. 54
Hesiodas 29, 103
fon Hindenburgas P. 95, 126
Hipokratas 140
Hitleris A. 25, 131
Hobsas T. 145, 146, 148
Homeras 58, 127, 138
Horacijus 31, 75, 83, 100, 110, 115
Hugo V. 50
Huliganas P. 40
Huloetas R. 89
Husas J. 101
Ibsenas H. 90
Ieva 18, 25, 51, 60, 140
Ilfas I. 44
Iličevskis A. 31, 32
Iličius I. 142, 143
Imbertas B. 32
Ivanaukaitė S. 133
Izaijas 27
Izaokas 107
Jafetas 40
Jagemanas F. 115
Jahvė 19, 30, 42, 45, 77
Jakobis G. 87
Jarvis Dž.
Jeits A. 124
Jeits S. 124
Jekaterina II 98
Jelcinas B. 119
Jeronimas 46
Jėzus 45, 61, 73, 77, 96, 97
Jobas 34, 44, 45
Jokūbas 107
Jonas 24, 45, 92, 96
Jonas Auksaburnis 29
Jonas Krikštytojas 45
Jonesku E. 17
Jošijas 24
Judas 67, 138
Jupiteris 73
Justinas 96
Juvenalis 48, 59, 65, 74, 107, 111, 119, 130

Kamenevas S. 113
 Kamučinis V. 52
 Kantas I. 41
 Karavadžis 96
 Karlas 66
 Karolis Didysis 85
 Kasandra 57
 Kasijus Dio 39
 Katonas Vyresnysis 144
 Kenedis Dž. 133
 Kimirsenas 25
 Klitemnestra 57
 Klotė 56, 100
 Kolis H. 119
 Kranachas Jaunesnysis
 L. 128
 Krasas L. 57
 Kristijonas VIII 28
 Kristus 20, 43, 45, 46,
 48, 49, 52, 70, 71,
 72, 73, 74, 75, 77,
 78, 81, 87, 88, 94,
 96, 97, 100, 102,
 104, 123, 127, 129,
 134, 136, 138, 141,
 144, 147
 Krylovas I. 50, 91,
 121
 Kronas 70, 120, 138
 de Kubertenas P. 129
 Kukas E. 87
 Kuperis Dž. 105
 Kupidonas 31
 Kvintilianas 119
 de La Turas M. 29
 Lachesė 100
 Laima 100
 Lalemandas F. 92
 Landsbergis-Žemkal-
 nis G. 130, 133
 Laokoontas 35, 36,
 139
 Lazdynų Pelėda 133
 Leibnicas G. 80
 Lein H. 112
 Leninas V. 111, 113
 Leonardas da Vinčis
 65, 104
 Lesažas A. R. 50
 de Liaržiljeras N. 66
 Likas 108
 Linčas 85
 Linčas Č. 86
 Linčas (Džeimsas) 86
 Linčas (Džonas) 86
 Linčas V. 86
 Liotardas Ž. 84
 Lipmanas V. 131
 Liudvikas XI 125
 Liudvikas XIII 110
 Liudvikas XIV 141,
 142
 Liudvikas XV 98
 Liugeris G. 67
 Liuteris M. 128, 129
 Livijus T. 54, 140
 Londonas Dž. 116
 Longis A. 48
 Lukas 27
 Lukianas 106
 Lukrecijus Karas 31
 Mahometas 123
 Makartis Dž. 118
 Makiavelis N. 55, 137
 Makmilanas H. 108,
 109
 Manuelis Ch. 131
 Maodzedunas 25
 Mara 87, 100
 Marcelas 39
 Mardukas 19
 Marija 25, 87, 88
 Marlou K. 90
 Martinesas Ch. 61
 Medison D. 111, 112
 Medisonas Dž. 111
 Medlhameris F. 88
 Megara 108
 Melonė A. 145
 Menelajas 60, 96
 Merkel A. 119
 Mindaugas 88
 Minejeva J. 81
 Mola E. 108
 Moleris F. 93
 Molotovas V. 93
 Montenis M. 146
 Monteskjė Š. 28
 Morkus 27
 Moudis R. 55
 Mozė 19, 30, 31, 42,
 45, 107, 117
 Musolinis 25
 Napoleonas Bonapar-
 tas 55, 74, 102, 105
 Natyras Ž. M. 113
 Nekojas 24
 Nepotas 92
 Nerdlindžeris Č. 112
 Nikolajus II 43
 Nyčė F. 119, 143
 Nojus 39, 40
 Numa Pompilijus 32
 Odisėjas 135
 Orfėjas 38
 Orvelas Dž. 44, 118,
 131, 145
 Ovidijus 60
 Pakuvijus M. 82
 Pandora 103
 Paris 17, 60, 95, 96
 Parmenidas 64
 Paskalis B. 143, 144
 Paulius 49, 64, 74, 76,
 94, 107
 Pelėjas 17, 95
 Perevoščikovas D. 106
 Pero Š. 92
 Petras 26, 73, 88, 92,
 115
 Petras I 81
 Petronijus 113
 Petrovas E. 44
 Pikartas B. 134
 Pilyponis J. 21
 Pilotas 101
 Pyras 112
 Platonas 89, 112
 Plautas 148
 Plinijus Vyresnysis 19,
 38
 Plutarchas 26, 148
 Polidoras 35
 de Pompadur 113
 Pompėjus 109
 Pompilijus 38
 Poperis K. 27
 Pranas Juozapas I 66
 Prokrustas 115, 116
 Prometėjas 103, 138
 Propercijus 125
 Prudonas P. 125
 Puason Ž. A. 113
 Puliceris Dž. 54
 Puškinas A. 55, 67, 68,
 84, 85, 117
 Putinas V. 117
 Ra 70
 Rablė F. 51
 Raitas Dž. M. 146
 Rauntris S. B. 147
 Rėja 70, 138
 Rembrantas H. 129
 Repinas I. 76
 Rybakovas A. 63
 fon Ribentropas J. 99
 de Ribera Ch. 60
 Ricas C. 78
 Rigo H. 142
 Rylejevas K. 109
 Riok M. 87
 Rišeljė 110
 Robespjeras M. 29
 Rochau A. 118
 Rosinis Dž. 51
 Rubensas P. 120
 Rudenko R. 99
 Rukas K. 40
 Rumiancevas P. 99
 Ruso Ž. Ž. 29
 Ruzveltas T. 143
 Sabaliauskas A. 18
 Saliamonas 122, 145
 Salustijus 77, 94
 de Sartinis G. 59
 Saturnas 120
 Saulius 117
 Scilė 135
 Scipionas Afrikietis 39
 Selfridžas H. 78
 Seneka Jaunasis 50,
 108, 118
 de Servantesas M. 61,
 80
 Siracidas 87, 94
 Sizifas 124, 125
 Skila 135
 Slavočinskis M. S. 25
 Smitas H. 94
 Snou Č. 141
 Snouden E. 53
 Sokratas 107, 147
 Solonas 95
 Stalinas J. 24, 27, 63
 Stein G. 114
 Steimbekas Dž. 122
 Sterbinis Č. 51
 Stivensonas R. 22
 Strabonas 106
 Sun Cu 54
 Suvorovas A. 98, 99
 Svetonijus Trankvilas
 26, 37, 62, 111
 Šamašas 19
 de Šampanas F. 110
 de Šatobrijanas F. 105
 Šekspyras V. 37, 42,
 62, 105
 Šemas 40
 Šmitas H. 99
 Špilhagenas F. 135
 Štaubas H. 79, 80
 Tacitas 35
 Tamara 34
 Tamošius 96
 Tanatas 124
 Tantalas 134
 Tečer M. 52
 Teiloras Z. 111
 Tekerėjus V. 139
 Temidė 138
 Terencijus 30, 49, 73,
 104
 Tesėjas 115, 116
 Tetidė 17, 95
 Tiberijus 39
 Tichė 70
 Ticianas 51
 Titas 110
 di Titas S. 137
 Tiutčevas F. 121
 Tolstojus L. 55, 75, 76
 Tomas 96
 Tomas Kempietis 134
 Trojanovas V. 139
 Tropininas V. 68
 Trumenas H. 34
 Tvenas M. 50, 62
 Ulpianas 76
 Uranas 138
 Vagneris R. 126
 Vaildas O. 22

Vaskas da Gama 126	Verhejenas F. 18	Vitas H. 87
fon Vašaris J. 87	Vespasianas 110	Vylandas K. 115
Vechtenas K. V. 114	Vesta 22	Višnu 132
Vegecijus 67	Vestalas R. 41	Volteras 66
Velsas H. 53	Viazemskis P. 67	Zinovjevas A. 58
Velsas S. 34	Vilhelmas II 144	Zinovjevas G. 113
Venera 120	Vilsonas Dž. 117	Žalakevičius V. 98, 136
Vergilijus 37, 90, 108, 138	Vilsonas S. 42	Žozefas 110

SUTRUMPINIMAI

angl. – anglų	plg. – palygink
ček. – čekų	ppr. – paprastai, dažniausiai
est. – estų	pranc. – prancūzų
gr. – graikų	prez. – prezidentas
hebr. – hebrajų	prk. – perkeltinė reikšmė
iron. – ironiškai	rus. – rusų
isp. – ispanų	sen. – senovės
it. – italų	suom. – suomių
la. – latvių	vad. – vadinamas; vadinamasis
lenk. – lenkų	vok. – vokiečių
lie. – lietuvių	žr. – žiūrėk
lot. – lotynų	

Knygoje vartojami visuotinai priimti Biblijos ir kitų šaltinių sutrumpinimai; antikinių autorių vertimų į lietuvių kalbą nuorodos orientuotos į literatūros sąrašą.

ILIUSTRACIJŲ INTERNETINIAI ŠALTINIAI

<http://www.tate.org.uk/britain/exhibitions/returnofthegods/exhibition.shtm>
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:PhilipVerheyen.jpg>
<http://en.wikipedia.org/wiki/Hammurabi>
<http://en.wikipedia.org/wiki/Cicero>
<http://ueip.org/images/nikita-hrushev.jpg>
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Giulio-cesare-enhanced_1-800x1450.jpg
<http://www.pensament.com/filosofs.htm>
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/e3/Montesquieu_2.png
http://lt.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau
http://en.wikipedia.org/wiki/Gold_rush
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Balzac.jpg>
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Churchill_portrait_NYP_45063.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Gaius_Cornelius_Tacitus.jpg
<http://images.google.lt/images?hl=lt&client=firefox-a&rls=org.mozilla:lt:official&um=1&q=Lakoon&sa=N&start=0&ndsp=18>
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Hans_Christian_Andersen.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/File:First_Folio.jpg
http://pl.wikipedia.org/wiki/Ilja_Erenburg
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Bergson-Nobel-photo.jpg>
<http://www.coloradocollege.edu/academics/anniversary/images/Photographs/Samuel%20Huntington.JPG>
[http://en.wikipedia.org/wiki/File:Immanuel_Kant_\(painted_portrait\).jpg](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Immanuel_Kant_(painted_portrait).jpg)
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Damocles-WestallPC20080120-8842A.jpg>
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Uncle_Sam_Wilson.JPG
http://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas_GeorgeOrwell.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Carlo_Goldoni.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Alain-Ren%C3%A9_Lesage.png
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Giorgio_Rossini.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Tizian_-_The_fall_of_man.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Francois_Rabelais_-_Portrait.jpg
http://commons.wikimedia.org/wiki/Margaret_Hilda_Thatcher
<http://images.google.com/images?client=opera&rls=lt&q=Goebbels&>

sourceid=opera&oe=utf-8&um=1&ie=UTF-8&sa=N&hl=lt&tab=wi
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Titus_Livius.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Alexander_cuts_the_Gordian_Knot.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Homer_British_Museum.jpg
<http://www.notablebiographies.com/Ni-Pe/Ovid.html>
http://es.wikipedia.org/wiki/Archivo:Cervatas_jauregui.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Cesar-sa_mort.jpg
<http://images.google.com/images?hl=lt&client=opera&rls=lt&um=1&q=Stalin&sa=N&start=21&ndsp=21>
http://uisrussia.msu.ru/docs/nov/2001/02/nov_2001_02_25.htm
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Voltaire.jpg>
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:AleksandrPushkin.jpg>
http://www.uark.edu/campus-resources/achilles/age/bronze_age.html
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Jacques-Louis_David_017.jpg
[http://en.wikipedia.org/wiki/File:Ilya_Efimovich_Repin_\(1844-1930\)_-_Portrait_of_Leo_Tolstoy_\(1887\).jpg](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Ilya_Efimovich_Repin_(1844-1930)_-_Portrait_of_Leo_Tolstoy_(1887).jpg)
http://de.wikipedia.org/wiki/Gottfried_Wilhelm_Leibniz
http://en.wikipedia.org/wiki/Benjamin_Franklin
<http://images.google.com/images?client=opera&rls=lt&q=Algarotti&sourceid=opera&oe=utf-8&um=1&ie=UTF-8&sa=N&hl=lt&tab=wi>
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Edward_coke.jpg
<http://film.virtual-history.com/person.php?personid=1362>
<http://en.wikipedia.org/wiki/Descartes>
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Platon-2b.jpg>
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Christopher_Marlowe.jpg
http://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:lbsen_photography.jpg
<http://ru.wikipedia.org/wiki/Файл:KrylovVasnopisetsByEggink.jpg>
<http://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:ChPerrault.jpg>
http://ru.wikipedia.org/wiki/Гоголь,_Николай_Васильевич
<http://www.hrono.info/biograf/molotovv.html>
http://ru.wikipedia.org/wiki/Екатерина_II
http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_Hus.jpg
http://it.wikipedia.org/wiki/Giovanni_Maria_Farina
http://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:Pan_and_Daphnis.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/James_Fenimore_Cooper
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Chateaubriand.jpg>
<http://images.google.com/images?client=opera&rls=lt&q=Emilio%20Mola&sourceid=opera&oe=utf-8&um=1&ie=UTF-8&sa=N&hl=lt&tab=wi>
<http://www.dl.ket.org/latinlit/mores/religion/seneca.htm>

<http://www.klassika.ru/stihi/ryleev/>
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Kardinaal_de_Richelieu.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Gertrude_Stein_1935-01-04.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/Christoph_Martin_Wieland
<http://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:JackLondon02.jpeg>
http://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:Giovanni_Voccaccio.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Georges-Jacques_Danton.jpg
<http://www.mezzo-mondo.com/arts/mm/rubens/RUP006.html>
http://ru.wikipedia.org/Тютчев_Фёдор_Иванович
<http://images.google.com/images?hl=lt&client=opera&rls=lt&um=1&q=Peter+Benenson&sa=N&start=21&ndsp=21>
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:ChangandEng.jpg>
<http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Proudhon.jpg>
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Rembrandt_Harmensz._van_Rijn_125.jpg
http://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:Baron_Pierre_de_Coubertin.jpg
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Gladstone.jpg>
http://en.wikipedia.org/wiki/Niccol%C3%B2_Machiavelli
http://en.wikipedia.org/wiki/File:John_Bunyan.jpg
<http://images.google.lt/images?q=Charles%20Percy%20Snow&oe=utf-8&rls=org.mozilla:lt:official&client=firefox-a&um=1&ie=UTF-8&sa=N&hl=lt&tab=wi>
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Aristotle_Altemps_Inv8575.jpg
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Louis_XIV_of_France.jpg
<http://lt.wikiquote.org/wiki/Vaizdas:Nietzsche187c.jpg>
<http://images.google.com/images?client=opera&rls=lt&q=Roosevelt&sourceid=opera&oe=utf-8&um=1&ie=UTF-8&sa=N&hl=lt&tab=wi>
http://lt.wikipedia.org/wiki/Vaizdas:Blaise_pascal.jpg
<http://forums.totalwar.org/vb/showthread.php?t=60755>
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Marco_Porcio_Caton_Major.jpg
<http://en.wikipedia.org/wiki/File:Cesareborgia.jpg>
[http://en.wikipedia.org/wiki/File:Thomas_Hobbes_\(portrait\).jpg](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Thomas_Hobbes_(portrait).jpg)
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Michel_de_Montaigne_1.jpg
http://ru.wikipedia.org/wiki/Файл:Anton_Chekhov_and_Olga_Knipper,_1901.jpg

LITERATŪRA

- Aesop*. Fables. Translated by G. F. Townsend. <http://www.literature.org/authors/aesop/fables/>
- Aldersons J.* Kāpēc mēs tā sakām? Rīga: Zvaigzne, 2004.
- Aristotle*. Rhetoric. Translated by W. Rhys Roberts. eBooks @Adelaide. 2007. <http://etext.library.adelaide.edu.au/a/aristotle/a8rh/>
- Biblija. A. Rubšio (ST) ir Č. Kavaliausko (NT) vertimas, LVK (katalikų) leidimas 1998 m. (Biblija RK_K1998). <http://www.biblija.lt/>
- Cassius Dio*. Roman History. Book LVII. http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Cassius_Dio/57*.html
- Cicero*. <http://www.thelatinlibrary.com/cic.html>
- DECIMVS IVNIVS IUVENALIS*. SATURAE. <http://www.thelatinlibrary.com/juvenal.html>
- Disticha Catonis <http://www.thelatinlibrary.com/cato.dis.html>
- Eschilas*. Agamemnonas. Vertė J. Dumčius. – Antikinės tragedijos. Vilnius: Vaga, 1988. (*Skaitmenys rodo eilučių numerius*)
- Ezopas*. Pasakėčios. Vertė L. Valkūnas. – Antikiniai romanai ir pasakėčios. Vilnius: Vaga, 1987. P. 355–386.
- Fedras*. Pasakėčios. Vertė L. Valkūnas. – Antikiniai romanai ir pasakėčios. Vilnius: Vaga, 1987. P. 389–420.
- Graikų literatūros chrestomatija. Sudarė D. Dilytė. Vilnius: Mintis, 2008.
- Hafneris G.* Žymūs Antikos žmonės. Vilnius: Vyturys, 1987.
- Hesiodas* Darbai ir dienos. Vertė J. Dumčius. – Graikų literatūros chrestomatija. Vilnius, 2008. (*Skaitmenys rodo poemos eilučių numerius*)
- HEINRICI CHRONICON. Ā. Feldhūna tulkojums, Ē. Mugarėvičia priekšvārds un komentāri. Rīga: Zinātne, 1993.
- Hobbes T.* Leviathan. eBooks@Adelaide, 2007. <http://etext.library.adelaide.edu.au/h/hobbes/thomas/h681/index.html>
- Homerus*. Odisėja. Vertė A. Dambrauskas. Vilnius: Vaga, 1979. (*Skaitmenys rodo giesmės ir eilučių numerius*)
- HORATIVVS FLACCVS, Q.* SERMONES. CARMINA. EPISTULAE. ARS POETICA. CARMEN SAECVLARE. EPODES. <http://www.thelatinlibrary.com/hor.html>
- Juvenalis*. Satyros. Vertė A. Bendoriūtė. Vilnius: Vaga, 1983. (*Skaitmenys rodo satyros ir eilučių numerius*)
- Kuzavinis K.* Lotyniški posakiai ir sparnuoti žodžiai. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2005.
- Leges Regia – http://web.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Leges/leges_regia_Riccobono.htm#II
- LIVIVS T.* AB VRBE CONDITA LIBRI. <http://www.thelatinlibrary.com/liv.html>
- Lucretius*. De rerum natura. <http://www.thelatinlibrary.com/lucretius.html>
- Machiavelli N.* Il Principe. Amsterdam-Lausanne-Melbourne-Milan-New York-São Paulo: MetaLibre, 2007. http://www.ibiblio.org/ml/libri/m/MachiavelliN_IlPrincipe_s.pdf
- Machiavelli N.* Valdovas. Vertė P. Račius. Vilnius: Vaga, 2009.
- Mesopotamia. The Code of Hammurabi. <http://www.wsu.edu/~dee/MESO/CODE.HTM> (*Skaitmenys žymi įstatymo numerį*)
- Pascal B.* Pensées <http://www.ccel.org/ccel/pascal/pensees.i.html>
- Pittino G.* Frase fatta capo ha: Dizionario dei modi du dire, proverbi e locuzioni. Bologna: Zanichelli, 2008.
- Plinius* – Pliny the Elder: the Natural History http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Pliny_the_Elder/home.html
- Romėnų literatūros chrestomatija. Sudarė D. Dilytė. Vilnius: Mintis, 2008.
- SENECA, ANANEVS L.* DE CONSOLATIONE AD POLYBIUM. <http://www.thelatinlibrary.com/sen/sen.consolatione1.shtml>
- Slavočinskis S. M.* Giesmės tikėjimui katalickam priderančios. 1646. Fotografuotas leidimas (Paruošė J. Lebedys). Vilnius. 1958.
- Smith W.* Dictionary of Greek and Roman Biography and Mythology. 1870. <http://www.ancientlibrary.com/smith-bio/>
- SVETONI TRANQVILII.* VITA DIVI IVLI. <http://www.thelatinlibrary.com/suetonius/suet.caesar.html>
- Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Mokslo, 1985.
- TERENTIVS AFER P.* <http://www.thelatinlibrary.com/ter.html>

THE LATIN LIBRARY at Ad Fontes Academy. <http://www.thelatinlibrary.com/index.html>

The Oxford dictionary of literary quotations /edited by Peter Kemp.. Oxford; New York: Oxford University Press, 2006..

The Oxford dictionary of quotations..London: Oxford University Press, 1974..

THOMAS À KEMPIS. DE IMITATIONE CHRISTI. <http://www.thelatinlibrary.com/kempis.html>

Trenčeni-Valdampfelis, I. Mitologija. Vilnius: Mintis, 1972.

VERGIL. AENEIS. <http://www.thelatinlibrary.com/verg.html>

Vergilijus. Eneida. Vertė A. Dambrauskas. Vilnius: Vaga, 1989.

Vulgata [http://la.wikisource.org/wiki/Biblia_Sacra_Vulgata_\(Stuttgartensia\)](http://la.wikisource.org/wiki/Biblia_Sacra_Vulgata_(Stuttgartensia))

Wolfebüttelio Postilė. Parengė J. Karaciejus. Vilnius: Žara, 1995.

Zimmerman J. E. Dictionary of Classical Mythology. Toronto-New York-London-Sydney: Bantam Books, 1980.

Великович Л. Н. Черная гвардия Ватикана. Москва: Мысль, 1980.

Мифы народов мира: Энциклопедия в двух томах. Т. 1-2. Москва: Советская Энциклопедия, 1991–1992.

Серов В. Энциклопедический словарь крылатых слов и выражений. Изд-во „Локид-Пресс“, 2003. <http://bibliotekar.ru/enc-Slov/>

Butkus A.

Bu403 Sparnuotieji žodžiai. – Kaunas: Aesti, 2009. 159 p.: iliustr. Bibliogr.: p. 157–159.
ISBN 978-9986-884-21-7

Enciklopedinio pobūdžio knygelėje pateikiami dažnesni literatūrinės kilmės frazeologizmai, kiti autorizuoti sparnuotieji posakiai bei viena kita vienažodė plačiai vartojama toponiminės, antroponiminės ir pan. kilmės metafora ar terminas (*Armagedonas, chuliganas, snobas* ir kt.) – iš viso 418 lizdų. Pirminiai posakio šaltiniai daug kur pateikti originalo kalba.

Sparnuotieji posakiai pateikti abėcėlės tvarka, antraštiniu žodžiu laikomas pirmasis lietuviškos frazės žodis.

UDK 808.82-3(075)

Alvydas Butkus
SPARNUOTIEJI ŽODŽIAI

Korektorės
Laura Geržotaitė ir Gintarė Vaitonytė

A. Butkaus leidykla „Aesti“